

RØDE FANE

Nr. 8-80 Kr. 16.- Tidsskrift for kommunistisk teori og debatt

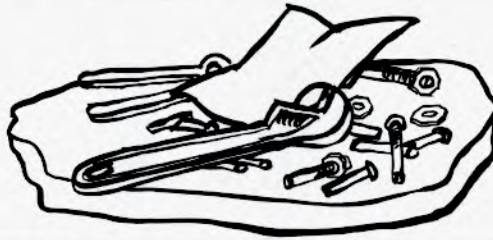

Nederlag for den nye arbeiderlitteraturen?

I DETTE NUMMER

«Kampen om arbeiderlitteraturen er tapt»

Fra Dag Solstads innledning på et seminar på Dokka. Side 4.

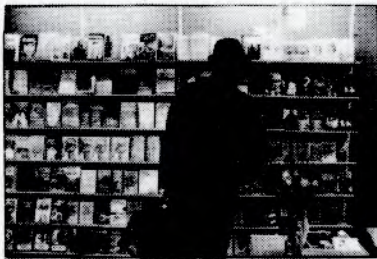

Det er borgerskapets nye taktikk som truer arbeiderlitteraturen.

Av Knut Johansen. Side 8

Skap visjoner om sosialismen!

Av Asbjørn Elden. Side 14

Kampen om litteraturen er en kamp om politikken

Av Karl V. Han. Side 18

Det store diktet om sosialisme

Av Bjørn Nilsen. Side 34

DEBATT: Undervurderer ikke Steigan dagskampen? Side 38.

DEBATT: Verken Oscar eller Steigan treffer spikeren på hue! Side 40

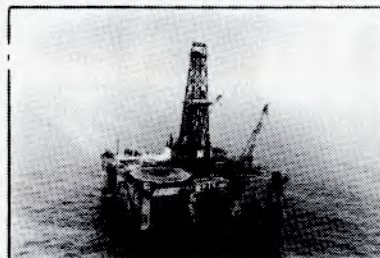
DEBATT: Svar fra Pål Steigan. Side 43

BØKER: «Makten, Socialismen och Demokratin» — en ny klassiker? Side 46

I NESTE NUMMER

Søkelys på norsk oljeøkonomi

Hva skjedde i den greske motstandskampen?

RØDE FANE

Redaktør og ansvarlig
utgiver:
Rune Ottosen

Adresse redaksjonen:
Postboks 6875
St. Olavsplass, Oslo 1.
Telefon: 11 45 73

Adresse distribusjonen:
Røde Fane, boks 83 Bryn,
Oslo 6.
Telefon: 67 49 90.
Postgiro: 2 20 84 78.
Abonnement: 110 kr. (8 nr.)
Trykt i offset hos
A/S Duplotrykk.

UTGITT AV
AKP(m-l)
NR. 8—1980
9. ÅRG. 16 KR.

Forsidefoto:
Røde Fane

Har den progressive litteraturen noen framtid?

På et kulturseminar som AKP(m-l) arrangerte i høst ble det bl.a. gjort forsøk på å oppsummere 70-tallets eksperimentering for å lage en ny revolusjonær arbeiderlitteratur. Dag Solstad hevdet i en innledning at dette forsøket har lidd nederlag. Det er med utgangspunkt i et referat fra denne innledningen Røde Fane tar opp denne debatten. Hvis Solstads påstand er riktig har det vidtgående konsekvenser for mange sider ved AKP(m-l)s politikk som har betydning langt utover kulturspørsmål. Redaksjonen har tatt Solstads argumenter som en utfordring til å drive denne debatten videre. Ikke fordi vi tror at vi kan presentere noe endelig svar på de problemene Solstad reiser, men fordi disse spørsmålene er for viktige til *ikke* å bli diskutert videre. Vi har invitert flere artikkelforfattere til å komme med sine synspunkter på problemer knytta til den nye arbeiderlitteraturen. Med dette ønsker vi å stimulere til fortsatt diskusjon — det framgår av de enkelte bidragene at ingen mener at det siste ord på langt nær er sagt i denne diskusjonen.

Knut Johansen vil ikke trekke så drastiske konklusjoner som Solstad. Han mener bl.a. at det ikke er tilstrekkelig å se på de feilene kommunistene og de progressive forfatterne sjøl har gjort. For å forstå det som nå skjer må vi også vurdere borgerskapets taktikk. Den er blitt smidigere — og for en tid «snillere». Dette bidrar ikke akkurat til å skjerpe den politiske kampen — og skjerpet politisk kamp er i seg sjøl en forutsetning for at det skal vokse fram levende og god kultur. Den «snille» taktikken bidrar også til å skape illusjoner hos intellektuelle om det norske klassesamfunnet, en faktor som bidrar til å skille dem ytterligere fra arbeiderklassen. Dette vil på sikt bli en tragedie både for arbeiderklassen og de intellektuelle sjøl hevder Johansen bl.a.

Asbjørn Elden framhever i sitt bidrag den historiske betydninga som «visjonene» har hatt i den tradisjonelle arbeiderlitteraturen. Visjoner som kan begeistre arbeiderklassen og gi den sjøltillit og håp for framtida. Det er ingen grunn til å mora-

lisere når dagens arbeidere foretrekker krim, populærlitteratur og porno — det viser bare at de progressive forfatterne ikke har evnet å skape de visjonene som kan tenne 80-åras arbeidere — i dette ligger utfordringen.

Karl V. Han angriper i sin artikkel problemet på en annen måte. Han tar utgangspunkt i tre aktuelle bøker for å konkretisere sine synspunkter i litteraturredebatten. Et sentralt trekk i hans argumentasjon er at gode og troverdige personskildringer og en engasjerende handling, er avhengig av at forfatteren har et bevisst budskap som han/hun vil formidle gjennom litteraturen. Med dette utgangspunktet argumenterer han for at Edvard Hoems «Fjerne Berlin» og Jon Michelets «Hvit som snø», representerer et tilbakeskritt i forhold til det de to forfatterene tidligere har skrevet. Espen Haavardsholms «Drift» er etter hans mening derimot en i hovedsak vellykket roman.

Artiklene står for de enkelte bidragsyternes regning, den redaksjonelle presentasjonen — inkludert overskriftene til de enkelte artiklene — står for redaksjonens regning. Vi håper at denne diskusjonen vil fortsette i Røde Fane og andre steder. Anbefalt bakgrunnsmateriale til debatten er også Edwards Hoems foredrag om marxistisk kulturpolitikk fra Rød Fronts kulturleir i sommer. Det står trykt i Profil 3/4 -1980.

R.O.

HUSK Å FORNYE ABONNEMENTET

Dette er det siste nummeret av Røde Fane i denne årgangen. 90 % av abonnentene får regning for fornying tilsendt i nær framtid. Vi kunngjorde i forrige nummer at den økonomiske situasjonen til Røde Fane er kritisk. En viktig forutsetning for å trykke vår økonomi, er at vi ikke får noe vesentlig frafall av abonnenter ved denne fornyingsrunden. Du kan bidra til å trykke vår framtid ved å betale regninga med en gang den kommer i posten.

ER SOLSTADS DOM RETT?

«Jeg må få legge til at dette er høyst uklare tanker hos meg, og jeg kan ikke fri meg for at det er noe grunnleggende feil i måten jeg har tenkt på, men jeg veit ikke hva. Men jeg liker ikke denne innledninga her, jeg har en mistanke om at det er mye tøv her, men hva? Men den dekker nok de holdningene

jeg har for tida, så det kan vel like godt komme ut, — i lufta!»

Slik avslutta Dag Solstad innledninga si på Kulturseminaret på Dokka i høst. Ei rar avslutning på et gnistrende og meget kritisk innlegg om tilstanden for arbeiderlitteraturen her i landet.

«Kampen for arbeiderlitteraturen er tapt!»

Dag Solstad åpna seminaret, han begynte med en kort oppsummering av utviklinga i litteraturen; «Fra slutten av 1960-åra blei litteraturen i Vest-Europa radikalisert, store deler av den blei erklært politisk, de kunstneriske temaene blei satt inn i en samfunnsmessig og politisk sammenheng. I de nordiske landa kan en se at spørsmålet om litteratur for arbeiderklassen blir stilt. Men bare i Norge syns det som om det vokste fram en arbeiderlitteratur på brei basis som blei en kraft i det litterære miljøet og som også i en viss forstand nådde inn i arbeiderklassen. Jeg er så ubeskjeden å påstå at den litteraturen som blei skapt i 1970-åra hos oss, står i en særstilling i nordisk, ja likefram i Vest-europeisk målestokk. Det er det eneste landet hvor radikaliseringa av litteraturen

førte til en arbeiderlitteratur som vakte gjenklang.»

KUNSTIG FRAMBRÅKT ARBEIDERLITTERATUR

«Men denne litteraturen var kunstig frambrakt! Det var en litteratur skapt av et lite, men utrolig vitalt kommunistparti og holdt oppe av en målretta bevegelse omkring denne litteraturen. Denne litteraturen blei i hovedsak skrivi av småborgerlige intellektuelle som hadde valgt arbeiderklassens klassestandpunkt, og som valgte å skrive en litteratur som ikke direkte hadde forfatterne egne sosiale erfaringer som utgangspunkt. Tvert om hadde de en vilt fremmed klasses erfaringer som utgangspunkt. Det gjorde at de

måtte søke utover sine egne erfaringer for å kunne bli tolk for en annen klasse. Denne klassen hadde det fortrinnet at den var den eneste som kunne forandre samfunnet og det livet vi levde, på en avgjørende måte.»

Solstad fortsatte så med å si at det var konflikten mellom forfatterne eget utgangspunkt og det som var viktig, som var konflikten som var drivstoffet i litteraturen som blei skapt. «Det er en kunstig litteratur! Og bare under helt bestemte forutsetninger, er en litteratur skrivi under sånne forutsetninger i stand til å utvikle seg.»

Denne nye arbeiderlitteraturen mente Solstad var en pionerlitteratur. Det er en litteratur som brøyter seg inn på ny mark og den må følges opp av breiere skyts for

å kunne bli stående der og for å komme videre ...

Som eksempel på å komme seg videre, nevnte Solstad at det ved siden av de kunstig frambrakte arbeiderforfatterne, de som kom rett fra Universitetet og begynte å skrive om og for arbeiderklassen, skulle utvikle seg en armé av ekte arbeiderforfattere.

Og et annet eksempel: at det innenfor den «erobra marka kunne bli etablert leirplasser hvor denne litteraturen kunne fungere sosialt. En kan diskutere stolper opp og stolper ned i hvilken grad det lykkes den progressive litteraturen å bli lest i arbeiderklassen, men det er heva over enhver tvil at om den blei lest så blei den lest av individer, og at den ikke fikk noe sosialt nedslagsfelt.»

Det er et faktum at den nye arbeiderlitteraturen ikke har slått gjennom og blitt brukt i fagforeningssammenheng — at arbeiderbevegelsens tradisjonelle institusjoner ikke har latt den nye arbeiderlitteraturen komme til orde.

FØR OG NÅ — HOLDNINGA BLANT FORFATTERNE

«Men for bare et par-tre år sia kunne en ha oppsummert at situasjonen var lys. En kunne da ha slått fast at et viktig skritt var nådd. Det fantes en falanks forfattere med det erklærte mål å skrive arbeiderlitteratur. Disse forfatterne hadde oppnådd å bli lest, ikke utelukkende innafør det intellektuelle sjiktet, men beviselig også i arbeiderklassen. Ikke i masseomfang, be-

vares, men det var ut fra det utgangspunkt som var en stor landevinning i det hele tatt, at det blei skrivi bøker utfra arbeiderklassens synsvinkel som det fantes lesende arbeidere som faktisk leste, og til og med blei oppglødd over. Det var en utmerka posisjon for å gå videre.»

Han kunne fortelle at forfatterne med dette var blitt optimistiske. Solstad sjøl skreiv polemikker mot intellektuelle småborgerlige litteraturforskere (Profil 1975):

«Hvor sjølmotsigende er det ikke å beskyld oss som slåss for at folket skal reise seg med våpen i hand for å knuse herskernes stat, for å ha en fastlagt analyse! Vi som i alt vi gjør skriver om at folket skal ha en helt annen framtid enn den virkeligheten vi lever i dag. Hvor meningsløst er det ikke å beskyld oss for å ha en fastlåst politisk analyse, vi som veit at skal vi nå folk med kunsten vår må vi skrive så det rører djupest ved det som er folkets faktiske virkelighet, samtidig om vi rører djupest ved det som skal bli deres framtid, og på en slik måte at de vil reise seg og slåss for denne framtida. Hvem har satt seg dristigere mål enn oss! Hvor sjølmotsigende er det ikke å beskyld oss for dogmatisme, som er villige til å stille spørsmålsteget ved alt vi har skapt til denne dag, vi som veit at vi ikke kan bygge på de erfaringene vi gjør fra vår egen sosiale basis utafor produksjonen, men som er nødt til å famle oss fram, lytte, lære, og forstå, og er tvunget til å gjøre helt andre erfaringer enn dem vi kan bruke til å skape praktfull kunst for det intellektuelle småborgerskapet.»

MIDTEN AV 70-TALLET, STORE MULIGHETER FOR DEN PROGRESSIVE LITTERATUREN

Det var ei begeistring bak denne uttalelsen som Solstad ikke kan gjenta i dag, fem år etter. Et sted på halvveien slutta begeistringa — «Det jeg skreiv var båret oppe på en bølge, en bevegelse, bøkene våre blei solgt i store opplag og spredd og agitert for på arbeidsplassene. Forlaget Oktober blomstra, og rundt om i landet lå Oktober-bokhandlene som oaser, væpna til tennene med bøker som skulle ut til arbeidsfolk — det trudde jeg i hvert fall. Sånn som jeg så det, var vi klare til et voldsomt initiativ i arbeiderklassen, for

ARBEIDERLITTERATUREN

den progressive litteraturen. Men i stedet kom tilbakeslaget!»

TILBAKESLAG MÅ VI REKNE MED ...

Solstad tidfester ikke tilbakeslaget i den revolusjonære rørsle — men tilbakeslaget har vært alvorlig. Et dødsstøt for arbeiderlitteraturen, som Solstad ser svart på. Hvorfor tilbakeslag, hvorfor dødsstøt?

«Det har med at den litteraturen var en pionerlitteratur. Den hadde kommet seg så vidt innfor arbeiderklassens dør, men var langt fra befestet. Og det var en kunstig litteratur som utelukkende kunne greie seg som ledd i en bevegelse. Det var en litteratur med ett bein i to klasser — ett bein innfor det intellektuelle miljøet og ett bein innfor arbeiderklassen. Det var nødvendig å seire innfor begge disse sjiktene! Tapte vi kampen om de intellektuelle og dermed kampen om den offentlige debatten i aviser, tidsskrifter og på universitetene — hadde vi ikke posisjon innfor arbeiderklassen vi kunne stå på og samle krefter til nye framstøt. Vi hadde ikke kommet langt nok innfor arbeiderklassen til å tåle et tap i den offentlige debatten. Og tapte gjorde vi, så det suse.

Hva har skjedd?

TRE SKRITT TILBAKE ...

«Verden har forandra seg. Den politiske utviklinga har fått intellektuelle til å være mye mer opptatt av sine egne liv enn av arbeiderklassens liv og historie. Progressive intellektuelle har i dag større behov for å lese bøker om sine rotete privatliv og politisk grunnleggende tvil, enn å lese romaner om hva som skjedde med den norske arbeiderklassen i kjølvannet til den store revolusjonen i Russland i 1917. Progressive kvinner har mer igjen for å lese en roman om kvinneundertrykkelsen i den amerikanske middelklassen i 1950 og 60-åra, enn om kvinner i arbeidskamp på brødfabrikken.

Dette er den aktuelle politiske situasjonen, og det er mitt poeng at i denne situasjonen er det at vår kunstig frambrakte arbeiderlitteratur kan dø ut. For den nødvendige bevegelsen omkring den er borte! Og vi ser klart hva det er: En intellektuell forfatter som står der aleine og skal skrive bøker fra en klasse han ikke har slått rot i, og som slettes ikke har framkommet med noe krav til ham om at

han skal skrive bøker for dem. Med andre ord, hvis de progressive intellektuelle ikke vender seg mot arbeiderklassen og definerer seg i forhold til den, så vil arbeiderlitteraturen ikke ha noe ståsted.»

DEN INTELLEKTUELLE KRAFTA I NORGE I DAG

Dag Solstad gikk i det videre ut fra at arbeiderklassen ikke er den ledende kulturelle krafta i Norge i dag. «Det er det de intellektuelle som er. Skal arbeiderlitteraturen, sånn som situasjonen er, ha noen sjanse til å overleve, må den være et kraftfelt innfor det intellektuelle sjiktet. Vi måtte vinne kampen om de intellektuelle. Det gjorde vi ikke. I dag har vi lidd nederlag. Nederlaget er sånn at jeg ser det så fullstendig at jeg gang på gang opplever at intellektuelle knytta til AKP(m-l), eller i nærheten, nå kommer med de samme argumentene som har kommet fra de småborgerlige intellektuelle i over ti år. Kravet om fantasi, fabulering og tvetydighet, stilles nå fra folk jeg hadde venta visste bedre.»

Solstad gikk så over på å analysere grunnlaget for nederlaget — i marxist-leninistenes egne rekker. «Jeg trur det nederlaget ikke kan forklares med de politiske forandringer som har skjedd, iallfall bare delvis. Jeg trur at en med fordel nå må rette søkelyset mot den underliggende tendensen til anti-intellektualisme og kunstforakt som har vært tilstede i AKP(m-l) og miljøet omkring partiet. Vi makta aldri å utvikle en litteraturkritikk som kunne oppsummere den litteraturen vi skreiv, behandle den vitenskapelig og diskutere kvalitetsbegreper ut fra et klassestandpunkt. At en revolusjonær intellektuell skulle bruke livet sitt på å analysere lyrikk, har vært sett på som bortkasta og forkastelig. Ja, spørsmålet om det å skrive dikt i det hele tatt kan sees som en fritidsbeskjeftigelse, på full dag, for et voksent mannfolk, har liggi og lurt under vannskorpa. I alle kunstdebatter i Klassekampen har det dukka opp: Den ærlige amatør i kontakt med livet contra den snobbete profesjonelle, som trur han er «fin». Bak alt dette synes jeg å ane: Det å være intellektuell er en fritidsbeskjeftigelse, noe en kan gjøre etter at andre og mer nødvendige gjøremål er gjort.»

ÅRSAKENE TIL ANTI-INTELLEKTUALISMEN

Solstad har slått fast nederlaget for den kunstig frambrakte arbeiderlitteraturen, og han har slått fast at i kommunistpartiet AKP(m-l) råder en flau bris av anti-intellektualisme. Men hva mener Solstad er årsakene. Han våger ... «en dristig påstand! Jeg trur anti-intellektualismen har rot i den, etter min mening feilaktige oppfatninga, at arbeiderklassen er den ledende kulturelle krafta i Norge. At den kulturen som faktisk fungerer i arbeiderklassen er overlegen den kulturen som dyrkes i intellektuelle miljøer og som man har satt det tertefine navnet «finkulturen» på. Dette betyr at cowboybøker, thrillere og kriminalbøker, som er det som faktisk fungerer i masseomfang i arbeiderklassen, har mer å gi arbeidsfolk enn den finlitterære arbeiderlitteraturen — fordi arbeidsfolk faktisk, i praksis, foretrekker den. Dette betyr at Kjell Hallbing er Norges største forfatter, og at det er forbaska at kommunistiske forfattere med opptil ti års fartstid i partiet ikke har skjont at de må gå i skole hos Hallbing for å lære seg å bli gode kunstnere. Sjøl om innholdet i arbeiderklassens masseproduserte kultur er så som så, så er forma god. Ja, det er derfor arbeiderklassen foretrekker denne litteraturen, på grunn av forma, som makter å tale til dem.

Mot dette synet har jeg lyst til å sette et annet. **Jeg vil hevde at arbeiderklassens kultur er fattig, i dårlig form får den servert et reaksjonært innhold.** (J.S.J.s uth.) Arbeiderklassen blir dynga ned med kultur som ikke på noen måte er i stand til å berike livet deres.»

DE INTELLEKTUELLE BÆRER DEN NORSKE LITTERATUREN I DAG

Solstad hevda videre at en norsk arbeider vil få mye mer igjen for å lese bøkene til småborgerlige intellektuelle, berekna på samme — den litteraturen som fungerer i universitetsmiljøer. Skrevet av folk som Einar Økland, Jan Erik Vold og Gunnar Lunde. Han fortsatte: «Jeg hevder altså at den utprega småborgerlige litteraturen er av høyere verdi enn den litteraturen som fungerer i arbeiderklassen. Det er litteratur skrivi ut fra et besettende ønske om å forstå den verden en lever i, og å uttrykke seg så språklig presist som overho-

ARBEIDERLITTERATUREN

Romanen «Arild Asnes -1970» sluttet med at hovedpersonen kaster seg ut i den politiske kampen gjennom dørsalg av Klassekampen, her er Solstad i samme positur.

Solstad ser framveksten av en ung og vital revolusjonær bevegelse som en nødvendig forutsetning for oppblomstringen av den nye arbeiderlitteraturen. (Foto: Samfoto).

de mulig om seg sjøl og den tida en lever i, sammenhengende, det er litteratur skrivi ut fra et syn på at kunst er en livgivende kraft for mennesket og står stikk mot den litteraturen som fungerer i arbeiderklassen, som *ikke* er skrivi utfra slike ønsker, men skrivi som rein underholdningsindustri — et forsøk på å skape kunstige spenninger — i undertryktes fritid. Det som er den norske nasjonal-litteraturen, den som kommer til å bli brakt videre til neste generasjon, det er ikke det som leses i arbeiderklassen — men på universitetene. Noe annet ville være ei rein ulykke. Det er de intellektuelle som bærer den norske litteraturen i dag. Det er dette sjiktet en må gå utfra når en skal stille spørsmålet om arbeiderlitteraturen. Spørsmålet om arbeiderlitteraturen er et spørsmål om å skape en arbeiderlitteratur. Den kulturen som i dag er arbeiderklassens må bekjempes, for den sløver folk ned. Arbeiderklassen har ei historisk oppgave, og kan ikke nå den hvis det ikke skapes en arbeiderlitteratur. En arbeiderkultur er igjen avhengig av at det finns en bevegelse blant progressive intellektuelle. Denne bevegelsen er nå borte.»

AVSLUTTENDE KOMMENTARER

Dag Solstads innledning vakte naturlig nok reaksjoner på Dokka-seminaret. Han går i innledninga bort fra den etterhvert rådende idéen om «Havet, døden og kjærligheten» — han hevder at AKP(m-l) har tapt kampen om de intellektuelle og lidd nederlag i spørsmålet om å bringe fram en ny, om enn kunstig frambrakt, arbeiderlitteratur. Er ikke 70-åra lenger som de var? Eller var forventningene våre fra tidlig på 70-tallet skrudd for høyt i været i forhold til hva vi reint realistisk kunne få igjennom? Men som radikale kunstnere kan vi se tilbake i tiåret som gikk og se store resultater. Både når det gjelder litteraturen og teatret i 70-åra har en radikal kritisk og realistisk tradisjon fått feste seg. Mens resultatene av den politiske agitasjonen for maleriet sin del kan diskuteres. Dag Solstad hevder at ei stund forsøkte den radikale rørsle å dreie kulturaksen bort fra Parnasset og Nationaltheatret til å kretse rundt *folket* — dette forsøket feila. Hva gikk galt, og hvorfor?

Referat og redaksjonelle kommentarer ved Jón Sveinbjørn Jónsson.

«Det som har skjedd i 70-åra er at det totale bildet på venstresida er blitt mye rikere. Vi kommer sikkert til å få romaner om intellektuelle, om parforhold, kjærlighet osv. — ved siden av nye arbeiderromaner. I 70-åra har vi stått i en kamptuasjon. Kanskje har vi gått inn i noen av våre egne myter. Det er jo ikke sikkert at arbeiderklassen bare ønsker å lese om arbeiderklassen — kanskje syns arbeidsfolk det er like moro f.eks. å følge Erling T. Gjeldsvik til Spania på tyrefekting.»

Av Knut
Johansen

Sa Dag Solstad i en samtale med Espen Haavardsholm i Klassekampen i desember i fjor. Der sa han også at det er viktig å ta vare på *den sosialistiske visjonen*. «Som intellektuelle har forfatterne en spesiell mulighet for og forpliktelse til å fortolke den tida vi lever i,» sa han, og viste til ei bok som *Ung må verden ennu være* av Nordahl Grieg, som går løs på de mest brennende problemene i samtida. «... her ligger det uhyre mye viktig stoff og venter.»

På spørsmål fra Haavardsholm om det er grunn til å tro at vi går mot en avpolitisering av litteraturen, svarer Solstad: «Det er helt utenkelig.»

I slutten av september 1980 holder Dag Solstad innledninga på et AKP-seminar om litteratur og kunstpolitikk. Der sa han bl.a. følgende: Høsten 75, ja høsten 77, så han det slik at vi var klar til et voldsomt

initiativ i arbeiderklassen, for den progressive litteraturen. «Men i stedet kom tilbakeslaget. ... Tilbakeslag må en alltid regne med, men jeg trur dette tilbakeslaget var mer enn tre skritt tilbake, det er mulig det var et dødsstøt for denne arbeiderlitteraturen. Jeg stiller det i hvert fall som et åpent spørsmål.»

Hva er det egentlig som har skjedd? Hva er det som gjør at han mener vi har tapt, tapt så det suste?

Jeg skal ikke prøve å svare på hvorfor Solstad har skifta syn, hvorfor han ser tendensene i det litterære landskapet på venstresida så annerledes i september 80 enn i desember 79. Det kan se dramtisk ut. Jeg veit ikke om det egentlig er det. Jeg tror det først og fremst er uttrykk for at situasjonen er veldig labil, at det er en komplisert materie å analysere.

Det er andre også som har problemer

med å si akkurat hva som skjer nå. Andreas Skartveit, forlagsdirektør i Gyldendal, uttalte til Aftenposten i august at litteraturen beveger seg i retning av de evige motivene igjen, havet, døden og kjærligheten. Det kommer ikke lenger manus med agitasjon og paroler, den politiske litteraturen er blitt *mykere*. Han la til at avpolitisering sjelden har ført til noe godt.

Sigmund Hoftun, forlagsredaktør i Gyldendal, har vært ute og modifisert disse uttalelsene. I en artikkel i Bokhandelforeningens blad «Bok og samfunn» nr. 9 i år skriver han at vi ikke står overfor noe tidskifte. «Snarere er det et langsomt virkende tøvær i et hardt ideologisk klima.» «Vi skal ikke tilbake til en litteratur der jeg'et kan bade seg i "sjelens lunkne badevann" ... Den mer enfoldige politiske litteraturen har hatt sin tid. Men de toneangivende forfatterne vil fortsatt stille ut-

Det er borger- skapets nye taktikk som truer arbeider- litteraturen!

Knut Johansen ser avpolitiseringsen av mange intellektuelle i sammenheng med en endring av borgerskapets taktikk. Borgerskapet viser seg fra en mer demokratisk og liberal side — dette skaper forvirring både i arbeiderklassen og i intellektuelle kretser. En av konsekvensene dette kan få er at det blir skapt mindre spennende litteratur. (Foto: Klassekampen)

70-års arbeiderlitteratur blei skapt av et lite, men utrolig vitalt kommunistparti, og holdt oppe av en målretta bevegelse omkring denne litteraturen. Litteraturen det er snakk om blei skrevet i hovedsak av intellektuelle som hadde valgt arbeiderklassens klassestandpunkt. De valgte å skrive en litteratur som ikke direkte hadde deres egne sosiale erfaringer som utgangspunkt, men en vilt fremmed klasses erfaringer, den eneste klassen som hadde det fortrinnet framfor andre klasser at den kunne forandre samfunnet og livet vi lever på en avgjørende måte. Sjelve konflikten mellom forfatterens eget utgangspunkt og det som var viktig, var drivstoffet i den litteraturen som blei skapt.

Han understreka at vi må se denne litteraturen som en *pionerlitteratur*, som brøyter seg inn på ny mark, men som må bli fulgt opp av breiere skyts om den skal kunne bli stående der og komme videre. For eksempel måtte det komme en armé av ekte arbeiderforfattere ved sida av de «kunstige».

Det var en pionerlitteratur som så vidt hadde kommet seg innfor arbeiderklassens dør — blei lest der, ikke i masseomfang, riktignok, men i hvert fall langt fra bare av intellektuelle.

Den hadde ett bein i en klasse, det andre i en annen klasse. «Tapte vi kampen om de intellektuelle, og dermed kampen om den offentlige debatten i aviser, tidsskrifter og på universitetene, hadde vi ikke en posisjon innfor arbeiderklassen som vi kunne stå på.» Vi hadde ikke kommet langt nok til å tåle et tap i meningskampen blant de intellektuelle, sa han. «Og tapte gjorde vi, så det suste.» Tegn på det er at de synspunktene bevegelsen for den nye arbeiderlitteraturen kjempa mot opp gjennom 70-åra, om at litteraturen vår var dogmatisk, med store, sterke, røde og ranke arbeidere, uten fantasi, fabulering og den nødvendige tvetydigheten, osv., de kan en nå høre fra intellektuelle knytta til AKP(m-l), lese i Klassekampens spalter, finne i Profil ...

fordrende spørsmål om vilkårene for menneskelig eksistens, ikke minst med tanken på å forandre disse vilkårene. Vi må bare vente andre og mindre skråsikre svar.»

Så vidt jeg forstår etter å ha vært på et møte oppe i Gyldendals direksjonsrom om disse sakene, mener Skartveit nå det samme som Hoftun.

Espen Haavardsholm har ikke uttrykt seg skriftlig om disse spørsmåla. Men i diskusjoner, som på AKP-seminaret der Solstad innleda, sier han at han ser positivt på utviklinga. Han mener omtrent det samme som det Solstad mente i desember i fjor, tror jeg. Vi har vært opphengt i en del av våre egne myter. Litteraturen på venstresida er blitt mye rikere de siste åra. Det vi er vitne til er ikke så lite av et tøvær. Det lover godt for den sosialistiske litteraturen i 80-åra. Kort og godt, han tri-

ves, mens Solstad nå sier han er nokså deprimeret på arbeiderlitteraturens vegne.

SOLSTADS RESONNEMENT

Solstads konklusjon er omstridt. Jeg trudde det skulle bli strid om den i Klassekampens spalter, både etter Øystein Hagens referat fra seminaret og etter at jeg rykka ut og forsvarte logikken i Solstads resonnement. Det er det ikke blitt, i hvert fall ikke foreløpig. Sjel oppfatter jeg egentlig ikke konklusjonen hans som det vesentligste. Det er resonnementet hans om er viktigst. De tankene han legger fram om hva som har særprega arbeiderlitteraturen i 70-åra, og de tankene han gjør seg om hva som er vilkåret for at den skal kunne bestå, styrke seg og utvikle seg.

Jeg skal gi et kort resymé av tråden i dette resonnementet.

ARBEIDERLITTERATUREN

Det er ikke lenger noen bevegelse for en arbeiderlitteratur av den typen 70-åra skapte, så altså Solstad. Han forsøkte å forklare dette ved å rette søkelyset mot den underliggende tendensen til anti-intellektualisme og kunstforakt som har vært i AKP og miljøet omkring partiet. Det har i bunn og grunn ikke vært akseptert at en revolusjonær intellektuell skulle kunne bruke livet sitt på å analysere litteratur. Det har ført til at vi har forsømt kritikken, den teoretiske analysen og vurderinga av arbeiderlitteraturen. Vi har ikke hatt folk til å føre den ideologiske kampen. Det har lurt et spørsmål under vannskorpa om det å skrive dikt i det hele tatt kan sees som en verdig heldagsbeskjeftigelse for et voksent mannfolk. Det har vært betrakta som litt skummelt at forfattere med opptil ti års fartstid i partiet ikke for lengst har skjønt at de må begynne å skrive sånn arbeidsfolk vil ha det, som Hallbing og MacLean...

Jeg syns ikke noe av dette holder som forklaring. Disse tendensene har vært der og er der. Men de har aldri vært så enerådende at de har kunnet bestemme utviklinga. Det har i hvert fall vært snakk om både Hallbing og Marilyn French, både MacLean og Irving (Garps bok).

Mest interessant er påstanden hans om at det er de intellektuelle, og ikke arbeiderklassen, som bærer den norske litteraturen i dag. Ergo er spørsmålet om arbeiderlitteraturen et spørsmål om å skape en arbeiderlitteratur, og spørsmålet må stilles til de intellektuelle: «En arbeiderkultur er ... avhengig av at det fins en bevegelse blant progressive intellektuelle.» «Med andre ord hvis de intellektuelle ikke vender seg mot arbeiderklassen, og definerer seg i forhold til den, så vil arbeiderlitteraturen ikke ha noe ståsted.»

Jeg tror det avgjørende spørsmålet er dette: har de progressive intellektuelle slutta, er de i ferd med å slutte å vende seg mot arbeiderklassen? I tilfelle hvorfor, på hvilken måte? Hva må til for å få snudd denne tendensen? Et tillegsspørsmål: kan vi få ei oppblomstring av revolusjonær arbeiderlitteratur med utgangspunkt i andre enn de intellektuelle, som kan føre til at arbeiderlitteraturen befester seg, befester seg igjen?

I TJENESTE FOR EN FREMMED KLASSE

Det mest utfordrende i Solstads resonne-

ment mener jeg faktisk er karakteristikken hans av den oppgava de nye arbeiderforfatterne på 70-tallet stilte seg: De valgte å skrive en litteratur som ikke hadde direkte utgangspunkt i deres egne erfaringer, men i en vilt fremmed klasse. Legg merke til uttrykket: en vilt fremmed klasse: Solstad understreker forskjellen mellom arbeidere og intellektuelle, understreker det svært sterkt. De måtte søke utover sine egne erfaringer, for å kunne bli tolk for en annen klasse, den eneste klassen som kan forandre samfunnet og livet vi lever på en avgjørende måte.

Her treffer han «the heart of the matter», den dypeste grunn, som katolikken Graham Greene sier. Paal Brekke var på det møtet SUF(m-l) arrangerte om litteratur og kunst i 1969, der Morten Falck innleda. Han skreiv en kronikk om det i Dagbladet en stund etterpå, «Mot falckske premisser», der han svarte på kravet SUF(m-l) stilte om at forfatterne måtte knytte seg til arbeiderklassen, skrive om den og for den, og lære av den, lære dens liv å kjenne, skrive en litteratur prega av den klassens klassestandpunkt, gjøre litteraturen til et våpen — for arbeiderklassen.

Artikkelen står i essaysamlinga «Til sin tid, Journalistikk 1945–70» (Aschehoug 1970). Målet for de fleste kunstnere er det klasseløse samfunn, i hvert fall for de kunstnerne som er seg sin egen status bevisst, «og da må de nødvendigvis ta stilling mot de herskende, for de undertrykte, og i enhver konstellasjon. Men de må selv ha opplevd valget mellom å tjene utviklingen eller bli stilt utenfor, de må ikke bli satt i tjeneste. De vil skole seg, ikke omskoleres,» skriver Paal Brekke der. Han skriver at han for sin del «lever i en spennings- og motsetningsfylt tilværelse, med nettopp samfunnets konflikter dirrende i mellomgulvet,» og derfor har ikke den falckske ensidigheten noe å si ham.

«... hvor vi så blir født, om det blir kunstnere av oss, søker vi mot et stormfylt centrum, der vi kan tro at vårt personlige problem er alles eller omvendt, og der vi tilnærmer oss en illusjon av nettopp klasseløshet, hakket på fra alle som gidder,» skriver Paal Brekke. «Det er 'sitt eget' han», kunstneren, «må stå inne for.» Kunstnerne har befunnet seg i klassekampens tjeneste hele tida, «ikke bare på den flau side, som de makthavendes narrer, men også som deres mot-

menn, og nettopp i kraft av sin individualisme.»

Dag Solstads utgangspunkt var avgjort det samme i sin tid. Romanen «Irr! Grønt!» fra 1969 tok utgangspunkt i den forestillinga om kunstnerens, den intellektuelles stilling, men gikk noen skritt videre. Den diskuterte hvordan en skulle løse problemet med at den som er motmann på denne måten er så veldig nyttig og behagelig, fordi det reduserer opposisjon til en sak individer står for, og gjør de opposisjonelle til et slags levende bevis på samfunnets vilje til kritikk av seg selv, ikke noe annet. Løsninga av problemet skal jeg ikke gå inn på her. Det viktige med boka var ikke det, men at den gikk til bunns i hele dette problemet, og viste det umulige i sjølve stillinga til intellektuelle opposisjonelle som ikke har noe ståsted utafor seg sjøl. Det han sier nå, ligger i videreføringa av den innebygde konklusjonen.

I 1974 dukka det opp en hard diskusjon mellom to kjente m-l-forfattere, Tor Obrestad og Espen Haavardsholm, som gikk langs noe av de samme linjene som debatten mellom Brekke og Falck. Obrestad gikk sterkt ut og sa at forfatteren måtte være arbeiderklassens følelsesmessige avantgarde. Han streka opp en del forslag til hvordan forfatterne skulle tilegne seg arbeiderklassens erfaringer og gjøre deres klassestandpunkt til sitt.

Forslaga kunne være gode eller dårlige, men essensen i det han sa var dette: «Det å endre klassestandpunkt for ein småborgarleg intellektuell er ein lang prosess. Det inneber at forfattarane er villige til å gå inn på folks premisser for å sjå verda, og prøve å gjere ein jobb slik at folk tykker dei har bruk for oss. ... Ennå er det mange som heller vil snakke om den personlege frigjerung a la Arild Asnes enn å snakke om korleis klassen skal frigjere seg.» «Forfattaren skal gripe tak i klassens kjensler, gi dei kjøtt og blod slik at det han skriv gir innsikt. Når folk grip litteraturen på dette grunnlaget, blir den deira eigen. Og det er viktig for klassens subjektive styrke å kunne bruke sin kultur.»

Haavardsholm gikk til motangrep på to punkter. For det første mente han at Obrestad overdreiv betydninga av litteraturen, hva litteratur kan gi av resultater under kapitalismen. Han hevda at litteraturen sannsynligvis ikke kan nå virkelig

ARBEIDERLITTERATUREN

bredt ut så lenge borgerskapet har makta, at den betydninga den har for hva folk, hva arbeiderklassen gjør, er sterkt begrensa. (Det samme hevda han i Vinduet nr. 1/71, i en anmeldelse av min og Willy Dahls essaysamling «Konfrontasjoner».) Med andre ord: Han kritiserte Tor Obrestad for å legge for store perspektiver på forfatterens arbeid. For det andre angreip han Tor Obrestad fordi han sa at forfatterne skulle være en følelsesmessig avantgarde for arbeiderklassen. Det er veldig ambisiøst å si «at forfatterne skulle være noen særegne individer som skulle fornemme noe mer av det vanlige, arbeidende menneskes følelsesliv enn en hvilken som helst bygningsingeniør eller helsesøster eller meteorolog eller renovasjonsarbeider. Den måten vi kan forsøke å artikulere noe av arbeiderklassens følelsesliv, ... må være i hvilken grad vi kan artikulere vårt eget følelsesliv og sette det i forbindelse med andres følelser.» I tilknytning til det sier han et annet sted i intervjuet: «For meg så ser det ut til at et av de viktigste motivene en sosialistisk forfatter i Norge i 1974 må artikulere, er sin egen tvetydighet og ambivalens, altså hva det er som er problematisk. Fordi det som på forhånd er gjennomarbeidet intellektuelt og emosjonelt, kan du lese og tillegge deg mye mer rasjonelt ved å lese klassikerne eller gode moderne teoretikere, eller Klassekampen.» Du kan få inspirasjon og realisme av å lese slikt, men: «Litteraturens område er vel mer det uavklarte, områder av menneskelivet der klassikerne ikke kan hjelpe deg.»

Det er klart at dette er en annen posisjon enn Obrestads — og også en annen posisjon enn den Solstad hevder var utgangspunktet for den nye arbeiderlitteraturen. Solstad har et klart syn for at revolusjonære arbeiderforfattere må ta fatt i andre erfaringer enn sine egne, og jobbe målbevisst for å bli tolk for en annen klasse. Jeg tror ikke han er fremmed for tanken om at litteraturen må inneholde noe annet og mer enn det en kan lese hos klassikerne og moderne teoretikere, men han er samtidig mer bevisst enn Haavardsholm om hvor stor oppgave det er å gi de tankene som alt kan være bearbejdet intellektuelt og emosjonelt kjøtt og blod, levende liv, føre dem tilbake til arbeiderklassen — blant annet ved å befeste dem i tenkninga til de progressive intellektuelle. Jeg tror han er mer på linje med

Obrestad enn med Haavardsholm når det gjelder litteraturens betydning. Mer bevisst om dens betydning *strategisk*, mer opptatt av å finne fram til en strategi for å få skapt en litteratur som kan nå fram til dem som kan forandre verden, på en avgjørende måte.

Jeg har lest gjennom en god del artikler av Espen Haavardsholm de siste dagene, i essaysamlinga «Poesi, maktspråk» (Gyldendal 1976). De bekrefta det synet jeg hadde på forhånd, om at hele Haavardsholms syn på litteraturen og arbeiderklassen ikke er romma i de polemiske utfalla mot kamereaten hans, Tor Obrestad i Profil 1974. Helt fra debatten han førte etter utgivelsen av Zink, og fram til avslutningsartikkelen i essaysamlinga, finner du artikkel på artikkel der han understreker at framtida for den sosialistiske litteraturen i Norge ligger i forfatterens vilje og evne til å komme i kontakt med arbeidsfolk, lære arbeiderklassen å kjenne, finne måter å uttrykke deres tanker, følelser og forhåpninger på. Haavardsholm står sjøl sagt ikke på Paal Brekkes standpunkt. Han er kommet mye lenger enn 60-tallsradikalismens individualistiske kritikk av samfunnet.

Men det er en forskjell, det er viktige meningsdivergenser ute og går her. Jeg tror det går på følgende: Espen Haavardsholm tror faktisk arbeiderklassen i Norge er kommet lenger enn den er kommet. Han tror *den* er i stand til å være tolk for seg sjøl, at den ikke har det behovet for tolker som tar skrittet over fra en annen klasse som Solstad legger sånn vekt på. (Ja, her tror jeg det er en meningsdivergens mellom Obrestad og Solstad også. Jeg tror Obrestad mer enn Solstad regner med å finne de revolusjonære ideene, viljen til opprør og forandring, i ferdig form hos arbeiderklassen. Svakheterne er først og fremst at de progressive forfatterne ikke anstrenger seg nok for å lære proletariatet å kjenne, forener seg med det. Hele argumentasjonen til Solstad, intensiteten i kravet til de intellektuelle om å gå i tjeneste for arbeiderklassen, tyder på større forståelse for at arbeiderklassen i Norge i dag faktisk mangler revolusjonære ideer, mangler forståelse av sin egen stilling, mangler klarhet i lovmessighetene i det samfunnet de lever i, hvordan det er blitt skapt, hvordan det utvikler seg, hvordan det kan bli forandret.) Dessuten mener jeg Haavardsholm

undervurderer betydninga av de intellektuelle. Jeg tror han nærer en for stor mistru til at de ved hjelp av studier, analyse, tankevirksomhet, framstillingsevne, skapende virksomhet, kan påvirke andre samfunnsklasser — og forandre seg sjøl gjennom den prosessen.

HVA MED ALLE HUMLEHJERTENE I 80-ÅRA?

Dermed begynner jeg å komme tilbake til utgangspunktet. Har de intellektuelle forfatterne forlatt arbeiderklassen, er de i ferd med å gjøre det? I tilfelle — hvorfor, på hvilken måte?

Solstad sa på AKP-seminaret om litteratur og kunstpolitikk i september i år at den nye arbeiderlitteraturen var et produkt av virksomheten til et lite men uhyre aktivt kommunistparti, AKP(m-l). Det partiet oppsto som et resultat av ei djuptgripende radikaliserings av mange intellektuelle, i student- og elevbevegelsen, sammen med ei radikaliserings av arbeiderklassen, rettere sagt: deler av den.

Husk på at radikaliserings av de intellektuelle ikke først og fremst skjedde på lesesalene eller i seminarromma. De strømmet ut på gatene, for å protestere mot forverring av sin egen studiesituasjon, for å protestere mot den amerikanske bombinga av Vietnam og Kampuchea, for å dele ut løpesedler, samle inn penger og selge aviser til støtte for streiker som brøyt et par tiårs nesten fullstendige klassefred på arbeidsplassene. De blei drivi gjennom gatene av politi i lenker og politi på hester, fikk smake den sviende lukta av tåregass, sto foran inngangen til Møllergata 13 og ropte og skreik om at den og den aktivisten måtte slippes ut igjen. Både de intellektuelle og arbeiderne som streika fikk se og merke borger-skapets ordensmakt fra ei ny side: politi blei satt inn mot streikende arbeidere, og pent gikk det ikke for seg. De fikk også se åssen den frie pressa stilte seg til disse konfliktene. I EEC-kampen fikk de se nytten av organisering, frontarbeid, mobilerings, svære politiske diskusjoner, der nesten ingen greidde å holde seg nøytrale. Mye flaks og en god del dyktighet blant de mest framskredne i bevegelsen gjorde at resultatet ikke blei oppsplitting i en rekke forskjellige merkelige smågrupper, men en ganske sterk og — som Solstad sier — uhyre aktiv kommunistisk be-

ARBEIDERLITTERATUREN

sentativt system, uten bestemte politiske rettigheter for befolkningen, som må utmerke seg ved forholdsvis høye «kulturelle krav». Det henger sammen med krava til høy teknikk, innvikletheten, smidigheten, bevegeligheten som kreves av de kapitalistiske samfunna sånn som den hurtige utviklinga på verdensmarkedet skjer osv.

Borgerlige ideologer hopper på samme måte fra den ene ytterligheten til den andre. Den ene gangen forklarer de alt med påstanden om at det fins ondsinnede personer som «hisser» klasse mot klasse. Den andre gangen trøster de seg med at arbeiderpartiet, marxistene, bør kunne få sin sjanse, få sjansen til å framstå som et fredelig reformparti, som nødvendige kritiske elementer i samfunnsdebatten, for å si det med mine ord.

De intellektuelle — og arbeiderne — blei radikalisert i en periode da borgerskapet svarte på problemene på den første måten.

Jeg mener at både den mest radikale delen av de intellektuelle — og den tilsvarende delen av arbeiderklassen, akkurat nå er offer for svingningene i borgerskapets taktikk, spesielt her i Norden. Jeg trur Solstad fra desember 1979, Hoftun i Gyldendal, Haavardsholm sånn jeg tolker han, har rett: tallmessig sett, kvalitetsmessig sett, er det større styrke og større bredde over den radikale, politisk beviss-

vegelse. Som faktisk har greidd å sette spor etter seg i samfunnsdebatten, i den faglige politikken, i den kulturelle kampen. Som har ført til en ganske stor oppslutning om marxismen, marxismen-leninismen.

Ola Bauer har skrive en roman i år som forteller meg veldig mye om de første taktene i denne prosessen. Boka heter «Humlehjertene», og handler om møtet med opprøret i Paris i 1968. I begynnelsen av boka skildrer han holdninga til verden hos en ikke så veldig intellektuell, men veldig opprørt ung mann i en situasjon der ingenting skjer, i hvert fall ikke noe som er så sterkt at han syns det har noen betydning. Jeg skal ikke gå i detaljer: hovedsaka er at denne typen gjør alt mellom himmel og jord for å få utløsning for spenninga i sjela og hjertet sitt. Jeg trur ikke alle radikale studenter, skoleelever, intellektuelle, dreiv med akkurat disse tinga sånn på slutten av 68, men det han foretar seg, ligger i hvert fall tett opptil drømmene, lystene, driftene i hue og kroppen på slike mennesker på den tida. Det Arild Asnes prøver å få gjort med hue, for å få tatt kverken på uroa si, det gjør hovedpersonen til Bauer med kroppen, for å si det sånn.

Når Tet-offensiven kommer på TV, når purken kommer i gatene, og tåregassen og køllene deres fyller synsfeltet, og gatesteinene og molotovcocktailene farer den andre veien, da blir plutselig det som har vært vesentlig uvesentlig. Bauers hovedperson får en brennende trang til å lære, forstå, få høre ideer om åssen ting henger sammen, få svar på alle spørsmåla som før har kverna rundt uten å kreve noe svar. Og han får en brennende trang til å handle.

Psykologisk, politisk, hva du vil, det var dette som skjedde med de intellektuelle som blei radikalisert i 68—69—70 i Norge også. I Paris blei det med de bølgene som kasta Bauers hovedperson rundt. Han detter vel ned i et nytt vakuum etterpå. Solstad skreiv i en anmeldelse i Klassekampen at «Humlehjertene» stilte spørsmålet om *leninismens nødvendighet*, veldig skarpt. Jeg antar det betydde behovet for en politisk bevegelse og en politisk ledelse som kan forberede sanne opprør, skape og bevare en ledelse som kan samle all opprørtheten, all forbannelsen som fins, viljen til å kaste seg rundt og tygge stein, sleppe løs de somrene og

vintrene folk går med inne i seg og tvinge kongene til å gi etter, slutte med å nekte skitne og møkkete askeladder de tinga de har rettmessig krav på her i verden ... Ja, også videre, sjølsagt. En bevegelse som kan eksistere og blomstre også når purken ikke skyter tåregass og gatene ikke er i opprør.

Lenin skreiv en veldig viktig artikkel i 1910, «Om uoverensstemmelsene i den europeiske arbeiderbevegelsen.» Der skriver han om hvorfor arbeiderbevegelsen og dens ideologer ikke greier å holde en stø kurs hele tida, men virkelig vakler fra det ene til det andre, stadig trekker snart den ene, snart den andre lærdommen av utviklinga, og opphører snart det ene, snart det andre til teori for hva de foretar seg.

For det første peker han på at kapitalismens egen utvikling i seg sjøl er motsigelsesfylt. Den ødelegger de gamle produksjonsmidlene og produksjonsforholda, og skaper nye, mer progressive. Samtidig kommer den til et punkt hvor den hemmer utviklinga. Disse tendensene eksisterer side om side hele tida, snart er det ene, snart er det andre mer framtreddene.

For det andre peker han på at taktikken hos de herskende klassene i sin alminnelighet og borgerskapet i særdeleshet ikke er den samme til enhver tid, aldri ensartet. I virkeligheten utvikler borgerskapet to herskersystemer, to metoder for å kjempe for sine interesser og opprettholde sitt herredømme, metoder som snart avløser hverandre og snart fletter seg sammen i de forskjellige kombinasjoner. Det er for det første voldsmetoden, den metoden som går ut på å nekte alle innrømmelser til arbeiderbevegelsen, metoden med å støtte alle gamle og utlevde institusjoner, metoden med uforsonlig motstand mot alle reformer. ... Den andre metoden er «liberalismens» metode, skritt i retning av å utvikle politiske rettigheter, reformer, innrømmelser osv.

Borgerskapet går ikke over fra den ene metoden til den andre på grunn av onde hensikter hos enkeltpersoner og ikke vilkårlig, men på grunn av de fundamentale motsetningene i dets egen stilling. Et normalt kapitalistisk samfunn kan ikke utvikle seg med framgang uten et fast repre-

Framtidas boktilbud vil avhenge av hva utfallet blir av den diskusjonen som nå pågår blant progressive forfattere. Knut Johansen mener at Solstad tar feil om han mener problemene i arbeiderlitteraturen kan forklares utifra litteraturen sjøl. De må forklares utifra det som skjer i samfunnet som helhet, mener han. (Foto: Klassekampen)

te litteraturen enn det var i 70-åra. Men den er åpenbart påvirket av at toneangivende kretser i de borgerlige kulturinstitusjonene har trukket visse lærdommer, og slått seg til ro med at politiseringa av kunsten, litteraturen, er kommet for å bli, at en like godt kan akseptere den. De som skriker og roper om sosialistiske forfatteres autoritære, udemokratiske, kulturfjendtlige osv. trekk, er blitt en utpost med gærninger som ingen gidder ta alvorlig. Øyvind Myhre prøver seg på de tonene i romanen som er kommet på Cap-pelen i år, men han står så gudsjammerlig aleine. Sjølsagt er det bra. Men åssen fortolker vi dette? Mener vi det har skjedd ei virkelig forandring, mener vi det betyr at vi kan ta fatt på andre, mindre ambisiøse prosjekter? Ja, det tror jeg. Og det henger ikke bare sammen med borgerskapets taktikk overfor oss. Det henger like mye sammen med borgerskapets taktikk overfor de mest radikale delene av arbeiderklassen. De delene har også blitt tallmessig større, og har blitt klokere, utvikla en mer allsidig kamptaktikk, skaffa seg posisjoner, smidd allianser. Det er de som gjør at flere stemmer nei til lusetilbuda fra NAF og LO under tariffoppgjøra, at oppfordringene om moderasjon blir møtt med mye misnøye og utålmodighet. Det er de som gjør at streik er blitt et vanlig middel for å få tvingi gjennom krav på arbeidsplassene, for stadig større og stadig

nye grupper. Men saka er at borgerskapet også har trukket sine konklusjoner av *den* utviklinga. Pampene sprekker ikke så fort i pressa når sånne skader skjer. De kan tilmed vise forståelse og gi litt støtte ei stund. Kapitalistene kan la streikene gå sin gang gjennom flere uker, uten å ty til alle maktmidler. Når det er på tale å bruke maktmidler, drøfter borgerne sjøl de uheldige konsekvensene av vold mot streikende arbeidere, forteller hvor lite villig politiet er til å løse sånne oppgaver. Pampene i mellomsjiktet nærmest inviterer revolusjonære arbeidere til å ta på seg verv i fagforeningene, fordi de trur det faktisk kan styrke oppslutninga om foreningsvirksomheten blant medlemmene og hindre at de foreningene det gjelder skal komme i bakleksa faglig-politisk.

Kort sagt, borgerskapet viser seg fra den demokratiske, liberale sida. Ikke entydig, det fins mange andre tendenser, men dette ansiktet kommer i hvert fall fram i mange vesentlige saker. Jeg mener dette fører til at radikale arbeidere har lettere for å tru at støtta fra kommunistpartiet, ideene det har å komme med, om den djuptgående antagonismen i samfunnet mellom arbeidere og kapitalister, mellom arbeidere og borgerskapets stat, om enheten i arbeiderklassen, om karakteren av de faglige apparatene, arbeideraristokratiets, de faglige pampene, klassemessige stilling, osv. ikke er så påtrengende

nødvendige, ikke behøver bindes sammen med deres faglige, økonomiske kamp, den daglige kampen for brødet.

Enda radikaliseringa av arbeiderklassen er kommet lenger enn den var på 70-tallet, mener jeg dette fører til at de intellektuelle blir mindre bevisste om sine egne oppgaver, om behovet for innsats fra dem. Vendinga i taktikken fra borgerskapets side fører til at hver av de to gruppene begynner å stille med sitt, hver for seg.

I 50- og 60-åra foregikk dette sånn at du hadde ei ganske stor gruppe radikale intellektuelle, som Paal Brekke, Jens Bjørneboe, Georg Johannesen, som utvikla sin *egen* samfunnskritikk, radikaliserte sine egne. Mens arbeiderklassen satt fast i konservatismen, slappheten, perspektivløsheten, underdanigheten til sine egne ledere. Ingen formidling fra de første til de andre.

Sånn som det ser ut nå, kan vi få to radikale grupper, ei gruppe intellektuelle, ei gruppe arbeidere, som hver for seg utvikler en radikal kritikk av samfunnet, og faktisk også handler, tar standpunkter, ut fra det. Men uten koordinering, uten samarbeid, uten utveksling av ideer. Jeg trur dette ville bli verst for arbeiderne. Det vil forsterke tendensene til radikal tradeunionisme, hemme utviklinga av en revolusjonær, marxistisk bevissthet både blant de radikale lederne og på grunnplanet.

Det ville også sette den radikale intelligensiaen tilbake. For det første ville det de lager bli mindre spennende, mindre prega av djuptgående kritikk, visjoner, virkelige oppdragelser. For det andre — det ville føre til passivisering av «Humblehjertene», av de mange virkelig sinna, opprørte, utilpassa, frustrerte, posisjonsløse intellektuelle av den typen hovedpersonen i Bauers roman symboliserer for meg. Trur dere de har så veldig mye lyst til å kaste seg rundt og tygge stein hvis den radikale intelligensiaen og de mest radikale faglige lederne ikke handler sånn at de får borgerskapet virkelig imot seg,

blir skjelt ut, i bøker, i pressa, på arbeidsplassene, får purken mot seg, setter LO-toppen i røre, osv., osv? Nei, det trur ikke jeg.

Men jeg trur dette er ganske hypotetiske problemer. Jeg trur ikke dette vil vare. Jeg er sikker på at det ikke vil vare. 80-åra er ikke 50- eller 60-åra. Regjeringa og kapitalistene sliter med enorme økonomiske og politiske problemer, veldig innfløkte saker, saker det er uhyggelig vanskelig å selge politisk. De er nødt til å legge om taktikken i løpet av ganske kort tid, trur jeg.

Verken de intellektuelle fra 70-åra eller de radikale folka på arbeidsplassene er jo kjøpt opp. Problemet er heller ikke at det de har skapt ikke har fungert etter sine forutsetninger. Tvert imot. Mange av de beste bøkene til de mest bevisste progressive forfatterne er skapt etter det programmet Solstad trur har tapt, og Haavardsholm nå reiser tvil om. Nye folk skaper litteratur etter samme program. Vi har tilmed greidd å kvitte oss med en god del pinlig dogmatisme underveis, og har oppsummert mye erfaringer. Ser du på årets bokhøst, er det de romanene og diktsamlingene som er skrivi i spenningsfeltet mellom de stridende teoriene på arbeiderlitteraturens område som betyr noe, som inneholder virkelige utfordringer litterært og intellektuelt. På arbeidsplassene er det i hvert fall ikke klassesamarbeidet som har høsta seirer. Det fins mislykka arbeiderromaner, det fins mislykka streiker, men herregud, fins det virkelig vellykka og skapende, spennende ting fra den andre kanten?

Dag Solstad mente det var en grunnleggende feil i resonnementet sitt, noe gærrnt i måten han tenkte på. Han visste bare ikke hva. Jeg mener feilen er at han søkte problemene for arbeiderlitteraturen i litteraturen. Jeg trur ikke de først og fremst finnes der. De finnes i de tinga som skjer i samfunnet som påvirker tenkninga og gjøremåla til de progressive intellektuelle. Hvis jeg får rett, at dette snur seg på grunn av en snarlig vending i borgerskapets taktikk, da har vi høsta den erfaringa at vi er veldig lettbevegelige, har lett for å bli altfor påverka av åssen borgerne forholder seg til oss. Det trur jeg kan bli en svært sentral erfaring. På grunnlag av den kan det bli råd nettopp å utvikle og befeste arbeiderlitteraturen i 80-åra. □ □ □

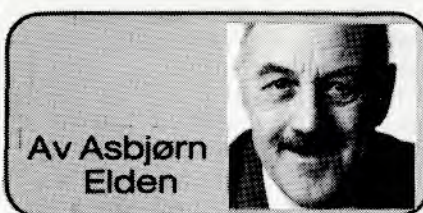
• I dag leser arbeidsfolk porno, science fiction, Farah Diba-reportasjer, Westerns, agentromaner og Damenes roman — med visjoner om et liv annerledes enn den grå hverdag.

• I gamle dager leste de sosialistisk litteratur — med visjoner om et samfunn bygd på kollektivism, rettferd, solidaritet, fred og kjærlighet. Det ga arbeidsfolk tru på seg sjøl, sjøltillit.

• Vi må bygge på det beste i den gamle arbeiderlitteraturen — det visjonsskapende. Vi må skape 80-åras visjoner for 80-åras arbeidere, hevder forfatteren Asbjørn Elden i dette innlegget.

• Vi trenger sjøltillit mer enn innbyrdes krangel om «kvalitetskriterier», mener Elden.

— Skap visjoner om sosialismen!

Av Asbjørn Elden

I 1976 skreiv Oktober forlag i forordet til ei diktsamling:

«Det er noe i veien med lyrikken som blir skrevet i dag. Det er grunnen til at få folk leser dikt. Dikta har så lite å si arbeidsfolk. De handler om noe merkelig som bare diktere og kritikere forstår seg på. Dikterne skriver for hverandre. Men dermed skriver de egentlig for den samfunnsklassen som har makta. Hvordan

skal det bli noen forandring på dette? Dikterne må lære å vende seg utover, de må hente inspirasjon fra den store åpne boka som er folkets sorger og gleder, hat og kjærlighet, tanker og følelser....».

«Hvordan skal dikterne lære seg å skrive sànn? En viktig kilde til den fornyinga som trengs er at klassebevisste menn og kvinner fra det arbeidende folket — skriver dikt sjøl. Da kan det bli skapt dikt som uttrykker de tankene og stemningene som rører seg hos mer enn en liten krets. Det blir kanskje ikke «fullkomne» kunstverk alt sammen. Men det blir helt sikkert

— Vi må bygge på det beste i den gamle arbeiderlitteraturen, vi må skape visjoner om sosialismen, hevder Asbjørn Elden i dette innlegget.

mye å lære av det og mye å glede seg over, langt mer enn det blodløse versemakeriet som støver ned i bibliotekmagasinene i dag.»

Her blir det klart uttrykt at det er de fleste dikterne og forfatterne det er noe i veien med, ikke det lesende folket. Folk fra arbeiderklassen skulle byne å skrive sjøl, erobre litteraturen. Da ville fornyinga komme, og det arbeidende folket ville glad og takksamt slutte opp.

Det er kommet mye litteraur fra arbeiderforfattere i de site ti åra, og mye fra forfattere fra borgerskapet som resolutt

og ærlig meint har stilt seg på arbeiderklassens side, og skreve til og for arbeidsfolk. Dessuten har kvinnelitteraturen fornya seg og blomstra opp.

Men verken arbeiderklassen eller kvinnene har glad og takksamt slutta opp. Om noen påstår at arbeidere «bare» leser Det Nye, Romantikk, Hjemmet, Westerns, krim, porno og sportssidene (når de da ikke ser på TV og drikker øl) så er det vanskelig å motbevise det. Om noen påstår at niognitti kvinner av hundre foretrekker vekebladsartikler om Farah Diba og Sonja framfor bøker av Kirsti Blom,

Mari Osmundsen eller Sidsel Mørk, så er dette antakelig ei riktig analyse.

Er da arbeidsfolk — kvinner og menn, unge og eldre — slik? Er vi overflatiske, glade for tom underholdning, er vi uten kvalitetssans? Foretrekker vi slikkerier framfor smørbrød når det gjelder lesestoff?

Og — om vi er slik, er dette en fundamental eigenskap hos arbeidere, en klasseeigenskap? Er det kanskje til og med slik at i «et samfunn som gir alle like sjanser» er det de overflatiske og kritikklaust sløve som *blir* arbeidere, og de meir kvali-

ARBEIDERLITTERATUREN

tetskreven som utdanner seg og blir noe anna — ofte borgere, ledere, makt-havere? I så fall *må* jo dikterne skrive for kvarandre og for det kvalitetsbevisste borgerskapet om de vil bli lest! Og dette uansett om arbeiderklassen, klassekampen eller sosialismen er dikt- og romanmotiv!

Her må en òg rekne med den utilstrekkelige opplæringa til kvalitetssans, formsans og skjønnhetssans i skolen. Barn fra intellektuelle heimer, fra rike kulturelle kår, får opplæring i slikt heime, i tillegg. Arbeiderbarn får ofte nøye seg med formingstimene og norsktimene i skolen. Heime er det dødt.

Arbeiderklassen er sjølsagt underlagt historisk utvikling, dvs. at forandringer i samfunn og livsvilkår virker på oss, endrer haldningene våre.

Er det altså slik at arbeiderklassen for 75 — 100 år sida leste sosialistisk arbeiderlitteratur, men nå lesar vi mest borgerlig, «upolitisk» underhaldning? Arbeidere som svalt og fraus i usle overbefolkte rønner, rallare som sov i trange brakker etter ti timers slit — de måtte kanskje søke noe anna i bøker enn det vi søker? Vi har overvektproblemer, prestisjeproblemer, bilproblemer. Vi lesar katalogene fra IKEA og Tjæreborg med større interesse enn løpesedlar om streik, Kvinnefrontens plattform eller valgbrosjyrer. Ja — gjør vi ikke det, de fleste? Fordi vi «har det så godt i Norge nå»?

Det er lett å oppdage at arbeidere og kvinner i eldre tider leste meir *visjonær* litteratur enn vi gjør, slik ser det ut. Kristne visjoner — himmelforventning og helvetesangst, syndeskyld og frelsesvon, var mye lest og elska av arbeidsfolk. Sosialistisk og anarkistisk visjonslitteratur om et nytt samfunn, et samfunn bygd på kollektivism, rettferd, sosidaritet, fred og kjærleg menneskelig samlevnad, var kjærlesning med sterke virkningar på lesernes haldningar. Nøda skapte visjoner, og bøker om visjoner. En arbeiderdikter var mer en visjonær enn en realist. Diktinga ga voner om å forandre verda, og sjøltillit til å tru at det var mulig. Derfor var det en sterk motsetning mellom kristen og sosia-

listisk litteratur. Visjonene var absolutt motsatte.

Nå er både den kristne og sosialistiske litteraturen mye mindre visjonær, mindre drømutviklende, mindre sjøltillitskapende. Denne litteraturen er vorte dennesidig, dagsaktuell og praktisk. Kristen litteratur er moralistisk, sosialistisk litteratur er klassekampfiksert, dagskampfiksert. Arbeidsfolk tenner dårleg på slikt drivstoff, kristne bøker leses mest av kristne, sosialistiske bøker mest av sosialister, kvinnebøker leses mest av frigjorte og bevisste kvinner. Visjonslaus litteratur leses av dem som ingen visjoner trenger å få, de har dem før. Men de er så få!

Forbedringer her og nå — er ikke det sosialdemokratisk politikk på godt og vondt? Er sosialdemokratene «dette århundres politiske seierherrer» (E. Hoem) i større grad enn vi forstår? Skrivar vi sjølv uvilkårlig sosialdemokratisk litteratur når vi vil skriva sosialistisk og revolusjonær arbeiderlitteratur, like uvilkårlig som vi driver sosialdemokratisk fagforeningspo-

litikk når vi blir klubbformenn?

Men ettersom fleirtallet av arbeiderne har tillit til sosialdemokratiet, stemmer DNA eller SV og er fornøgde, så skulle vel slik sosialdemokratisk litteratur slå igjennom og bli elska av arbeiderne? Men det gjør den altså ikke, ikke mye ialfall.

Korfor lesar arbeidere og undertrykte kvinner porno, science fiction, Farah Diba-reportasjer, westerns, agentromaner, Damenes roman? Jeg trur neppe jeg eller andre kan gi heile svaret på det. Men det slår en jo at slik litteratur inneheld drømskapende stoff, visjoner om et liv som er annles enn den grå kvardag. Akkurat det gjorde sosialistisk litteratur òg — en gang.

Det kommunistiske manifest, småbrosjyrer om Lenins og Bakunins tanker, Alfred Kämpes og Karl Evangs hefter, DNAs programmer og valgbrosjyrer først i hundreåret ... — alt dette og mye meir hadde ei sterk drømskapende og visjonsbyggende kraft. Dette vekte vilje til å forandre verda, visjonene om et anna slags

Kunne det meste av den progressive litteraturen på 70-tallet ha vært skrevet av sosialdemokrater? Dette funderer Asbjørn Elden på i denne artikkelen, der han etterlyser framtidsvisjoner som kan tenne 80-års arbeidere. (Foto: Klassekampen).

ARBEIDERLITTERATUREN

liv skapte ei materiell handlingskraft. Slik litteratur vart lest av arbeidsfolk med iver og kjærleik. Det ga arbeidsfolk — mykje fattigare og hardere undertrykt enn vi nå — tru på seg sjølv, sjøltillit. De trudde dei kunne ta verda fra borgerskapet og forandre den til sitt eige bruk! Ingen kunne hindre arbeiderklassen i å gjøre dette, gjennomføre sin historiske oppgave — sosialismen.

Det skulle vise seg at noen kunne, sosialdemokratene kunne! For å klare det måtte de få arbeiderklassen til å bytte visjonen. Visjonen om sosialismen måtte byttes ut mot visjonen om den kapitalistiske velferdstaten. Sosialismen vart bytta ut mot god sosialpolitikk her og nå.

Opplysinga av arbeiderrådene først i tjuetåra vart videreført i hovedavtalens fredsplikt i trettiåra. Så var kjerneproletariatet så godt som lamma. Dette kunne proletariatet bare finne seg i om det lyktes å få det til å bytte visjon, å tru at «arbeiderstyret» var likt med fleirtall i Stortinget og regjeringsmakt til DNA. Og klas-

sen bytta visjon, motstrevende og ofte hatefullt protesterende, men bytta visjon.

Så hadde sosialdemokratiet seira, både over de andre borgerlege administrasjonspartiene i kapitalismen og over den revolusjonære arbeiderklassen. Og nå trengte ikke arbeiderklassen noen visjon lenger, meinte sosialdemokratiet. Ja, de *burde* helst ikke ha visjoner i det heile, de kunne være farlege for systemet! Likevel — den kristelige himmelvisjonen vart nå ansett som ufarlig, og sosialdemokratiet forsonte seg med både kirka og bedehusa.

Sjølssagt måtte ei slik utvikling merkes i litteraturen. Ikke minst måtte revolusjonær arbeiderlitteratur byttes ut mot ufarlig, «upolitisk» underhaldning. Og til og med dette klarte sosialdemokratiet, uten forbud og tvang, bare med seig, bøygugjennomtrengelig påvirkning. Arbeiderforfattere begynte å skrive borgerlege romaner, ofte gode romaner, men borgerlege, privatorienterte/individiskildringer. Arbeiderdiktere skreiv «upolitisk» lyrikk, vendte blikket innover mot kjønnet og sjela. Kritikerne roste dem for fin form og «djupt» innhald.

Så var alt godt på litteraturområdet, her og nå, i sekstiåra. Ingen visjoner om et anna samfunn, bare private, ufarlege drømmerier.

Så oppsto en ny sosialistisk arbeiderlitteratur i syttiåra. Samtidig oppsto en ny frigjøringsbevisst kvinnelitteratur. Kor visjonsskapende er så denne nye litteraturen — og skaper den slike visjoner som kan bli til ei materiell kraft som forandrer verda?

Sant og seie er jeg redd for at Tron Øgrims «Proletariatets diktatur» er det *mest* visjonsskapende i perioden. Og den er ikke særlig god skjønnlitteratur. Kor mange som vil få revolusjonære visjoner og vilje av å lese Kapitalen på norsk står att å se. Men en visjonsskapende, lett og enkel og levende arbeiderlitteratur kunne nok fått arbeidere til å lese Kapitalen i *neste omgang*, for å søke nødvendige kunnskaper om verda og revolusjonen.

Kan vi skape en slik arbeiderlitteratur? Og — enda verre — *vil* vi det? *Har* vi det det ikke i grunnen «godt i Norge nå?» Vi arbeiderforfattere blir innkjøpte av borgerskapets kulturråd og alt mulig! Blir vi oppkjøpte i neste omgang? Da får vi vi det vel enda bedre? Bør vi ikke halde flest mulig utafor de lønnsamme ordningene nå, snakke vakkert om kvalitet og meine

penger til fordeling? Får vi ikke god kritikk av borgerskapets kritikere? Er vi ikke nok så mykje lest og respekterte av de intellektuelle — om ikke akkurat av arbeidsfolk? Er vi ikke trygt etablerte nå?

Jo —. Og når en ser bøkene våre, den nye arbeiderlitteraturen i syttiåra, så må en jo vedgå at det meste kunne vore skrevet av radikale sosialdemokrater. Kanskje med unntak av «Jenny har fått sparken»? Men den er vi vel nå enige om var litt for sekterisk — slikt blir vel ikke gjentatt?

Vi må nok tilbake til Pelle Erobreren for å lære nå, men vi må *fram* til ei form for litteratur som enda ikke har vore, som enda ingen har sett. Fram til noe heilt nytt som bygger på det beste i den gamle arbeiderlitteraturen, det visjonsskapende. Vi må skape åttiåras visjoner for åttiåras arbeidere.

For å *ville* dette, må vi ha tillit til at vi *kan* det. Stalin har sagt noe om at sosialdemokratiets hovedoppgave i historia har vore å ta sjøltilliten fra arbeiderklassen. Dette er utvilsamt rett, klassens sjøltillit er bytta ut mot tillit til sosialdemokratiets regjeringer og til borgerskapets rimeligjet og humanitet. I Chile førte denne tilliten til katastrofe, her går det fint enda.

Sosialdemokratiet i samfunnet, *og i våre egne sinn*, vil nok prøve å ta sjøltilliten fra oss arbeiderforfattere, arbeiderlyrikere, arbeiderkunstnere. Tilliten vil kanskje bli overført til markedsanalyser, velvillige kritikere og forlagenes liberalisme?

Mister vi sjøltilliten — eller erobrer vi ikke sjøltillit — til vår eiga evne til å skape visjon om sosialisme med det vi skriver, komponerer, dikter, synger eller maler — da har vi ikke anna oppgave enn å underhalde folk.

Å skrive bøker som er «fine i forma» er inga oppgave i seg sjølv, det oppmuntrer ingen til å forandre verda. Og det er litteratur som kan drive fram vilje til å forandre vera vi skal skrive, slike bilder vi skal male, slike sanger vi skal dikte! Til dette trengs sjøltillit meir enn innbyrdes krangel om «kvalitetskriterier».

Kvaliteten vil komme med sjøltilliten, og med den riktige målsettinga. Og arbeidere vil hjelpe og veglede oss, når vi skriver bøker som gir den visjonen.

Ja — dikterne må vende seg fra litteratene og borgerlege kritikere, og utover til folket, til arbeiderklassen og til kvinnene og ungdommen.

I 1980 har det vært en heftig debatt om den litterære retninga som var utvikla av norske kommunister i 70-åra.

Egentlig var dette en politisk kamp om denne retningas *framtid*. Både folk i den kommunistiske bevegelsen og folk som sto svært fjernt fra den, ville påvirke den kursen den slår inn på i 80-åra.

Men i forma tok det ofte form av diskusjon om former. Tilsynelatende var problemstillinga: Åssen skrive god litteratur? I virkeligheten, og uten at mange av debattantene skjønnte det, var det *minst like mye* en kamp om *politikk*.

Dette drøfter Karl V. Han i denne artikkelen med utgangspunkt i omtalen av tre bøker.

Kampen om litteraturen er en kamp om politikken

Litteraturkritikk som kamp mellom linjer

Hovedhensikten med denne artikkelen er å vise sammenhengen mellom litteraturkritikk og politikk. Jeg vil ha fram at utviklinga av litteraturen også er en kamp mellom forskjellige *politiske* veier.

Dette er maoistisk ortodoksi: kampen mellom den borgerlige og den proletariske veien i kulturen. Mao er kanskje litt av moten. Men nettopp det gjør noen av oss desto ivrigere på å bruke en skikkelig dose Mao på den politiske bevegelsen. Og vel å merke ikke bare til festbruk, ikke bare i høystemte erklæringer 1. mai.

Den *konkrete* kampen mellom borgerlige og proletariske ideer i *det enkelte men-*

neskets tenkning kan være hard, ja smertefull. Det henger sammen med at slike ideer ofte er svært djupt rotfesta. Det er nettopp derfor sånn kamp er nødvendig.

Kamp mellom politiske linjer i *kulturen* er også vanskelig fordi den er innvikla. Her nytter det hverken med å hogge over gordiske knuter på enkleste måte (som under kulturrevolusjonen i Kina) eller med å skape byråkratiske reguleringsverk for kunstnerisk form og innhold, med partibosser og politifolk som lovtolkere (som i Sovjet). Arbeidet kan kanskje bedre sammenliknes med å tålmodig løse opp et flokete fiskesnøre, uten at oppmerksomheten blir så ensidig konsentrert at målet blir glemt inne mellom trådene.

Da er det jo mye lettere å henvise til

Jiang Qing og si kjekt at å stille politiske krav til kulturen er noe venstreradikalt tull. Også så mye deiligere å få gå rundt med hue fullt av sure sokker uten at noen kritiserer deg for det.

Et forslag om å bruke Mao

Jeg vil være med på å rehabilitere Mao, at vi går tilbake til å bruke Mao.

Det er klart at Mao er blitt brukt som et påskudd for venstreradikalt tull i kulturpolitikken i Norge. Men det skulle også være klart at Mao ga oss mye *riktig* politikk som ga svært gode kulturpolitiske resultater. Han lærte oss mye lurt som vi aldri hadde finni på sjøl her i avkroken.

Vi veit mer nå enn for ti år sida. Derfor kan vi bruke Mao bedre enn da. Smidige- re, voksne, med mer sjølstendighet og

VIT
NØ

EDVARD HOEM Fjerne Berlin

Gi meg de
brennende hjertes 2
Gyldendal Norsk Forlag

færre firkanta overslag. Sitatene er ikke så viktige. Metoden og linja er viktig.

Dette er et forsøk på å bruke Mao sann.

Tre romaner av kommunister i 1980

Tre romaner av kommunister, utkommet i 1980, gir oss et godt utgangspunkt for å drøfte hvor den norske kommunistiske skjønnlitteraturen går. Det er Edvard Hoems *Fjerne Berlin*, Jon Michelets *Hvit som snø* og Espen Haavardsholms *Drift*.

Jeg mener to av disse bøkene mislykkes som romaner mens en er god. Sett samla reiser de viktige politiske og litterære spørsmål: Åffer skriver egentlig kommunister i Norge romaner? For hvem? Om hva? Og hva er egentlig den nye norske sosialrealismen?

Tillitserklæring til forfatterne

Noe som ikke har noe med saka å gjøre, men som må sies likavæl: Jeg er ikke ute etter Michelet, Hoem eller Haavardsholm.

Dette er gutter som gjør det godt. Og med god grunn. For de er dyktige forfat-

tere og slagkraftige politisk. De gjør en viktig jobb i kulturen for arbeiderklassen og kommunismen. Mens jeg skriver dette, er Michelet/Gunnar Bull Gundersen midt oppe i feiden rundt «Bonanza super-skip», der kritikerne og sjøfolka har samla seg på den ene sida, mens rederkapitalen og pampene står ynkelig avslørt på den andre. Hoems stykke «Når storbåra bryt» har nettopp gått av plakaten i Oslo. Det er et av de livligste og mest spennende dramaene noen norsk forfatter har laga i nyere tid. I det tar Hoem for seg sjølve gjennombruddet for den norske nasjonen, 1814, og viser åssen den alt fra dette øyeblikket inneholdt den motsigelsen som må prege hele perioden fram til sosialismen seirer: motsigelsen mellom borger og proletar. Dette lyder tungt når jeg skriver det, men på scenen hos Hoem blir det både strålende underholdning og stor litteratur. Haavardsholm har fått «Boka om Kalle og Reinert» filma. Mange av kvalitetene i denne fine sosialrealistiske romanen har fulgt med over til lerretet og Lasse Gloms «At dere tør» er blitt en publikumssuksess som Oslo-ungdommen kjenner seg igjen i. Dette er et virkelig

gjennombrudd: Politisk emne, alvorlig, kunstnerisk behandling — og massedistribusjon, massepublikum.

Disse tre forfatterne har såpass anerkjent litterær tyngde, at de står for en støyt. De blir ikke knekt av kritikk fra meg heller. Forøvrig mener jeg at vi i AKP(m-l) har grunn til å være stolte av at vi har såne kapasiteter i rekkene våre, akkurat som vi er stolte av andre dyktige klassekjempere.

Forhåndsavgrensning mot den radikale norske Jante

Når jeg er nødt til å markere dette, så er det fordi Jante som kjent slett ikke ligger i Danmark, men i Norge. Vi har en kraftig reim av huden på den revolusjonære venstresida.

Min erfaring er at en type lesere tar det som en personlig fornærmelse hvis han er uenig med en anmeldelse jeg lager. Jeg har sagt at ei bok er dårlig, men han syns den er den beste han har lest. Jasså! Så jeg mener at han er dum! KVH er ei blære, et arrogant svin! Klart jeg er ute etter forfatteren, misunnelig, hevnlysten og reint ut sagt infamt full av faen som jeg er. Dessuten har han diskutert kunstverket med tanta og onkelen sin ved kjøkenbordet samme morra som min anmeldelse kom, og de var helt enige. Tanta og onkelen er så skuffa over at sånt dritt som det jeg har laga kom i Klassekampen at de har sagt opp avisa og skal oppfordre alle sine venner og kjente til å gjøre det samme. Han skal bare ha sagt at hvis jeg *noen gang i framtida* kommer til å skrive noe mer sånt skitt om noe han syns er bra i ml-pressa, så er det kroken på døra, da kan det være det samme med hele den sosialistiske revolusjonen. Og så videre.

Jeg kritiserer de tre ut fra at jeg verdsetter dem høyt, og det veit de også så ingen misforståelser om akkurat det er mulig mellom oss, i hvert fall. De har også sjøl fått smake såpass mye av den norske radikale jante at de ikke vil misforstå. Jon Michelet skriver som kjent for penger, han gir faen i arbeiderklassen og politikken. Edvard Hoem vil ha alle statsmidlene til seg sjøl, han vil slå seg sammen med andre gamle rike forfattere for å holde de unge sultne ute fra forfatterforeninga, Espen Haavardsholms siste bok forbereder på en snedig måte hans snarlige avhopp fra ml-bevegelsen over til det trygge kulturradikale parnasset.

ARBEIDERLITTERATUREN

Det norske jante kan bare holdes under en viss kontroll så det ikke får overflømme debattene, men det er udreplig og kommer til å bli med oss inn i sosialismen. Det kunne være verdt sin egen artikkel. Men akkurat her skal det ikke få spille hovedrollen. Så over til saka.

Nittensøttinitten? Hoems fjerne Berlin

I 1978 starta Edvard Hoem ei ny serie med «Gi meg de Brennende Hjerter», ei framifrå slagkraftig og levende bok.

I 1980 kom fortsettelsen «Fjerne Berlin». Den er en stor skuffelse. Etter mitt skjønn ei mislykka bok.

Av de tre bøkene jeg drøfter er «Fjerne Berlin» den eneste som *formelt* er en kommunistisk arbeiderroman. Dvs.: den handler om arbeidere, de er kommunister, sosialdemokrater (en er frilyndt småbonde). Bakgrunnen er 1918–19, kampen mellom revolusjonære og reformister om Det norske Arbeiderparti, verdensbevisenhetene i Russland og Europa.

Hoem har jo vist at han *kan* skrive godt om dette. Hva gikk gærent?

Ei slapp og dau bok

Det er ikke det at Hoem har mista evna til å skrive. Språket er fint og lett. Det tekniske eller håndverksmessige fra avsnitt til avsnitt er det lite å si på. En god del av skildringene står også brukbart på egne bein. Som episoder. (At Hoem akkurat nå har tatt store skritt framover i utviklinga av skriveredskapet sitt, kan folk forsikre seg om ved å *lese* «Storbåra», som er noe så sjeldent som et godt lesedrama.)

Men boka som helhet er underlig dau og dvask. Jeg kom meg gjennom fordi jeg hele tida venta at rundt neste side, i neste kapittel — *da* skulle det endelig tenne, sånn som i «Brennende hjerter». Hadde den vært dobbelt så lang veit jeg ikke om jeg hadde kommet gjennom.

Paal Brekkes teori: Hoem uten gnist?

Paal Brekke hevder i Dagbladet at feilen med «Fjerne Berlin» er at både Hoem og personene hans har mista gnisten. «Brennende hjerter» var ei flammende sosialistisk bok om flammende sosialister, derfor blir den litterært vellykka. «Fjerne Berlin» er skrivi i tvil og handler om folk som er i tvil. Derfor blir den litterært mislykka.

Andre anmeldere (bl.a. Rolf Opaas i Klassekampen) vurderer boka positivt. Jeg er enig med Brekke, men forklaringa på hva som er feil syns jeg er litt for enkel.

For det skal gå an å skrive god politisk litteratur nettopp om politiske problemer, om tvil, tilbakeslag. Rudolf Nilsen er en som har gjort det. Åffer klarer ikke Hoem det?

Jeg trur jeg har finni en angrepsvinkel som forteller oss mer om hvor problemet er. Om vi nå sammenlikner «Fjerne Berlin» med «Brennende hjerter». Finner vi noe som fungerer bra i den første boka, og som er *vekk* i den andre?

Her er det jeg fant:

Historia som flatt bakteppe

For det første: Historia. I «Brennende hjerter» er Hoem veldig opptatt av historia. Boka begynner med at kjæresten til ei norsk jente reiser hjem for å være med i revolusjonen i Russland. Den slutter med at en gjeng arbeidere diskuterer DNAs utvikling.

Men interessen i historia går djupere enn det disse enkle eksemplene kan gi inntrykk av. Her er detaljer som gjelder teknikk og økonomi. Her får vi et inntrykk av en tredimensjonal bakgrunn som vi ser personene mot. Og forfatteren stiller seg sjøl minst ett stort spørsmål som han sjøl gir svaret på i boka: Hvordan kunne det ha seg at norske arbeidsfolk, som både før og etterpå var så lite revolusjonære, i året 1917 blei entusiastiske tilhengere av bolsjevikerevolusjonen? Samla sett skaper boka det inntrykket at den svarer på det. Det er en viktig grunn til at den er spennende.

I motsetning til dette: «Fjerne Berlin». Her fungerer historia som et flatt bakteppe. «Rosa Luxembourg drept, aha, vi er altså i 1919.» Her oppfatta i hvert fall ikke jeg at jeg lærte noe nytt om perioden da boka sto på. Boka er ikke historisk roman i betydninga roman om historia, men mer i betydninga «kjærlighetsroman fra romantisk middelalder-miljø».

Mennesker utafor samfunnet

For det andre: Menneskene. I «Brennende hjerter» er menneskene sosiale vesener. Ta nå Erik Honstad, den beste personskildringa i begge bøkene. I den første boka er han en troverdig småbonde, pressa av utviklinga av kapitalismen,

fiendtlig til arbeiderbevegelsen som han ikke forstår. Samtidig et produkt ikke bare av økonomien, men også av kulturelle og politiske tradisjoner på bygdene i vest. Sånn sett står han fram som illustrasjon på en påstand som Hoem kom med i det berømte foredraget på sommerleira 1980: for å forstå arbeidsfolk i Norge (på vestlandet) er det ikke nok å analysere økonomi, vi må også analysere overbygningas historie, kulturen, tenkemåten.

Hva er skjedd med Erik Honstad i «Fjerne Berlin»? Fortsatt er det han det er mest liv i. Men hva slags liv? For meg er ikke Honstad noen troverdig person lenger. Han er en særting og merksnodighet. Han er forferdelig sugen på kvinnfolk, det er så. Men at han av den grunn voldtar et kvinnfolk, kommer på et slags Reitgjerdet og kommer ut igjen bare fordi lensmann vifter med fingern, det har jeg vanskelig for å tru. Og enda mindre at bygda feirer han som helt for dette, og at bestekameraten — kjæresten til jenta — bare i dårlige stunder bærer nag.

Denne Honstad er ikke noe sosialt vesen, han er et litterært ubeist. Her er ekkoer av Kincks sære bønder. I sluttens heite omfavelse med bokas frigjorte, kvinnelige sosialist aner vi gudbedre Hamsun og Jakob Selvanraa. Hvis Hoem vil ha det til at det var sånne typer som laga målørsla og den frilyndte ungdomsrørsla på vestlandet, så har han mista meg. Litt moro er det, men ikke politikk.

Eller ta den kvinnelige hovedpersonen i «Fjerne Berlin»: ålesundsjente og boljseviksympatisør Gunvor Danielsen. Boka begynner og slutter med hennes to pul. Hva skjer med henne innimellom? Etter mitt beste skjønn ingenting. Hele personen henger som en slapp hengekøye og dingler mellom disse to knaggene, to pul som begynner og avslutter boka.

Kostymeball?

For det tredje: Forholdet mellom menneskene og historia. Det pussige med disse merkelige menneskene mot den flate bakgrunnen er at de like lett kan flyttes til en annen historisk periode og gjøre akkurat det samme der. At Gunvor Danielsen sier farvel til den russiske kjæresten sin i 1917 er lett å forstå. Men åffer skal hu innlede det merkelige forholdet til Erik Honstad i 1919? Åffer ikke i 1926? Og åffer skal Honstad bli satt inn for voldtakt akkurat på den tida? Åffer ikke i 1955? Åf-

EDVARD HOEM Fjerne Berlin

Gi meg de
brennende hjerter 2

Gyldendal Norsk Forlag

fer skal «Fjerne Berlin» utspille seg akkurat midt i oktoberrevolusjonen, åffer kunne ikke hele boka hatt som bakteppe Paris kommunen eller Vietnamkrigen?

I det berømte sommerleirforedraget stiller Hoem strenge krav til forfatterens bruk av historia. (Han gjør det sammen med en kritikk av at de nye sosialrealistene er flate og uhistoriske. Den skyter langt over målet om vi tar for oss de historiske romanene som er skrevet av Solstad, Elden, Michelet og Hoem sjøl for bare å nevne noen.) Med i «Fjerne Berlin» stiller han dessverre seg sjøl svært lagelig til for hogg. På slutten av «Brennende hjerter» er det en voldsomt flott scene der Erik Honstad og bolsjevik/rallaren Tomas Lenseth jobber om kapp i skauen. Den konsentrerer i seg to typer, skapt av historia akkurat da, som jeg er villig til å tru på: den revolusjonære rallaren, den arbeiderfientlige, frilyndte, forvirra og sta vestlandske småbonden. Dette er kunstnerisk og historisk riktig, det er flott politikk, det er spennende.

På slutten av «Fjerne Berlin» havner

Gunvor Danielsen i senga med Erik Honstad. Hu har trengt seg inn på denne gærningen som tjenestejente, åffer veit ikke jeg. Ikke bare seiler Honstad med vind og stjerner gjennom verdensrommet. Men den frigjorte kvinne erklærer også for vestlandsbonden at hun ikke kommer til å bli hos ham, og han erklærer at det er okay for ham. På dette grunnlaget puler de en gang til.

Jeg trekker ikke fram dette for å håne Hoem, men for å forklare åffer jeg ikke trur på holdninga personene i denne boka har til seksualitet. Og det er sentralt i boka — de fleste viktige personene kretser om det, og alle tenker, synes jeg, nokså likt. Jeg kanke følge med. Jeg mener at den typen holdninger og problemer Hoem skildrer, er prega av intellektuelle miljøer i storbyene i 70- og 80-åra.

Men hva er vitsen med nåtidspersoner, kledd ut i historiske kostymer og med det historiske bakteppe? Hvis hensikten er å skrive nåtidsroman, åffer ikke da skjære gjennom og skrive nåtidsroman? Hvis hensikten ikke er å skrive nåtidsroman,

mens resultatet blir det likevel ... Da må vel svaret være å *velge*: å flytte handlinga over til nåtida eller å utrydde de viktigste anakronismene i den historiske handlinga.

Her kunne boka vært redda

I disse grunnleggende svakhetene finner jeg også forklaringa på åffer Hoem *ikke* har greid å skrive ei god bok om nederlag, defeatisme og forvirring. For det er klart dette er et tema med litterær sprengkraft.

I den delen av boka jeg synes er best, skriver han virkelig om dette. Det er på slutten der han skildrer den unge arbeideren Halvor Danielsen som går og venter på verdensrevolusjonen som ikke kommer, samtidig med at han ser den revolusjonære massebevegelsen i DNA ebbe rundt seg. Kona, som han har finni i ungdomslaget, blir mer og mer privat og kommer under innflytelse av den religiøse mora. Han ender, stikk mot alle sine prinsipper, på fylla sammen med en gammel forfylla arbeidskamerat, og kvelden slutter hos ei hore. Jeg er villig til å tru på dette: det kan være 1919, 1919-mennesker, 1919-problemer. Sørgelig og bittert er det også.

Men resten av boka er ikke ei bok om defeatisme og forvirring *fordi* personenes virring hit og dit ikke har noen nødvendig forbindelse med de samfunnsmessige og historiske forholda de står opp mot. Gunvor Danielsen kunne like godt, ja bedre, ha vært ei Kvinnefront-jente anno 1972–73. Honstad står utafor tid og rom for meg. Det samme med borgerfrua som vil vie seg til arbeiderklassen etter å ha blitt pult i fylla på et ball.

De viktigste personene i «Fjerne Berlin» er folk som roter, og ikke spesielt fordi det er 1918–1919. Det viktige temaet om åssen det virka på folk da verdensrevolusjonen ikke kom, har Hoem for det meste forspilt i denne boka.

Noe må trekke handlinga framover!

Det er mye rart som går an litterært, bare det er spennende. En eller anna slags spenning, sjøl om det bare er: hva vil forfatteren, den gærningen, finne på nå?

«Fjerne Berlin» mangler indre spenning. «Brennende hjerter» hadde det til overmål. Hva vil skje med bevegelsen framover — vi kjenner historia, men ås-

ARBEIDERLITTERATUREN

sen påvirker den *konkret* disse menneskene i og rundt Ålesund? Det var spennende i den første boka. Det er spennende i denne også når vi får høre noe om det (Halvor Danielsen) men for det meste sier han så lite at det kommer lite ut av det. I første bind var Erik Honstad spennende fra begynnelse til slutt. Det er en slags sær spenning rundt ham nå også, men det er malurt i begeret. Du veit aldri hva som kan hende med ham fordi du har inntrykk av at forfatteren ikke følger spillereglene: Hva som helst av utrolige ting kan skje.

«Brennende hjerter» hadde et klart program. «Fjerne Berlin» mangler et program. Jeg skjønner ikke hva forfatteren har ment med denne boka. Jeg er ikke sikker på om han skjønte det sjøl heller. Kanskje lider boka av at Hoem blei lei den sjøl?

Havet, døden og kjærligheten (første gang).

I sommer kritiserte Hoem den nye norske sosial-realismen. Han spekulerte på om utviklinga vil bli sånn at når han og Solstad får avslutta de sosial-realistiske seriene sine er det ingen flere som vil lese dem. (Solstad har sagt liknende saker.)

To svar:

En: Solstad har kommet med siste bindet i sin serie om krigen. Det er Solstads kanskje beste bok, den blir møtt med begeistring, og den blir lest.

Dette henger sammen med at Solstad er en dyktig forfatter som tar denne forma for sosial-realisme svært alvorlig. Menneskene hans er overbevisende mennesker, med ikke bare klær, men også tanker, følelser og problemer som er 1942, 43, 44. Og det blir godtatt som autentisk både av folk som levde den gangen og av oss yngre, som vil finne ut hva som skjedde.

To: Å diskutere åssen det går med den norske sosial-realismen ut fra Hoems siste roman er umulig, fordi «Fjerne Berlin» er tvisom nettopp fordi «Fjerne Berlin» faller gjennom som sosial-realisme. Sammenstillinga med Solstad holder ikke denne gangen fordi denne boka svikter akkurat der Solstads nye bok seirer.

Det er ikke blitt ei bok om mennesker og historia i 1918–19. Det er blitt ei bok om allmenne mennesker utafor tida og med uklare røtter i samfunnet, ei bok om

«havet, døden og kjærligheten». Derfor går det også så dårlig, enda forfatterens erfaring og dyktighet er tydelig gjennom hele romanen.

«Havet, døden og kjærligheten» er blitt et krigsrop for den smellfete litterære ofentligheten i år. Ifølge deres doktrine er problemet for m-l-forfattere at de «forkrøples litterært av en politisk tvangstrøye». Bare den blir sprenget, så vil disse stakkars kua sjeniene slå ut i full blomst og spre herlige dufter ut i forlagslivet.

«Fjerne Berlin» oppfatter jeg som «havet, døden» osv. *forkledd* i den norske sosial-realismens *ytte attributter*. Den er et nederlag for dette programmet, så å si et laboratorie-eksperiment som viser åffer det ikke går, akkurat som Haavardsholms «historas kraftlinjer» viste åffer det ikke går an å skrive glansbilde-fortellinger om sosialismen i Norge.

En nyttig negativ erfaring?

Edvard Hoem er ett av de store talentene som brøyt gjennom i den nye norske sosial-realismen på 70-tallet. Han har feira sine største triumfer i sosial-realismen. Evne til å fenge publikum ved å skrive om politikk har han fortsatt, det demonstrerte «Storbåra» som var den største publikumssuksessen «Teatret Vårt» i Møre og Romsdal har hatt. Dette stykket er sosial-realisme i betydninga grundige historiske undersøkelser, personer som handler ut fra at de er deler av en økonomisk, politisk og kulturell sammenheng, samtidig er det dristig fritt og romantisk i virkemidlene. Og her har Hoem noe han skal ha sagt, et program. Kloa er tydelig i hver scene.

Hoem er fortsatt i vekst som forfatter. Sjølsagt føler han behov for å ikke bare traske rundt i de samme formene han brukte i de første åra sine. Jeg tror han vil ha stor nytte av det, dersom han ser «Fjerne Berlin» om en erfaring som viser åssen det *ikke* kan gjøres. Han må få igjen gnisten, sier Brekke. Jeg tror ikke det treffer. Han må være streng med seg sjøl. Gjøre skikkelig bakgrunnsarbeid, jobbe personene inn i en samfunnsmessig sammenheng, og underordne seg den disiplinen som ligger i et program: at du veit akkurat hva du vil med dette skriverarbeidet, akkurat hva du vil si.

Mann overbord? Michelets «Hvit som snø»

Ingen annen norsk forfatter får anmeldelser av bøkene sine så til de grader blanda med vurderinger av sin egen person som Jon Michelet. Det er bl.a. fordi han er en svært offentlig person.

Jon Michelet er den av ml-forfattere som har nådd lengst ut. Han er en av AKP(m-l)s mest kjente og populære medlemmer. Han er også den partiforfatteren som har fått slengt mest drit etter seg, og det sier ikke lite.

Ettersom dette faktisk er situasjonen, kommer jeg heller ikke utenom noen kommentarer til Jon M. sjøl når jeg skal vurdere den siste boka hans.

En pekingeser i hønsehuset

Jon M.s stil er uvanlig til å være norsk forfatter: rett på, agitatorisk, ofte voldsom i ordbruken, ikke alltid veloverveid. Dermed er han blitt et takknemlig bytte for kjendis-journalistikken. Med utgangspunkt i dette har en del folk spredd den giftige myten at han egentlig er oppblåst og innbilsk, at han gjør kunster for å komme i rampelyset.

De som virkelig kjenner Jon M. veit at dette er helt på sida. Stilen hans er prega av bakgrunnen hans: sju år på sjøen, flere år som journalist. Dette er ganske forskjellig fra stilen i de egentlig litterære miljøene i hovedstaden. Jon M. er ekte på sin måte. Han har ikke noe imot å få presse for det, men han jåler og hykler ikke.

Han trengte seg inn i moderne norsk litteratur fra en uvanlig vinkel: kriminalromanen. Han blei nesten straks bestselger og publikumsyndling. Samtidig gjorde nettopp dette at han blei sett på med ekstra mistenksomhet fra en del kritikere på alle kanter i det politiske kartet. Er dette «virkelig» litteratur? Er det «lov» til å drive politisk kamp i litteraturen med virkemidler fra krim-romanen og den engelsk-amerikanske thrilleren? Hm. Tvilsoomt...

Michelet har fått en behandling av den borgerlige norske kritikken som på sitt verste ikke har likna grisen. Det beste eksemplet på hykleriet er anmeldelsene av «Jernkorset». I de borgerlige avisene var det nesten bare Johan Borgen som sa at dette var ei god bok. Han var høyt heva over feigheten til det store grosset av an-

ARBEIDERLITTERATUREN

meldere, som til og med fikk seg til å påstå at «Jernkorset» var kjedelig. Men *nest* år, da «Orions belte» kom, skreiv tilmed *de samme avisene* om Michelets suksess *året før!* «Jernkorset» blei slakta i mange av landets aviser *på oppdrag* og i strid med anmeldernes egne, hemmelige meninger.

I de siste åra har hetsen mot Jon økt. Da «Tiger Bay» kom blei den skjelt ut for å være kvinnefiendtlig av folk som ikke hadde lest den på beste Kr.F.-Libertas-maner. «Bonanza Superskip» møter ei motkampanje som må koste pamber og redere svære summer. Samtidig øker populariteten hans. Han blir vant til at han alltid lever i storm.

Jon er en dyktig muckracker-journalist med hemmelig fot både i Reitgjerdet- og Rekstenskandalene. Samme grundige arbeidsmåte bruker han (vanligvis) når han finner stoff til bøkene sine. Han prøver systematisk å bli dyktigere litterært. Han tar kritikk veldig alvorlig (altfor alvorlig). Angrepene fra alle kanter gjør at han har vent seg til en stil med å slå hardt tilbake. Av type er han aktivist og fighter.

Årets bok «Hvit som snø» blir også brukt til sjofle angrep mot Jon M. sjøl. Se han har solgt seg. Og all sexen, her har vi han bretta ut, ingen kan vite hva han finner på ... Folk utafor våre rekker oppfatter denne typen angrep som eksempler på hvor forskrudde de revolusjonære er. Sjøl tenker jeg at ofte er vi våre egne værste fiender.

Problemet med «Hvit som snø» er ikke at forfatteren er en borger eller en drittsekk. Han er ingen av delene, han er en svært bra og hederlig revolusjonær. Problemet er at boka er så *dårlig*. Mange er uenige i det, og Jon blir ikke noe glad for å høre det han heller. Men det er dessverre sånn.

Et knippe meninger om «Hvit som snø»

Svære autoriteter i avkroken vår er uenige med meg.

Forlaget Gyldendals representanter var over seg da den kom. Bokklubben nye bøker kasta seg over «Hvit som snø» mens de avviste Jons forrige bok «Tiger Bay».

Krim-eksperten Nils Nordberg anmeldte boka for Klassekampen. Han var også entusiastisk. Akkurat med Nils Nordberg har jeg ikke mange høner å plukke. Som

norsk krim er Jon M. nemlig fortsatt milelangt foran alt som er. Å sammenlikne ham med resten av gjengen er som å sammenlikne skipperen i en speedboat med en stakkar som sitter midtfjors på ei planke og ror med to gamle truger.

Men norsk krim er et felt med lavt litterært nivå. Og som litteratur — og spesielt for Jon M. — holder ikke boka mål. Likevel mener et stort antall borgerlige anmeldere at dette er strålende greier. Noen av dem sier også mer eller mindre åpent at de håper den er begynnelsen på at Jon tar av seg «den politiske tvangstrøya». Den får også ros på politisk grunnlag, som en roman om «havet, døden og kjærligheten».

Blant lesere av Klassekampen har dommene vært forskjellige. Jeg ser bort fra sånne som ser Jon som korrupt og potensiell seksualforbryter. Edvard Hoem, som syns boka er god, hevder at den er en flengende dom over 70-tallets narkotikaberalisme på venstresida! Det er det ingen andre som har finni ut, ikke forfatteren heller.

En innsender som kalte seg «ikke snerpete tante» kritiserte boka for reaksjonært kvinnesyn og for ikke å ta stilling mot hovedpersonen, den forfylla og forsumpa Thygesen, Jon kom tilbake med et usedvanlig voldsomt svar, prega av at han føler seg i forsvarsposisjon. Her kom han med den overraskende påstanden at «Gå ut i den kjølige Oslo-natta og inn på de varme Oslo-kafeene, og du vil treffe en Thygesen ved hvert eneste bord.» Han er «80-åras ensomme, nyseparerte, nyskilte mann.» Dette, sier Jon, er fortsatt sosial-realisme, dette er fortsatt avsløringer av kapitalismen.

Ingen tvil om at Jon mener dette når han sier det. Jeg mener likevel at det er gærnt. (Kritikere påstår alltid at de forstår forfattere bedre enn de gjør sjøl. Forfattere blir alltid rasende over sånne påstander.) Jeg trur ikke at Thygesen er «80-åras blødende hjerte» like lite som han er et virkemiddel til å avsløre narkoliberalismen. Jeg trur at han er en litterær skikkelse som Jon har hatt inni seg lenge og ikke fått ut, egentlig en sjømann/forbryter som holder på å gå nedenom og hjem. Jeg mener også at «Hvit som snø» har aspekter i seg av å være Jon Michelets «Drift». Argumentene for dette kommer etterhvert.

Om ikke annet så viser i hvert fall dette

at «Hvit som snø» er ei mangetydig bok. Jons tidligere bøker, særlig fra og med «Mellom barken og veden» har vært klare, tydelige *angrep* på noe. De har alltid råka, alltid ført til raseri, ofte ført til søksmål. Denne gangen er det ingen rettsaker og ingen som føler seg ramma, og det er heller ikke grunn til det. I stedet for bråk blant borgera blir boka møtt av forvirring blant Jons egne. Det er interessant i seg sjøl.

Sånt som er bra og ikke gærnt

Først hva som ikke er gærnt med denne boka.

Jon skriver setninger som får oss andre til å låse oss inne på dass for å grine. Åffer har gud gjort det så lett for han og så vanskelig for andre?

Også *øyet*. Jon har Norges skarpeste fotografiske øye/visuelle hukommelse. Du kan hele tida se det han skriver.

Innimellom er boka jævlig morsom. Den inneholder noen suverene vitser.

Som den nedkjørte Thygesen som kommer til hotell CENTRUM, der lysrek-lama er halvslåkt sånn at det står C NTR M. «*Slik var det gått med han også. Han var TYG SN.*»

Eller begynnelsen på kapittel 25, s. 199–201, der Thygesen vokner iskald og ser ei kjempeøgle. Dette er suverent skrive, ikke bare veldig moro, men med fin stemning. Her ser Thygesen dessuten en plakat som vil ha ham til å «møte opp på Svalbard 1. mai for å avvise Sovjets press mot Grønland.»

Jeg har forbehold mot den alminnelige haleluja-ropinga om at dette er århundrets Oslo-roman. Jeg syns osloskildringene er utvendige. Jeg syns språket er på kanten og inneholder tendenser til sånt kjekkaseri som prega Jons første bok. Men reint formmessig er dette bra gjort. Setninger, replikker, avsnitt, bilder. Innafor den stilen Jon skriver i, har han ingen ved sida og ingen over, han konkurrerer bare med seg sjøl, akkurat som Grete Waitz.

Det er ikke en *feil* med boka at den er grov. Den handler om folk på kjøret og på vei ned i elendigheta. Jeg syns ikke pulinga er noe argument for boka heller. Den er alminnelig kjedelig og vakte liten interesse.

Det virker som om Jon trur han sjøl har gjort storverk ved å skyve grensene for

ARBEIDERLITTERATUREN

sømmeligheten utover i denne boka. I så fall er han på jordet. Han er hverken original nok eller ekstrem nok til at han oppfyller krava til inntak i pornografforbundet.

Dette er gærnt:

For meg ligger feila i boka på et annet plan. Reint litterært summerer jeg dem opp sånn:

- Intrigen i boka holder ikke mål, kjedelig.
- Boka er overflatisk, lettvin. Den mangler djupere kunnskapsmateriale, forteller ikke no nytt.
- Jon er uoriginal i forhold til seg sjøl, gjentar saker han har gjort før som klisjeer.

Politisk har jeg den kritikken av boka at den ikke retter seg mot noe, ikke angriper noen og sårer noen (bortsett fra «tante-ne» som Jon trur han skal få røska opp fra puritanismens hengemyr, enda de ikke er fienden), og at Jons egen tolkning av hovedpersonen også i beste fall er forvirra og uklar. Her er en av de store folketribunene i Norge i vår generasjon, han har latt folkets sak ligge for en gangs skyld og virrer rundt for seg sjøl.

Dette er min kritikk, som nå skal begrunnes.

Intrigen?

Jeg har lest mye spennings- og underholdningslitteratur. Derfor vurderer jeg nok sånne bøker annerledes enn det store flertallet av lesere.

Masse folk som har lest «Hvit som snø» syns den er veldig spennende. Det er greit. Jeg trur at et flertall av påsketurister som tar med seg denne boka neste år kanskje også vil syns den er spennende. Skal du gi den til bestemora di til jul? Hvis hu er glad i Agatha Cristie, Gunnar Staalesen og Dashel Hammet, ja kan hende. Jon tjener gryn, og neste gang kan du kanskje få lurt på henne en av de ålreite bøkene hans.

Men jeg syns *uansett* at boka er kjedelig, og jeg vil forsvare meg mot en reint statistisk kritikk. Jeg får heller tåle å bli kalt åndsaristokrat osv.

Når du har lest en del science fiction har du ikke lenger den naive leserens reaksjon: «næ, en marsboer!» Du har lest om marsboere før. Du spør: og hva så? I krim reagerer du heller ikke sånn «et lik på badet! Uff så spennende!» og blar spent videre. Du mumler: «Et lik? ja sjølsagt. Nå

kan vel handlingen snart begynne.» Så leiter du etter en ny og overraskende vri, et mysterium. Noe du ikke veit som kan gi handlingen indre spenning og gi deg en grunn til å fortsette å snu sidene.

Jeg oppdaga etterhvert at bak det suverene språket, bak de skarpt sette bildene og de fint forma avsnittene fantes det ikke noen sånn indre spenning. Liket på badet og rotinga rundt i Oslo er en type kriminrige jeg syns jeg har vært gjennom omtrent en million ganger før.

Folk som har lest mindre må gjerne få syns dette er spennende. Jon M. må gjerne få svare at han gidder faen ikke skrive bøker for bokormer som meg, han skriver for massene. OK. Men jeg er også meningsberettiga. Og for meg er dette kjedelig. Det var tungt å snu sider de første hundre sidene i boka.

Moroa begynte først på side 113, da gangsteren De Soto kom inn som ei frisk vind i halvannet kapittel. Så kommer det ei dauperiode igjen, og så tar boka seg opp på de siste 60–70 sidene, fra kapittel 20 og ut.

Det som skjer på slutten, er at Thygesen, som nærmest er i delirium, roter og rører for å komme seg ut av landet. Det var spennende fordi jeg ikke klarte å gjette omtrent hva som skulle skje i motsetning til i første del, og jeg blei nysgjerrig på åssen Jon hadde tenkt å lause opp denne floka. Det er interessant at en god del folk reagerer akkurat omvendt. De syns den første, «konvensjonelle» delen av boka er bra, mens slutten er bare røt og suppe. Det kan henge sammen med at Jon denne gangen har appellert til et publikum som vil ha det litterært konvensjonelle, det kjente og trygge (kommer tilbake til det). I hvert fall er siste del fra ei formell side en interessant og original bit spenningslitteratur.

Nå snyter Jon oss på tampen ved å lage ei slutt som ikke er noen slutt og som ikke avklarer noen ting.

Jons tidligere bøker er nøye gjennomtenkt. Denne omhyggeligheta gjør at han klarer å lure og overraske oss, også de av oss som har lest for mye. Denne gangen har han ei tråd som er så tynn at den nesten ikke fins. Boka faller i to (eller tre) deler som knapt henger sammen. Det er sjølsagt en tributt til Jons formelle stilistiske dyktighet at så få biter seg fast i det og «Hvit som snø» likevel blir bestselger og suksess. Men dette er et klart tilbake-

Karl V. Han tar for seg de siste bøkene til Edvard Hoem, Jon Michelet og Espen Haavardsholm. Han misliker Hoems «Fjerne Berlin». Han etterlyser sprengkraften i handlinga som var så framtrekkelige i den første delen av trilogien. Han hevder videre at personene i boka ikke er skildra troverdig i forhold til den historiske perioden de levde i. Årsaken til at Hoem ikke har lyktes denne gangen er at boka ikke har noe klart budskap – og at den faller igjennom som sosialrealisme.

«Hvit som snø» av Michelet er ifølge KVH også en mislykket bok, samtidig forsvaret han Jon mot mye feilaktig personangrep. Likevel mener han at Jon

fall i forhold til hans tidligere bøker. Han kan bedre, og han bør gjøre det bedre i framtida.

Ei lettvin bok

Typisk for Jon både som forfatter og journalist, er kunnskapsrikdommen, grundigheten. Dette er alltid blitt oversett av kulturradikale flåsejævler som bare snakker om «guttebokforfatteren» som lager «enkle spenningsromaner». Bak «Jernkorset», «Orions Belte», «Tiger Bay» ligger det enormt med graving. Du skal være idiot for å ikke lære noe nytt og viktig av disse bøkene.

Denne boka forteller svært lite. Skildringa av Oslo er eksteriør: hus, gater, plasser, kafeer. Det er heller ikke brukt til å fortelle om historia, økonomien, tidligere tiders kamper, sånn som i de årlige bøkene til Jon. Sammenlikn skildringa av

ARBEIDERLITTERATUREN

med denne boka er på ville veier. Intrigene i boka holder ikke mål. Boka er overflatisk, lettvin. Den mangler djupere kunnskapsmateriale. Jon er uoriginal i forhold til seg sjøl og gjentar saker fra andre bøker.

Derimot liker han Haavardsholms «Drift». Boka har en klar hensikt og er bevisst i forhold til å ta opp viktige problemstillinger. Både den ytre handlinga: oppklaringen av et mord i Berlin og den indre: Erik Østes politiske sammenbrudd og personlige krise med et havarert ekteskap, er både spennende, troverdig og engasjerende.

(Fotos: Samfoto og Klassekampen)

Cardiff på de siste 60 sidene av «Tiger Bay» og se hvor uhyre mye rikere den er enn skildringa av Jons egen by, Oslo, i hele «Hvit som snø». Du behøver ikke være idiot for å ikke lære noe nytt av den. Dette er overflatisk, lettvin.

Det irriterer meg at Jon tilmed skal ha oss med på at det er passtvang for nordmenn på flyet til Danmark. Alle vi andre veit at dit kommer du uten pass, bare du har billetten og sier et par setninger. Poenget er, som Jon sjøl veit, at han ser ut som en bulgarsk oksetemmer, at den norske passkontrollen er rasistisk og at han følgelig blir sjekka som en mistenkelig utlending. Men jeg trudde Thygesen var høy og blond og germansk, i likhet med meg og i motsetning til Jon? Ok, pirk, men Fredrik Forsyth ville ikke slippe gjennom sånne tabber.

Jon har skrivi fort før («Jernkorset»),

men det har ikke vært hastverksarbeid. *Forarbeidet* har vært grundig. Denne boka er hastverksarbeid. Lite gjennomtenkt, klaska sammen.

Narkotikamiljøet i Oslo er brutalt skildra, men uten stor dybde. Nå har Jon aldri påstått at hensikten med denne boka er å skildre narkotikamiljøet. Dette er Thygesens (TYG SNs) bok. Narkotikamiljøet er et ytre virkemiddel for å skildre Thygesens indre utvikling, krise, sklitur utfor de store stupene.

Det er greit. Men jeg godtar ikke Thygesen.

Ifølge Jon (høsten 1980) er Thygesen et slags symbol på ulykkelig skilte og utforkjorte menn i 80-åra. Jon trur sikkert dette. Men det holder ikke i virkeligheten.

Thygesen er ikke realistisk. Det typiske problemet for denne typen menn er ikke at de er tidligere advokater/politifolk som

har sitti i boksen på grunn av justismord og sklidd utafor i skuffelse over ml-bevegelsen. Typisk for dem er ikke Thygesens gigantomane rangler og deliriske forbrytereventyr heller. Det er greit at mange av disse gutta har et tvilsomt forhold til kvinnfolk, drekker seg fra sans og samling og sitter og jamrer over mangel på ømhet, tapt familieliv og lengsel etter små barn.

Så skal denne fantastiske persjonarsjen og hans fantastiske handlinger være et slags symbol, da? Det er en respektabel litterær teknikk. Men jeg finner ikke noen skikkelig sammenheng hverken i bakgrunn eller i reaksjonsmåte mellom ham og de vanlige tuftsene han skal representere. Jeg vanker også på disse sjappene Jon snakker om, men ikke med min beste vilje klarer jeg å se en Thygesen ved hvert bord, sånn som Jon.

Jeg tror ikke Thygesens krise er utvikla hos Jon for å symbolisere den vanlige skilte mannen heller. Derimot finner vi spor av ham i flere tidligere Jon M.-romaner. Han ligger under i hovedpersonen i «Orions belte», og han er nær beslekta med Jean Anderson i «Tiger Bay».

Hva slags typer er dette? Sjøgutter som vakler mellom kriminalitet, drap, desperasjon og undergang, og lengsel etter et anna liv. Et rolig, arbeidsomt liv innafor loven, med kjerring og unger, men helst i et annet samfunn som gjør det lettere for dem å holde kontrollen med seg sjøl. Ett av de store problemene deres er sjøkontrollen, sjødisiplinen, nederlagsdrifta. I tidligere bøker begynner Jon å komme inn på åssen dette er utvikla og skadd av kapitalismen, og han stiller opp politikken som et alternativ til den personlige katastrofen.

Denne typen har Jon stridd med i mange år. Det kan nok være riktig at nettopp her har det «firerbandistiske» kravet om «bare positive proletariske helter» hindra ham i å få dette barnet litterært fullbåret. Sånn at det kan være et poeng i Jons klager over litterær puritanisme, sjøl om kritikken hans her foreløpig ikke har treft det helt rette målet.

Se nå på den desperate TYGSN i «Hvit som snø». Han har mange typiske sjømannstrekk. Ensomheten hans er her et resultat av fengsel og fortvilelse, men den kan også være ensomheten til den middelaldrende jordomseileren som har mista kontakten med alle hjemme. Ran-

ARBEIDERLITTERATUREN

gelen hans er ikke noen vanlig fraskilt Oslo-rangel. Men i spesielle miljøer er den vanlig: Blant ugifte, ensomme uteseilere som går i land, og spenner 20 000, 50 000, 100 000, flere års oppsamla hyre på ei eneste vill rangel, der de til slutt ikke veit forskjell på hav, land og himmel, natt og dag. Det går an å føre parallellen lenger.

Sånne typer identifiserer Jon seg en del med og han vil gjerne skrive om dem. Det skjønner jeg også mye bedre enn for noen år siden.

Samtidig kikker en helt annen type fram her og der i denne TYGSN. Det er m-l-eren som har fått mange politiske sjokk de siste åra. Her er det biter av m-l-eras personlige problemer og skuffelser som henger sammen med den politiske utviklinga. Det interesserer Jon som er en veldig politisk person, akkurat som det interesserer Hoem og Haavardsholm. At Jon skriver om det er derfor ikke noe overraskende. På en måte er «Hvit som snø» Jon Michelets «Drift». Men at *Thygesen* føler denne typen politiske «weltschmerz» må i hvert fall være overraskende for dem som vil ta denne boka alvorlig. Han blir enda mer umulig sammensatt som person, for hverken expurk/jurist/ranglebror-typen han lissom er, eller sjøgutt/uteseiler-typen som tyter gjennom, har grunn til å ha denne typen anfektelser.

Det er helt greit for meg at Jon M. vil skrive om sjømannsdesperadosen. Jeg trur åsså at han virkelig kan si viktige ting om den frustrerte m-l-eren. Det er ikke disse emnene jeg protesterer mot.

Det jeg kritiserer, er at hovedpersonen er blitt grunnleggende urealistisk fordi han er sammensatt av biter som ikke passer sammen. Det minner om sånne fabeldyr som sto i oppgaver i gamle Donald: «Stakkars Langbein er ikke så flink i zoologi. Nå har han vært i dyrehagen, men da han skulle tekne det, blandet han sammen deler fra forskjellige dyr. Du ser sikkert at halsen tilhører en struts, snabelen er fra en elefant og halen kommer fra en gris. Kan du fortelle hvilke fem andre dyr han så?»

Personene

Jeg har alltid ment at personschildringene (oppbygging av sansynlige personer) er et svakt punkt hos Jon Michelet. I «Tiger Bay» la han virkelig arbeid i det. Hoved-

personene der er virkelige levende mennesker med sammenhengende personligheter.

Her er den nye boka et stort skritt tilbake. Det gjelder ikke bare den nye Thygesen.

Jon har vært ute og sagt at «Hvit som snø»s kvinnelige hovedperson Linda Leirgulen er det beste kvinneportrettet han har laga. Unnskyld meg, Jon, men sånt er rørl! Linda har littegrann historie og det er greit, hun er mer realistisk enn Thygesen er nå. Men flere av kvinnfolka i «Tiger Bay» går uttapa henne.

Sherlock Holmes-syndromet

Jon har aldri vært fornøyd med å gjenta noe han har gjort før. Han har stilt seg stadig høyere mål i teknikk, komposisjon, stil, emnevalg.

«Hvit som snø» bruker en del bilder og hendinger fra tidligere bøker om igjen som klisje. Dette liker jeg veldig dårlig.

Skytebanescenen er en gjentakelse av sandtakscenen fra «Jernkorset». Ja vel, jeg kan også lese og jeg veit at de er ikke like, men de er sydd over samme lest. Kjenner du den ene, så kjenner du gangen i den andre. Turen gjennom skauen, sjølspejking, delirium, innbrudd i hytte osv. har sterke ekkoer av turen over Svalbard etter at russera har skutt i senk skøyta i «Orions belte». Tilmed turen tilbake til Oslo har ekkoer av møtet med Longyearbyen i «Orion». Barndomsminnene i «Hvit som snø» er mer originale (bl.a. med den ypperlige speiderstilen om «den hvite dame») men er igjen et grep henta fra «Orion». I hora Linda skimter jeg skyggene av svenske jenter fra «Tiger Bay».

Og hva er så gærnt med det?

Bl.a. at dette blir så jævla hausa opp: av Gyldendal, av Bokklubben nye bøker, av noen av de mest subnbne delene av den norske anmelderstand. Nå gjør Jon om igjen det han har gjort før, til dels bedre åsså. Plutselig roper all fiften: Hurra! Ekte Jon Michelet! Storartet! Jeg er redd for at Jon M. gjennom dette skal få en forventningsfull krets av lesere som vil kjøpe ham fordi de trur de veit hva de får. Dette har lansert en del litterære karrierer som har leda rett opp i melkeveien, og (som regel) etterhvert knekt og drept en del store litterære talenter.

Kall det *Sherlock Holmes-syndromet*.

Alle lesere av Sherlock Holmes liker at de kjenner miljøet på forhånd og det er så «koselig». «Å nei å nei mor, her er en ny bok der de to gamle vennene sitter foran peisilden i den hyggelige leiligheten i Baker street. Og vent — ja ganske riktig, nu ringer det på døren! Holmes legger morfina og fiolinen vekk, han begir seg ut i London-tåken forkledd som en gammel sjøulk med treben ...»

En moderne forfatter som er drept av Holmes-syndromet er John Le Carré. Reklamen forteller oss at i den nye boka får vi George Smiley i god gammel form ... Bare vent, så skal dere få se at han sjøker ensom av gårde i den gamle frakken sin, snart ringer den fraskilte kona igjen og begynner å snakke om forsoning, og Karla, Karla, vi veit vi kan stole på Karla. Og alle vane-leserne legger seg i godstolen eller i badekaret, de gleder seg til å lese om igjen alt de har lest før. Mens vi som leste «Looking Glass War» i spenning fordi den fortalte oss noe nytt om etterretning og om åssen spenningsromaner kan skrives, vi syns vi har vifta tunga ut vinduet i flere timer.

Om Jon M. skulle gå på limpinnen og skrive «Jon Michelet-bøker av kjent og kjært merke», «En ny, ekte Michelet» så kunne det bli begynnelsen til slutten. Slutten på den enestående dynamiske Jon M. som aldri var fornøyd, som alltid ville oppnå noe nytt, oppsøke nye emner, gjøre seg sjøl til en dyktigere forfatter som klarer nye ting han ikke klarte sjøl. Jeg trur ikke dette vil skje. Men jeg syns det er viktig å peke på problemet, fordi han nå får så mye ros på gærnt grunnlag. Nettopp fordi han er lettvtint og går i gamle spor, ikke er dristig og original.

Politisk kritikk av «Hvit som snø»

Nå kommer sammenfatninga av den politiske kritikken av Jon M.

Thygesen er en subben tulling. Han rører seg bort. Han har en suspekt holdning til kvinnfolk. OK. Jeg godtar at du skiller det, Jon.

Men hva er holdninga di til det? Jeg slutter meg ikke til eventuelle «tanter» som mener at du ikke skal få skrive om at folk puler og drekker. Men jeg slutter meg til «tantene» når de krever at du *sjøl* skal syne kort når det gjelder *din egen holdning* til Thygesen.

Men betyr ikke det å kreve «en speider-

guttaktig pekefinger» eller noe sånt? Ja vel, så ville jeg gjerne ha det da!

Du skildrer Thygesen med en slags kjærlighet. Javel. Men du skildrer også Thygesen uten noen tydelig avstand til røret hans, den dritsubbne sjølmedlidenheten hans, fylla og utforskiliinga. Som det står kan det virke som om du er småforelska også i denne sida av mannen. Nå veit jeg at i virkeligheten står ikke Jon Michelet for dette. *Men det kan se ut sånn for en del av leserne hans.* Jon M. har makt, han har innflytelse, han har beundrere. Jeg kan også lese de ironiske hintene som Jon legger inn i teksten her og der, men jeg trur ikke alle hans lesere oppfatter dem. Kanskje ikke engang et flertall av dem. Er Thygesen ynkelig, Jon? Jeg trur du og jeg mener det. Men jeg sakner at du sier det, holder skikkelig helvete over ham.

Aha! Jeg sakner altså den breibrysta AKP-eren, edru som en læstadianer, som holder et prinsippfast foredrag om liberalismen for Thygesen! Vel, sånn kan folk gjerne vrenge på det. Akkurat som Jon

sjøl er jeg vant til å få mine synspunkter forvrengt. Men kan ikke Jon M. som etterhvert hersker over så mange virkemidler, få fram sitt standpunkt til Thygesen uten å gripe til denne klisje-AKPeren? Klart han kan det. Det er bare å gjøre det unødig lett for ham å avvise politisk kritikk å trekke fram denne firkanta litterære løsinga som det eneste alternativet til det han har gjort.

Det er mulig å fortelle om folk som går utfor stupet i narkotika og tull, med åpne seksuelle skildringer, med en tydelig kritisk holdning til det de går gjennom, med tydelige politiske lærdommer og med sympati for dem det handler om. Vinland gjorde det i boka «Villskudd» 1979, og det er både politisk og litterært en mye bedre bok enn «Hvit som snø».

Dette er min første politiske kritikk.

Så vil jeg kritisere at Jon denne gangen har skrivi ei bok som ikke fører til raseri hos noen borgerlige anmeldere. Som ikke fører til at noen truer med rettssak, som ikke fører til en stormende offentlig debatt.

Jamen hælledussen da! Skal ikke Jon få lov til å være privat en gang iblant han også? Nå har det strømmma skarpt politiske bøker fra skrivemaskina hans. Han har hatt storm etter storm. Skal ikke han få lov til å følge sine egen interesser i bare ei bok? Skal han bære hele verdens byrder på sine skuldrer, aleine mann? Gi ham perm, for faen!

Nei! Den revolusjonære proletarforfatteren Jon Michelet får ikke politisk perm med velsignelse fra meg!

Verden utvikler seg farlig. Jon Michelet ser hva som skjer! Og han er ei kraft i Norge. Det er mange som trur på ham, venters seg mye av ham. Og han har så mye viktig stoff inne! Han veit så mye, han har dessuten så mange interesser, at det er ikke noe urimelig krav at han skal bruke disse kreftene sine. Nå er hver Michelet-bok blitt en litterær begivenhet og tilmed en avisnyhet. Jeg mener Jon har plikt til ikke å kaste bort kreftene sine på tull. Plikt mot hva? Mot en «stalinistisk byråkratisk litteratordomstol»? Nei, plikt mot arbeidsfolk og progressive, som han når.

Jon M. er blitt en av de viktigste folke-tribunene i Norge i vår generasjon. Han forvalter mange folks tillit. Han må tenke over at han har plikt til å være stemme for titusener av folk som ikke sjøl kan nå fram.

«Hvit som snø» er blitt til under særegne forhold.» Jeg er sikker på at Jon nå uansett vil tilbake til å skrive skarpt politiske bøker. Han planlegger mer, ikke mindre politikk. Når jeg kritiserer bokas upolitiskhet er det ikke fordi jeg trur den vil bli typisk for Jon M., men fordi jeg mener den vil bli brukt som et argument for «havet, døden og kjærligheten» av krefter som ønsker at litteraturen skal være upolitisk.

Jon Michelet og drømmen om Morgan Kane

Jon sjøl har omvurdert «Hvit som snø». I et radioprogram nevnte han at først mente han boka var et venstrehåndsarbeid. Men etter den gode mottakelsen begynte han å tvile på det. Han har sagt at Thygesen skal bli en 80-åras Morgan Kane som skal gå igjen i en lang rekke bøker. Det kan tolkes som at han nå mener Thygesen blir det viktigste han skal skrive om i mange år framover.

ARBEIDERLITTERATUREN

For et par år sida ville han satse på trilogen om norsk seilskutetid. Han har forberedt den i mange år. Har et svært enormt materiale og ei svært handling liggende inne, som venter på å komme på papiret.

Hva har skjedd?

Jon har ikke «solgt seg». Han vil slåss for arbeiderklassen lenge etter at mange av kritikerne hans har hoppa av.

Men han er fascinert av tanken på å nå ut. Han har tolka *spredning* som et viktig kriterium på om litteraturen er på rett vei, vært veldig opptatt av suksessen til Hallbing.

Så er det kanskje Jons ærlige mening at det er bedre å nå fram med det politiske innholdet gjennom Thygesen enn å kose seg aleine med det. Jeg skjønner han irritasjon. Han har slitt ræva av seg med det ene store prosjektet etter det andre. Sist nå «Tiger Bay». Den sjofle borgerlige anmelderstanden saboterte den boka. Jante på venstresida angrep i ryggen. Så river han av seg ei bok med venstrehanda: plutselig svært suksess. Åpner ikke det en ny vei?

Min ærlige mening er at jeg er uenig. Jeg trur han leser tekna feil. Åffer blei ikke «Tiger Bay» suksess? Fordi den var for dårlig? Nei. «Tiger Bay» er fortsatt av det beste Jon har gjort. Den lider av noen feil, først og fremst av at et slagsmål som er dratt ut over mer enn hundre sider (med episoder innimellom) skal skape spenninga i førstninga uten å gjøre det. Men personskildringa har aldri vært bedre hos ham. Det historiske miljøet er overbevisende. Romanen om Jean Anderson (inni «Tiger Bay») er noe av det fineste han har fått til. Jeg har alt skrivi om slutten, i Cardiff.

Men boka er delvis vanskelig i forma, med mange personer og store sprang. Til å være norsk roman er dette eksperimentelt, dristig. Det krever mer av leserne enn vanlig åsså.

Boka blei ikke avvist av Bokklubben nye bøker 1) fordi den var dårlig 2) fordi den var grov. Begge påstander faller på sin absurditet, når vi sammenlikner med hva som ellers blir gitt ut.

Så hva var grunnen? Jeg kan tenke meg to muligheter:

— Boikott av Forlaget Oktober. Et signal til norske forfattere om at det er best å gi ut på de store forlaga (som eier bokklubben) hvis man skal komme i frågan.

Kan jeg bevise dette? Nei. Jeg bare tenker høyt. Vi får se i de neste par åra om denne ideen holder stikk ...

— Bokklubben nye bøker er redd bøker som i *forma* går ut over det litterært konvensjonelle. BNB er bygd opp på «venstre»-lesere, nå prøver den å komme breiere ut. BNBs nye lesermål er Mikki Mus og Dolly Duck. De må ha en solid slump bøker som er enkle i oppbygginga, rett fram. Som «Hvit som snø», ikke som «Tiger Bay».

Følgelig avviser BNB en av Jon Michelets betydelige bøker og tar i stedet et venstrehandsprodukt laga på kort tid, og er med på å gjøre det til suksess.

Men jeg trur ikke dette er veien framover for Jon Michelet. Jeg trur veien fortsatt er at han prøver å gjøre det som er vanskelig for seg. Ikke bare at han er skarp politisk (for det blir han sikkert igjen). Men også at han oppsøker de vanskelige formene, de grundige menneskeskildringene, de kompliserte og grundige intrigenne.

Jeg trur han er på villspor når han snakker om 80-åras Morgan Kane. Kane er *klisjé*, lik seg sjøl i bok etter bok, der Hallbing først forsiktig og litt etter litt begynte å putte inn mer litteratur, mer historie, mer samfunnskritikk. Tilslutt kunne han bruke den veldige posisjonen han hadde skaffa seg ved å skrive 1000 Kane-bøker til å sprengne klisjéen og skrive Diabolito i stedet. Dette er ikke veien for Michelet. Det ville være en blindgate for ham, levende død.

Mens vi venter på neste runde —

Jeg trur ikke Jon kommer til å klare å følge sine egne programformuleringer, som han har slengt dem ut høsten 1980.

Han er ei svært litterær kraft, uten full styring over sine egne krefter. Han er alt for mye av en vulkan til å evne å sette seg pent ned og skrive ti like bøker om Thygesen.

Han setter seg sjøl under svært press. Mens jeg skriver dette er han i New York. Han har erklært offentlig at han skal skrive bok om Thygesen som oppklarer et øksemord i NY. Han er tilbake i stilen med å gjøre undersøkelser. Om denne boka går i orden, blir det ei grundig og politisk bok i motsetning til «Hvit som snø».

Han utsetter seg sjøl for mer hets ved å

komme i Dagbladet. Som å dra til Dodge City og annonsere at han stiller i Storgata klokka 12, klar til duell! Det litterære Norge fniser sjalu. Venstre-jante mumler surt. Jon sjøl kommer tilbake og *må* skrive bok. Jeg veit ikke om dette er veloverveid. Men går det i orden selger det bøker.

OK det, bare de er det beste han kan!

(Nesten helt?) rett fra leveren: Haavardsholms «Drift»

Haavardsholms «Drift» er ei vellykka bok. Altså en kommunistisk mønsterroman? Mja. Mnei. Altså er jeg «fornøyd» med denne boka? Altså viser den veien framover? Hm. Både-og.

Det er ei interessant bok, litterært og politisk. Ei lærerik bok, vel verdt å lese. Den stiller mange spørsmål som ikke får svar, men som vi kan ha nytte av å diskutere en del mer.

Jeg har forbehold til de konklusjonene Haavardsholm sjøl måtte trekke av denne boka. Jeg venter på at Haavardsholm skal gjøre sine egne planer litterært klare.

Hva handler Drift om?

«Drift» vekker ulike reaksjoner. Min erfaring er at folk som liker «Drift» ikke liker «Hvit som snø» — og omvendt! «Drift» er ei bok om intellektuelle, der mye av «handlinga» er utviklinga av ideer og problemer med ideer. Folk som ikke er så interessert i intellektuelle problemer men vil ha sterk, enkel utvendig handling misliker derfor gjerne «Drift».

Jeg har tilmed opplevd at folk som står fjernt fra de intellektuelle venstremiljøene boka skildrer syns den er kjedelig, uinteressant, uleselig. På samme måten som noen fant lite i «Arild Asnes».

Altså ei bok med begrensa nedslagsfelt. For de venstre-intellektuelle, og ikke for alle dem heller.

Men hva handler «Drift» om? Akkurat som «Hvit som snø» får den motstridende tolkninger.

ARBEIDERLITTERATUREN

Hoem oppfatter den som *skilsmisseroman* først og fremst og mener den ikke holder mål som det.

Jeg kjenner også eksempler på at den er blitt lest som skilsmisseroman *som tar mannens parti mot kvinnfolka*. Jeg veit om minst *ett* tilfelle der en forbitra fraskilt mann heva boka til skyene fordi han *endelig* syns han fikk ei bok som *tok igjen* overfor alle de dærrer jævla kvinnebøkene som la all skylla på mannen!

Boka handler om en tidligere «NKP»-er som er frustrert med partiet sitt og som oppdager svineri i Øst-Tyskland.

Dette er blitt lest som en slags «norsk samizdat»: et fordekt angrep på AKP (m-l) og ei skildring av partimedlemmers frustrasjon over utviklinga i Albania og Kina. Borgerlige kritikere har kommet med forsiktige hint om at de ser fram til at Haavardsholm hopper av.

Jeg leste boka første gang som en virkelig gjennomgang av hva slags henge-myrr SV-intellektuelle er i, som ei skildring av åssen de aldri kommer videre men alltid tramper rundt og rundt i hengemyra, personlig og politisk, så lenge de ikke blir kvitt det revisjonistiske tankegodset.

Vi kommer tilbake til dette. Men boka har altså ikke et enkelt og klart budskap som er entydig for alle.

Svakheter ved boka

Først noen åpenbare svakheter ved denne boka — litterært, håndverksmessig.

En venn av meg pekte på at hele boka er *innendørs*. Altså: her er ikkeno vær, ikkeno solskinn eller regn, vind, tåke, sjøl ikke når handlinga skjer ute. Handlinga er så inni huene at de ytre attributtene til tinga nærmest forsvinner i glemselen. Her er Hoem og Michelet mye flinkere.

Dette litt knirkete blir forsterka i en del av replikkene. Noen ganger kan de virke litt stive, litt oppstylda. (Til gjengjeld har personene som regel noe *å si*.)

Det er blitt innvendt mot «NKP»-bakgrunnen til hovedpersonen at den ikke er overbevisende, den setter ikke nok spor i ham. Han er ikke nok forskjellig fra andre radikale intellektuelle som ikke var kommunistunger i femti-åra. Det kan være litt i denne innvendinga, men i hovedsak mener jeg den er feil. Jeg kjenner mengder av folk som var kommunistunger i Oslo og var sjøl såpass nær oppi miljøet at jeg er sikker på at påstanden om det angivelige «særpreget» ikke holder.

Kommunistungene går ideologisk og sosialt i ett med andre venstreintellektuelle, i hvert fall i Oslo. De har ingen fødselsmerker av betydning.

Derimot er jeg mer kritisk til skilsmissen som er ei hovedstolpe i handlinga. Enten *mener* Espen virkelig at gubben var en bra kar og kjærringa ei drittsekk. I så fall har han driti på draget. For vi andre kjenner såpass mange historier av denne sorten at vi ser på dem med djup mistro: som regel er det noe gubben ikke forteller. Eller så *nytter* Espen det at gubben gir en sjølmedlidende og mistenkelig framstilling av den slemme hustruen som SVI-KER ham til å framheve svakhetene til hovedpersonen, til å vise oss åssen han rører. I så fall blir det ikke tydelig nok, fordi vi ikke kan være sikker på hvor sympatien hans egentlig vinner. Skilsmissen blir gærn i alle fall, et eksempel på spillet «mynt Espen vinner ikke, krone Haavardsholm taper».

Poenget med denne boka er at dens styrke *ikke* først og fremst er at den er så stilistisk fullkommen, så virtuost glattpolert språklig, i replikkene og billedbruken. Sammenlikna med Hoem og Michelet skårer de begge to poenger.

Likevel er Espens bok bedre og mer spennende. Åffer det?

To spennende historier

Det reint formelle som bærer denne boka er at Espen har klart å få til et hendelsesforløp som gir den spenning. Den grunnen til å vende sidene for å se hva som skjer som jeg sakna hos Hoem og Michelet, den finner jeg i «Drift».

Det er ikke mindre enn to spennende handlinger i boka, en ytre og en indre.

Den ytre handlinga er oppklaringa av et mord i Øst-Berlin. Vi veit at dette må være et politisk mord. Likevel blir oppklaringa spennende for oss. For hovedpersonen, som er norsk revisjonist, veit det ikke. Det stiller flere spennende spørsmål: Åssen vil han reagere når han finner det ut? Og åssen vil de øst-tyske myndighetene reagere når han fortsetter å grave? Hvor mye finner han forresten ut? Dette er overbevisende håndtert (i hvert fall overbeviser det meg som er nordmann). Og i tillegg til å bære historia gir det interessante glimt av øst-tyske miljøer og politikk.

Den andre handlinga er den indre: Hovedpersonen Erik Østes indre politiske

sammenbrudd, drivi fram av politiske og personlige problemer. Her er utfallet også uklart hele tida. Vi veit ikke hva slutten skal bli: får Erik noen ny kjæreste? Finner han lykken i noen ny politisk overbevisning? Og åssen går det neste dag på den hælvetes skolen? (En smart vri: Som så mange av leserne er Erik Øste sjøl *lærer*, og det tilmed på en skole der det går *mange slemme vestkantsnobber* med *høyrepappaer som hater radikale lærere*.) Espen spenner altså folket på pinebenken, han gjør det dyktig og han putter nesten hele tida inn nok nytt til at handlingen putrer videre.

Problemer: Om revisjonismen

Espen har valgt som hovedperson en partiløs sosialist, tidligere «NKP»-journalist, nå ideologisk av den typen som henger rundt SV. Dette ideologiskemiljøet er skilddra før i norsk litteratur fra litt forskjellige synsvinkler — bl.a. i viktige bøker av Audun Briseid og Mette Hanssen. Men det er nytt at en AKP-forfatter våger seg inn i dette landet.

Det er bra gjort. Det er en seier i kampen mot det «firerbandistiske» dogmet om «den positive helten». Det stiller viktige problemer for både m-l-ere og SV-ere, problemer som vi ellers har lett for å vri oss unna.

Det Espen sier til m-l-ere *om* denne typen uavhengige sosialister oppfatter jeg sånn:

Se på Erik Øste. Javel, han er revisjonist. Han sitter hardt fast i arven østfra. Han vil ikke være med oss mot sosialimperialismen (nå ihvertfall). Han tåler ikke «maoister». Han er en småborgerlig-intellektuell fyr, fra det vi kaller «sumpa». Han omgås bare sånne folk, bortsett fra at han kommer fra en arbeiderfamilie så står han helt utafor de bevegelsene som er i arbeiderklassen nå. Han er ikke noe imponerende sjøl heller med sitt personlige rot og sine sjølmordstanker. Politisk går han bare rundt og *mener* og er sur, men i de svære kampene som faktisk er i gang i 1979–80 gjør han ingen nytte for seg.

Han er en sånn type som vi ser nokså mye ned på.

Men han er en ærlig fyr. Synspunktene hans er forma av hans bakgrunn og erfaringer. Han juger seg ikke unna dem for seg sjøl, men prøver stykke for stykke å

ARBEIDERLITTERATUREN

finne ut hva som er rett og gærnt, han er villig til å ta smertefulle politiske oppgjør med seg sjøl. Han har ikke lukket øya for det som skjer i Øst-Europa. Han nærmer seg faktisk mange av våre standpunkter, sjøl om han kommer til dem langs en helt annen vei. Han deler også, sånn i biter, noe av vår kritikk mot hans egne holdninger og hans egen mangel på politisk ståsted. En del av denne kritikken tar hos ham form av sjølrironi og sjølforakt. Han hater virkelig ærlig og oppriktig kapitalismen. Han vil gjerne gjøre noe med den, men han veit ikke åssen.

Han er ikke *rotfesta* i sine nåværende standpunkter. Kanskje er han i utvikling, i hvert fall i *drift*.

Åffer er han ikke på talefot med oss? Åffer hører ikke han på det vi har å si? Det er sjølsagt hans egen feil, men det er vel vår feil også.

Han vil egentlig det samme som oss. Han er ikke noen forræder eller inngrodd reaksjonær. I det daglige skulle vi ha mulighet for å gjøre mye sammen nå. Hvem er det til nytte for at vi ser så jævla ned på ham? Hjælper det han sjøl eller oss? Hjælper det arbeiderklassen?

Jeg aner ikke om det var *meninga* til Espen å holde et sånt opplysende foredrag for m-l-era. Men det står ihvertfall der. Politisk er det svært nyttig.

Det han sier til SV-ere og uavhengige sosialister i «sumpa» oppfatter jeg sånn:

Denne typen er dere. Jeg har ikke skilddra ham usympatisk. Jeg har ikke latterliggjort problemene hans, jeg tar dem på alvor. Godtar dere at dette er deres situasjon?

I så fall: Kan dere sjøl godta den? Erik Øste vil ha sosialisme. Det blir klarere og klarere for ham at Øst-Europa vil ha sosialisme. Det blir klarere og klarere for ham at Øst-Europa ikke er den sosialismen han vil kjempe for. Men han *oppnår* ingenting. Han bare trasker i ring i gjørma, og jo klarere han ser, jo klarere skjønner han at han er i gjørma, jo mer fortvila blir han.

Et problem for ham er at han alltid skal stri med en enorm klamp om foten: forholdet til Sovjet. Dere ser jo at han *trur* ikke dette er sosialismen lengre. Han *veit* hva slags system som er i Øst-Europa når han tenker over det, bare at han vil ikke trekke konsekvensene av det i en slags trass, en slags innbitt gammel vane som han ikke vil gi opp. Syns dere ikke han skulle hogge seg laus? Ser dere ikke at

det blir lettere for ham om han tar konsekvensen av det han *egentlig* mener?

Se på hans «frie» stilling. Dere ser vel at hans politiske og tilmed hans personlige problemer henger sammen med at han er så «fri», så «uavhengig», så forplikta? Når du *ser* dævelskapen, så blir livet mer og mer ulovlig om du ikke *gjør* noe, *kjemper*.

Å gjøre noe er noe ganske annet enn å føre dypsindige samtaler over rødvinen med andre forvirra og fortvila sosialistiske småborgere. Det er også noe anna enn å gå amok på en politistasjon i Øst-Berlin. Det er å legge om livet sitt. Organisere seg. Forplikte seg. Kjempe sammen med andre.

Jeg veit heller ikke om det var meninga til Espen å si dette til intellektuelle søkere i sumpa. Men han *sier* faktisk dette.

«Drift» er en gjennomgang av det indre landskapet i det revisjonistiske Norge 1980 som holder vitenskapelige mål. Den er sterk fordi Espen som står utafor den tendensen, velger å skildre den innafor, på dens egne premisser.

Derfor har han fått fram de viktige «store ideene i denne tankebygninga sånn som de som er inne i den sjøl oppfatter dem. Ikke alle disse «store» ideene blir bevisst artikulert. Noen av dem fins usagt, «følt» sånn som denne: Vi (de radikale, sosialistene, de revolusjonære, kommunistene) er en liten del av et lite mindretall. Flertallet (arbeiderklassen, mannen i gata) er likegyldig eller fiendtlig til det vi slåss for. De er farlige. Vi må slutte oss sammen i vår egen lille krets, lage vår varme der, for å beskytte oss mot dem. Denne sjøloppfatninga, som jeg kjenner godt fra SF i begynnelsen av 60-åra, overlever i SV og SU i dag. Den fins tydelig hos Øste, uten at Haavards-holm noen gang *nevner* den.

Boka har ingen løsning. Erik Øste er ikke tydelig på vei til noe tydelig bedre på slutten, vi ser ikke utgangen på hverken hans politiske eller personlige problemer. Dette er også riktig. Det er sant at Arild Asnes (dvs. denne typen intellektuell) i slutten av fortellinga gikk ut for å selge Klassekampen. Det er også sant at Erik Øste i 1980 ikke gjør det. Hans type er for øyeblikket ikke i tydelig utvikling i retning AKP(m-l). Hans type er heller ikke noen drivkraft i retning noen type fastere bevegelse, noe slags initiativ i sumpa i eller utafor SV. Dette er sant.

Rotlausheten til Øste er typisk for mange som svever rundt m-l-bevegelsen og så, og for mange nåværende medlemmer av SV: de som ikke *vil* organisere og forplikte seg (SV er de uorganisertes uforpliktete organisasjon mange steder), og som streiker i skjærsilden fordi de ikke er fornøyd med det heller.

Dette er ei velsigna *grundig* bok. Diskusjonene, åssen politikken ellers i samfunnet påvirker Øste og miljøet rundt ham (de blir opprørt når det skjer noe jævlig, de gjør ikke noe) kulturen, privatlivet, alt er gjennomarbeida og gir inntrykk av et *ekte* intellektuelt sosialist-miljø nå. Dette gjør at personene blir troverdige på en helt annen måte enn hos Michelet og Hoem. I motsetning til hos dem, er de plassert i en skikkelig historisk og sosial sammenheng.

Problemer: Om AKP(m-l)

Men hva med tolkninga av «Drift» som et speil for m-l-eras og AKP(m-l)s egne, indre teoretiske problemer?

På den ene sida er det åpenbart at Espens valg av tema — en intellektuell, ikke en arbeider, en fyr i indre personlig og politisk krise som ikke tydelig peker framover, ikke en som går klart i retning et klarere standpunkt, klassekamp, kommunisme — dette er påverka av m-l-bevegelsens egen ideologiske krise.

Men betyr det at den «enkle analogien» (Øste = m-l, «NKP» = AKP, Øst-Tyskland = Kina/Albania) holder? Nei, fordi det er også tydelig at så mange av Østes problemer *ikke* er m-l-eras og AKPs problemer.

Alt som kaller seg sosialistisk og venstreorientert har politiske problemer i Norge nå. Noen av disse problemene er sammenfallende mellom maoister og SV-ere. Ta et opplagt eksempel: Vietnam. Fram til for fire år sida forsvarte begge parter Vietnam som sosialistisk, som et eksempel brukelig i positiv propaganda. Ingen kan gjøre det nå.

Men AKP(m-l)eras problemer er stort sett mindre enn SV-eras. AKP-era har et sterkere teoretisk fundament. AKP-era har en sterkere organisasjon der det fins et anna slags samhold, et bedre forsvar enn det Erik Øste finner over rødvinen. AKP(m-l)era opplever at mange påstander de har kommet med i de siste ti åra blir bekrefta av utviklinga: Sosialimperialismens aggressivitet. Den økende

krigsfaren. Skjerpinga av krise og klassekampen. SVs sammenbrudd. Viktige deler av AKP har vinni svære framganger i akkurat de siste vanskelige åra. AKP i industrien går fram med en fart som kan ta pusten fra radikalere fra 60-åra. AKP konsoliderer seg som en maktfaktor i kulturen.

Derfor kan Øste — tatt *helt* bokstavelig — i høyden være et *direkte* kamuflert bilde av en nokså spesiell m-l-er: den frustrerte intellektuelle i 30-åra, kanskje på vei ut av partiet.

Likevel blir det for enkelt å si at hans problemer gjelder *dem*, de falne syndere i sump, og ikke *oss*, de stalinistiske filistrene.

Den politiske studentbevegelsen fra 70-tallet med dens rosenrøde håp om raske seire, har ebba ut. De entusiastiske studentene finner ut at de er over 30, snart 40. Hva blir det av livet ditt? Når vi noen målbare resultater i vår generasjon? Og hva er målet egentlig? For m-l-ere og så er sosialismen blitt mye vanskeligere.

Nettopp fordi sumpen *har* problemene hardere og tydeligere enn oss, kan den være et speil for våre *egne* vansker. Den kan være en slags agar-agar der infeksjonen gror lettere og blir lettere å analysere. Dette er et argument for å nærme seg m-l-bevegelsens problemer litterært ved å fortelle om sump.

En annen grunn er at det er mye lettere å analysere den revisjonistiske plattformen og vise hva det er der som ikke holder. Vi marxist-leninister (bl.a. Haavardsholm, jeg) mener at det politiske grunnlaget vårt i hovedsak er riktig. Samtidig er det blitt tydelig at saker vi hadde svært stor tiltro til (deler av strategien, synet på de sosialistiske landa som mønstre) ikke holder. Men akkurat hva som må forkastes og hva som må forsvares er ikke klart ennå. Det vil kreve en del års diskusjoner og undersøkelser, og sjølve den historiske utviklinga må også hjelpe oss med å avklare det. I mellomtida er vi (eller kan lett komme) i drift, ja. Men denne drifta er mye mer innfløkt, mye mindre entydig

enn drifta til Erik Øste, aleine med sjela si i sump. Skulle Haavardsholm analysert vår drift *direkte*, hadde han ikke bare stått i fare for å få kjefte for å trampe i salaten, han hadde også stilt seg en jævla mye vanskeligere oppgave.

Men dette blir også et problem med denne boka. Mange (inklusive Espen Haavardsholm?) vil si at Drift handler om *alle* venstreintellektuelle. Den handler opplagt om sump og SV-ere. Den både handler og handler ikke om m-l-ere. Men akkurat hvor mye? Dette gjør boka så tve-tydig. Det gjør at borgerlige anmeldere kan tolke boka som et program for å forkaste hele marxismen-leninismen, mens min første oppfatning var at den *bare* er en kritikk av revisjonismen.

Den litterære betydninga av et PROGRAM

Det fine med boka til Espen Haavardsholm, uansett tvetydigheter, er at han *stiller* et viktig politisk spørsmål som opp- tar lesers hans. Dette gir den en politisk gjennomslagskraft som bøkene til Michelet og Hoem mangler i år.

Det er dette *politiske* spørsmålet som, når alt kommer til alt, gir boka *litterært* liv. Akkurat som det er *mangelen* på et tydelig sentralt politisk spørsmål som får lufta til å gå ut av historiene til Michelet/Hoem.

Hensikten min her er ikke å utnevne litterære verdensmestere eller å rangsjere klassen i dukser og dummetetter etter amerikansk mønster. Vi har tre beviselige dyktige forfattere med atskillige politiske kunnskaper. Hensikten min er å vise ås- sen en av disse tre denne gangen gjør et grep som får fortellinga til å lette, mens de andre to unnlater å gjøre dette grepet og havarerer på enden av rullebanen.

Vi (de tre forfatterne og denne anmelderen) tilhører den mest politiske delen av en politisk generasjon. Denne generasjonen er grunnlaget for at slagordet «alt er politikk» har slått gjennom. Vår generasjons største problemer er politiske. Tilmed våre personlige problemer og vår politiske tvil er politiske problemer for oss.

Derfor er sentrale politiske problemstillinger i litteraturen ikke noe unaturlig for oss, noe som blir pådytta oss utafra. Derfor er det heller ikke noe rart i at *hele* den norske litteraturen er blitt mer og mer politisk i de siste ti åra. Det gjelder ikke bare

ARBEIDERLITTERATUREN

m-l-era. Det gjelder også Kjartan Fløgstad, Odd Eidem, Øivind Myhre.

De tre bøkene jeg har gått gjennom uttrykker en felles strømning: tvil til det politiske grunnlaget på venstresida, blant m-l-era. Men Hoem og Michelet velger en unaturlig måte å møte det på.

Hoem angriper det som politiske problemer hos bolsjevistiske DNA-medlemmer i 1918–1919. Men disse politiske problemene har ingen tydelig parallell med dagens problemer og det er heller ikke klart åssen de politiske motsigelsene den gangen påvirker hovedpersonenes personlige krise. Dermed blir det en skildring av tidlause, private problemer med litt politisk staffasje. Sjansen til å bruke krisa hos disse personene som en analogi til nåtida, glipper.

Michelet lager ei fantastisk historie om en sammensatt og umulig person. Både årsakene og forma hans krise får, har ingen holdbar sammenheng med krisa blant m-l-ere og andre venstreorienterte.

Disse to bøkene fungerer derfor politisk i beste fall som signaler: se, vi er ikke i topphumør, verden er ikke så kjekk og grei som før. Men noen forklaring på åffer det er sånn, finner vi få antydninger til.

Haavardsholm derimot angriper et politisk problem på den greieste måten: forfra, realistisk. Han skildrer virkelige politiske problemer, problemer folk har nå i et virkelig miljø. Det viser seg at *det* er spennende.

Dette er også en kommentar til påstandene om at sosialrealismen er ubrukkelig.

Men hva nå, Haavardsholm?

«Drift» er blitt en kritikersuksess. Espen H. snakker også om at han føler det som en befrielse å skrive om intellektuelle igjen.

Jeg er ikke sikker på hvilke slutninger Espen trekker av denne suksessen, hva dette utsagnet egentlig betyr. Jeg oppfatter Espens bok som en politisk suksess. Mener Espen at suksessen kommer av at han har vendt seg vekk fra de «enkle, reine» politiske problemstillingene, så mener jeg han tar feil.

Jeg oppfatter «Drift» som ei videreutvikling av Haavardsholms sosialrealistiske redskap, ikke som et avbrudd. Espen går djupt inn i Erik Øste. Det gjorde han også

med Reinert i den veldig fine, vare og disiplinerte boka fra 1978. Han er ikke nødt til å forbeholde denne dyktigheta for intellektuelle. Det er evnen til å skildre *menesker* han har utvikla, ikke bare evnen til å skildre mennesker fra sin egen småborgerlige gruppe. Han kan bruke den til å fortelle om de viktige problemene som er inni hue og i privatlivet til arbeidsfolk.

Hva er langtidsplanene dine, Espen H.? Vil du det?

Død over havet og kjærligheten!

70-åra er ute. Sammenlikner vi 1970 med 1980 har mye endra seg i kunsten og litteraturen i Norge. Det har vokst fram ei livskraftig retning (eller skal vi si: et livskraftig knippe retninger) som handler om vanlige folks liv, problemer, kamp. Det er forskjeller i kvalitet og politisk klarhet. Retninga er likevel tydelig.

Innafor denne bevegelsen har revolusjonære, kommunistiske kunstnere hele tida stått sterkt. De står ikke aleine og de skal ikke ha all æren. De dominerer ikke. Norge er fortsatt borgerskapets diktatur. Staten legger stor vekt på å holde kontrollen over kunsten. Det er ikke noe rart at samfunnskritisk og opprørsk kunst ikke dominerer. Venstreopposisjonen er et mindretall i dette landet, den revolusjonære bevegelsen er svært liten, og konservative strømninger står sterkt, tilmed i arbeiderklassen.

Å kreve at de revolusjonære skulle stå sterkere enn de borgerlige, konservative kreftene i kunsten er å kreve det umulige. Det som er oppsiktsvekkende er at de står så sterkt som de står, relativt sett mye sterkere enn disse synspunktene står i den norske befolkninga som helhet.

Det går ikke an å overse revolusjonære og kommunister som jobber i film, billedkunst, musikk, teater, lyrikk. Og aller minst de som dyrker romanen. Litteraturen har hatt ledelsen i den revolusjonære kulturretninga som helhet på 70-tallet.

Havet, døden og kjærligheten (andre gang)

Denne utviklinga fører til forskrekkelse på den borgerlige sida. Etter diverse reaksjonære kramper, som først og fremst er verdt å merke seg fordi de er latterlige, begynner en motoffensiv. En tidligere m-

l-er kommer med et voldsomt og løgnaktig angrep på sosialrealismen. Metoden er å forvrengte de revolusjonære romane til enkle klisjefortellinger og slakte dette usanne vrøngebildet. Dette virker imponerende på folk som ikke har lest disse romanene, bare avisartikler om dem. Det fjertes opp en liten norsk storm der intellektuelle med forskjellige motiver slenger seg på (dette er et par år siden). Men tida går, de geniale borgerlige romanforfatterne er det fortsatt sparsomt med, og den råtne lukta forsvinner med vinden.

Ved tiårsskiftet nytter en kulturdirektør i forlaget sjansen til å proklamere *tidsskifte*. Nå er det *slutt* på politikken. Nå skal vi inn i *privatlivet* igjen, svaalestupet tilbake mot navlen er begynt. Nå skal det skrives om *havet, døden og kjærligheten*. Spådommen lyder samtidig som en trussel (jamfør posisjonen til meterologen). Smidigere folk som ser seg rundt i terrenget uttaler at det er ikke slutt på politikken, det er bare slutt på den enkle og ukompliserte politiske roman fra 70-tallet. Vi må forstå at nå skal det *problematiseres* (problematisere — ett av disse intellektuelle bastardorda, på linje med *påpeke, ekssemplifisere* og uttrykket «*på sikt*») som viser at han som snakker riktignok er en språkfattig person, men i tillegg vil være en intellektuell snobb.) Men hvem faen skreiv den ukompliserte politiske roman på 70-tallet? Dag Solstad? Asbjørn Elden? Det er «man» forsiktige nok til å ikke si noe om.

Innholdet i dette er det samme som i kampanja fra 78, bare snedigere: bakvas-kelse av den revolusjonære litteraturen fra 70-tallet, særlig for de som ikke har lest den.

Av dette skal forfatterne lære:

Slutt å skrike! Slutt å stå på ei kasse og veive med arma! Slutt å skrive om svære problemer som opptar folk! Slutt å gå inn i leilighetene der de unge kjæringene sitter og er sure, slutt å gå ut på veiene der ungdommen henger! Hold dere vekk fra fabrikkene, gruvene, skipene, kontorene, skolene! Ligg unna de interessante, men hemmelige undersidene i historia om åffer landet vårt blei sånn! Ikke skriv om alt dette!

La være med å stille dere store mål om å være tolk for tusener, hundretusener og millioner i dette landet! Ikke bry dere om å skrive viktige historier i et klart språk som folk forstår!

ARBEIDERLITTERATUREN

Sånt er ikke for dere! *Navlen*, gutter og jenter. *Privatsfæren*. *Problematisere*. Forfatterens oppgave er å stå ved komforten og føde barn. Verden? Bryr kanskje forfatterne i Frankrike, Sverige eller (bokklubb-bestsellerne i) USA seg om verden? Åffer i hælvet skal dere være så jævla treige, primitive, gammaldagse, *provinsielle*?

For en rik maoistisk litteratur!

Mot dette vil jeg ha satt opp den leninistisk-maoistiske linja for kulturen. At vi må kjempe for en kunst og kultur som er til nytte for revolusjonen og arbeiderklassen. Som har proletarisk klassekarakter og bygger på en marxistisk analyse.

Dette krever ikke vi kommunister av alle kunstnere. Vi vil støtte sånt som er bra (hva det er, er en annen debatt). Vi vil støtte sånt som er for framskritt og for vanlige folk. Vi har nytte av sånt som er sant, sjøl om den som sier det er helt uenig med oss.

Men vi krever av oss *sjøl* at vi skal følge dette programmet.

Vi har etterhvert lært at det er gærent av oss å oppfatte dette som et skjema som begrenser oss i valg av form eller tema. Arbeiderklassen har bruk for hele verden, derfor har den bruk for kunst som handler om hele verden. Den har bruk for allierte fra andre klasser, derfor er kunst som *ikke engang er av interesse* for et flertall av arbeiderne noen ganger *revolusjonær arbeiderkunst*.

«Havet, døden og kjærligheten» er ikke forbudte temaer for oss. Ta de som overlevde etter «Alexander Kielland»-ulukka. Det er et emne som lengter etter en Zola, det. Eller la oss være mer prosaiske: En borgerlig norsk forlagsdirektør skiller seg fra kjerringa, finner ut at han er helt unytig for norsk litteratur og drukner seg. Et mulig opplegg for en satirisk roman.

Men det er ikke dette som er meninga. Havet, døden og kjærligheten er lansert som et kamprop mot sosialrealismen.

Dette er ei kamp mellom linjer. Vi kommunister må reise våre kamprop og slå tilbake.

Hva viser de tre romanene oss?

Denne høsten kommer bl.a. 3 av de kommunistiske forfatterne som gjorde det best i 70-åra med nye bøker. De har seira stort og etablert seg ved å bruke — hver på sin måte — den meget varierte og smidige nye norske sosialrealismen.

Hoem, Michelet, Haavardsholm kan ingen overse i bokhøsten. Yngre forfattere kan oppfatte dem som trær som skygger for sola. Dette er urettferdig, for det er viktigere at de har vært med i en gjeng som har tråkka løype som har gjort det mulig for andre forfattere å følge etter.

Hva sier romanene deres om den kampen mellom to linjer som er i gang?

Sosialrealisme!

Det første er at de bekrefter det sosialrealistiske programmet.

Haavardsholms bok er best *litterært* fordi han virkelig *følger* et sosialrealistisk program. Boka hans er skarpt politisk. Menneskene i den er mennesker som står i sammenheng med klasser og med historia.

Det er tullprat når borgerlige kritikere og forlagsdirektører påstår at det skader den *litterære* kvaliteten. En nærmere analyse viser at dette nettopp er en viktig forutsetning for den litterære seieren til «Drift».

Hoem og Michelet får det ikke til denne gangen fordi de sjusker med realismen. De leverer bøker som mangler en skarpt stilt, sentral ide. De gjør ikke skikkelig arbeid med å utvikle realistiske personer.

Praksis viser at dette ikke «befrir dem fra litterær tvangstrøye». Tvert imot. Det gjør at de, tross stor litterær dyktighet, går ut med romaner som ligger langt under det beste de har skrevet.

Grå og tørr er teoriens busk, men grønt er livets tre (fritt etter Lenin). Disse tre bøkene leverer i *praksis* en sviende kritikk av teorien om at «politikken ødelegger litteraturen», de er et nederlag for linja med «havet, døden og kjærligheten».

Framtida?

Det andre er at de *sammen* går i en retning som *ikke* fører oss til målet, dersom *all* eller *det meste* av den norske revolu-

sjonære litteraturen skulle fortsette å følge den.

Da tenker jeg på retninga *vekk* fra problemene til arbeiderklassen i Norge i dag, *over* til de intellektuelle problemer, lilleproletariatets problemer, de revolusjonæres og sosialistenes egne problemer. At Hoem skriver om historia er greit for meg, i 1978 gikk det bra, neste gang går det kanskje bra igjen. Men hvis alle de som *ikke* skriver om intellektuelle skal skrive om historia, så blir det *ingen* igjen til å tolke stemmene til arbeidsfolk i Norge *nå*.

Revolusjonære forfattere er en slags teoretikere. Se på Hoems «Storbåra bryt»: det er ei skildring av den borgerlige revolusjonen i 1914, som samtidig viser at i det samfunnet den skapte var ei ny revolusjon nødvendig for at folk skal bli fri. Se på Solstads 7 siste bøker.

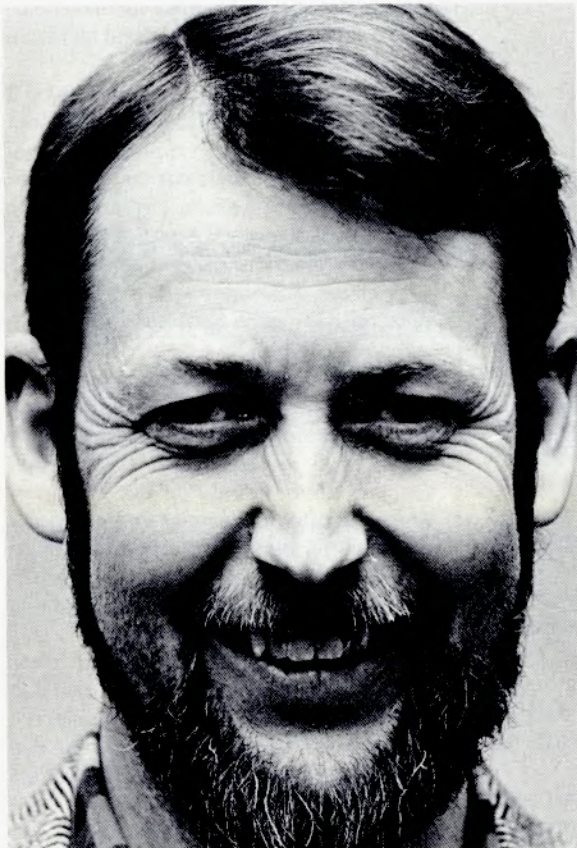
Sjøl sagt må de bruke evnene sine på å granske og forklare den typen problemer som venstresida og kommunistene er oppe i nå, som Haavardsholm har gjort, og som jeg gjerne skulle ønske Hoem og Michelet hadde gjort. Sjøl sagt må de arbeide seg gjennom historia på nytt. Sjøl sagt er det ødeleggende å sette opp tabuer for dem, sånn som Zhdanov og «firerbanden» gjorde.

Men de største, de viktigste og de i siste omgang avgjørende kampene, er de som arbeidsfolk fører og som vi i beste fall er med i, men ikke fører for dem. Den revolusjonære litteraturen må være der. Er den ikke der, blir den ikke revolusjonær arbeiderlitteratur. Den blir private radikale ytringer for et snevert småborgerlig-intellektuelt sjikt. Om ikke alle bøker er der, så må mange bøker være der.

Derfor skulle jeg gjerne sett at disse dyktige gutta, disse store navna med den mektige litterære innflytelsen, ikke lar det gå mange år før de vender tilbake til den norske klassekampen *i dag*. Den retninga de tilhører i litteraturen trenger dem. Arbeidsfolk trenger dem. Slagkraftige nye verker fra dem om tida i dag ville være godt skyts i kampen mot banden som vil tvinge oss ut i «havet, døden og kjærligheten».

Det store diktet om sosialisme

av Bjørn Nilsen

Dette diktet av Bjørn Nilsen er hentet fra hans siste diktsamling «På Tide» som nettopp er kommet ut på Forlaget Oktober.

Vi trykker det med tillatelse av forfatteren og forlaget.

Nå må snart noen stå fram
og lese det store diktet
om sosialisme i Norge.
Folk venter på det.

Men det må være et storslagent dikt
som varmer og forklarer,
som får deg til å se framover,
som gir deg en kriblende følelse av glede i kroppen
og en boblende lyst til å synge.
Et dikt som slår dørene opp
og roper Velkommen inn!

For det er ikke slik
at drømmene om fellesskap og frihet
er forsvunnet. Tvert imot drømmes de
som aldri før. Rundt om i hele landet
ligger arbeidere og funksjonærer, bønder,
småbrukere og fiskere og mumler om
en bedre verden og ei lysere framtid.
De beveger leppene
i ord som ingen hører,
men hvis du legger øret inntil
kan du tydelig høre dem hviske
om sosialisme på norsk.

De vil ikke være ved det
hvis du spør dem om dagen.
Da rister de iherdig på hodet
og trekker på skuldrene.
For de er blitt skuffet gang på gang
og blir nesten rasende
når noen kommer og spør dem helt opp i ansiktet
om de er sosialister.

Sosialisme, sier de foraktelig,
hva fan er det?
Pamper er pamper,
om de er røde, brune eller blå!
Og det har de rett i
alle som oppgitt peker mot land
etter land hvor sosialismen
har gått i dass —
det er ikke mye oppløftende
og gir ikke særlig håp
om dansende arbeidere i graset.

Likevel er det på tide
at noen står fram nå og leser
det store diktet
om sosialisme.
Står fram på trass,
roper med gråten i halsen
og ber om ørens lyd
fordi det er noe viktig
som angår oss alle!

Har dere glemt EEC-kampen?
må det spørres helt i begynnelsen.
Har dere glemt hva vi sloss for
og hvor ubegripelig mange vi var
som solgte merker,
klistret plakater,
delte ut løpesedler,
gikk på dørene
og traff enda flere
som var like forbannet
og like glødende
og like hoppende glade
da vi vant den store folkeavstemninga?

Kunne vi bare makte
å holde Norge utenfor det helvetes Fellesmarkedet
skulle vi virkelig spytte i nevene
og få steinrøysa til å blomstre,
ropte vi —
med kjefter så store som låvedører.
Vi mente det alvorlig nok
og vi strevde med det
i månedene etterpå
da lufta var gått litt ut av ballongen
og vi oppdaget hvor fryktelig slitne vi var
og ikke så de store resultatene
fra uke til uke.

Men det er ikke slik
at sosialismen og folkestyret
kommer med et trylleknips —
simsalabim i fingrene!
Folk i Norge er ikke eventyrere på den måten,
de kaster ikke det de har i hendene
for å følge noen oppløpne ungdommer
inn i proletariatets diktatur.

Ka farken, sier de og retter ryggen,
ka satan e de' herre for figura?
Det har de også rett i,
for det er ikke slik i en håndvending gjort
å ta rennefart
og snu alt på hodet
og likevel komme ned på beina
med hundre blomster i håret
og mer proletariat enn diktatur!

Derfor er folk dødsens skeptisk
til alt snakket om ei bedre framtid
og medinnflytelse og demokrati.
De vet at bak alle ordene —
de feite og misbrukte ordene,
lurer de samme ulikhetene,
de samme urettferdighetene
og det samme sviket
bak andre navn.
Slikt er bitter erfaring,
og derfor blir mange nesten rasende
når de hører slagordene
og ser transparentene, flaggene.
De mistror talene
om sosialisme.
Nei, fri og bevar oss,
sier de og snur ryggen til.

Så blir vi stående
og tygge drøv på appellene
med 1% oppslutning
alle mesterkokkene
mens vellingen svir seg i grytene.
For folket har lukket ørene
og gått tilbake til jobbene
og tatt opp igjen alle gjøremålene
og sagt opp abonnementene
og fortsatt med sitt.

Og likevel —
inne i håndflatene
og på innsiden av blodårene,
bak øyelokkene,
innerst i hjernen
og dypest i hjertene
fins drømmen om sosialismen.
den søte drømmen om ei ny tid,
de hemmelige tankene
om liv og virke i sol og styggevær,
om skippertak sammen
for nye veier
og bedre havner
og fabrikker,
og større bruk.

Ingen vil røpe
at de ofte lengter
etter et arbeid
med mening i.
Ingen vil vise
at de ofte tenker
på hva som kunne gjøres ...

Men det driver de med
i matpausen på jobben
når de venter på bussen
og sitter på toget
og passer klokka
og haler lina
og ser på TV —
de tenker ofte det samme
når ingen vet det:
For et liv det kunne bli,
for ei framtid!

Derfor må diktet om sosialisme
være både storslått og sjeldent,
et dikt både strengt saklig og realistisk
og samtidig breddfullt av
overdrivelser og råflotte løfter —
for vi skal da få det bedre i Norge
under sosialismen, ikke sant?
og sanger —
for vi kan da ikke tenke oss
en sosialisme uten sang, eller hva?
og kjærlighet —
for vi skal da ikke være mindre
glade i hverandre da?

Diktet om sosialisme
er det vanskelige hverdagsdiktet
vi skal våkne med om morgenen
og huske vi skrev på i går også
uten å bli ferdig ...
Det lange kronglediktet
vi aldri har fått til,
men aldri kan gi opp
fordi det hele tida ligger og klør
som solbrent på ryggen og gamle myggestikk
og smaker på tunga
slik blåbærsyltetøy og hjembakt brød gjør
lenge etterpå.

Det norske diktet om sosialisme
må mange skrive
og forme ut.
For dette diktet
skal være summen
av all erfaring fra kamp og slit.
Alt håp, forventning,
all storslått tenkning
all storslått innsats
for bedre kår.
Det norske diktet
om folk i Norge
som sjøl tar diktet
i egen hånd

Det vakre diktet
som nærer drømmen
og sjøl er drømmen
vi alle har.

Det er på tide
å lese diktet,
det store diktet
og gi et svar.

Jeg hadde et innlegg i Røde Fane 1/80 med overskrift «Dagskampen — et nødvendig onde?». Steigan kritiserer den i Røde Fane 4/80, hvor han sier at det eneste som er riktig i den artikkelen er kritikken av partiets prioritering av faglig arbeid.

Og tatt i betraktning at jeg ikke tok opp partiets prioritering, så må Steigan tydeligvis mene at artikkelen min er ganske så bønn i bøtta.

Debatt:

Bussjåførenes streik i år — et godt eksempel på dagskampens betydning. (Foto: Klassekampen)

Undervurderer ikke Steigan dags

Det syns jeg er rart. I artikkelen min kritiserte jeg utkastet til nytt prinsipprogram (U80) på følgende punkter: Presenstasjonen av vår faglige linje, begrunnelsen for den faglige linja, fagforeningenes oppgaver, glorifisering av de «store» kampene, en tendens til å hevde at overbygningen kan erobres bit for bit, en ensidig framstilling av fagforeningsbevissthetens betydning, dels feilaktig og dels manglende begrunnelse for å ta del i dagskampen.

Denne kritikken av U80 mener jeg var i hovedsak riktig.

Jeg gikk videre inn på ett av områdene jeg kritiserte, nemlig den dels feilaktige og dels manglende begrunnelsen for å ta del i dagskampen. Jeg prøvde å stable på beina en slik begrunnelse. Steigan mener at den er feilaktig. Stort sett er jeg enig i det.

HVA ER DAGSKAMP?

Før jeg går videre og sier noe om hvorfor begrunnelsen min var i hovedsak feilaktig, må jeg si noe om dagskamp-begrepet.

Som Steigan ganske riktig skriver så

har klassikerne skilt ut tre grunnformer i den proletære kampen: Økonomisk kamp, politisk kamp og teoretisk kamp. Jeg er helt enig i at det er feilaktig å skille ut et område, for eksempel den økonomiske kampen, som viktigere enn de andre områdene.

Dagskampen oppfatter jeg derimot som en annen måte å dele opp den proletære kampen, nemlig en oppdeling som skiller mellom den kortsiktige kampen mot all slags undertrykking og utbytting på den ene sida, og den langsiktige kampen for å innføre sosialismen på den an-

FAGLIG-DEBATT

kampen?

dre sida. Den kortsiktige kampen mot all slags utbytting og undertrykking regner jeg som dagskampen. Sann sett blir den økonomiske kampen en viktig del av dagskampen, men det er feilaktig å sette likhetstegn mellom dem.

Steigan er tydeligvis uenig med meg i dette. Han kritiserer meg for å sammenblande økonomisk kamp og annen kamp under begrepet dagskamp. Og mener vel at økonomisk kamp og dagskamp er det samme. Og det synes jeg er rart, da omtrent alt det vi har av programmer og program-utkast bruker dagskampbegre-

pet slik jeg her gjør. Ta bare U80: Der regnes kampen mot den kapitalistiske utbyttinga, mot ødelegging av natur og menneskelig miljø, for de demokratiske rettighetene og kampen mot imperialismen som dagskamper.

Nå må jeg også innrømme at jeg sjøl var ytterst uklar i Røde Fane 1/80. Men for fortsettelsen hadde det vært OK om vi var enige om hva vi snakka om.

Hvorfor var så den begrunnelsen for å ta del i dagskampen jeg la fram stort sett feilaktig? Fordi det var en tydelig tendens til å overvurdere dagskampen alt annet. Jeg burde ha stilt dagskampen i forhold til annen politisk og teoretisk kamp.

En slik tendens er farlig, fordi den fungerer som en overbygning for motstand mot politisk propaganda, motstand mot å jobbe aktivt for å politisere fagforeningene osv.

Jeg er også enig i den kritikken som sier at artikkelen min kan oppfattes som et forsvar for en slags stadiumteori, som hevder at *først* må vi jobbe skikkelig med «upolitiske dagskamper», *deretter* kan vi på grunnlag av massenes tillit propagandere politikk.

Særlig nå ville en slik tendens være svært farlig om den vant fotfeste. Omkring på mange arbeidsplasser har AKP'ere fått mye tillit, blant annet i form av tillitsvern. Det ville være en tragedie om denne tilliten ikke ble brukt til å propagandere og diskutere politikk.

UENIGHET OM DAGSKAMPEN?

Når så dette er sagt lurer jeg på om det ikke er en del uenigheter mellom Steigan og meg når det gjelder dagskampens betydning. Blant annet bygger jeg dette på følgende:

- Steigan tok ikke del i kritikken av U80 for å neglisjere dagskampen.
- Steigan kritiserer meg for å komme med feilaktige begrunnelser for å ta del i dagskampen. Bortsett fra at han sier at vi har en «sjølsagt plikt til å tjene folket» så kommer han ikke med noen begrunnelse for hvorfor vi skal ta del i dagskampen.

Jeg mener at dette er et viktig spørsmål. Jeg antar at mesteparten av vanlige kommunisters arbeid er knytta til dagskamp-arbeid, enten det skjer i fagforeninger, borettslag, kvinnegrupper, uli-

ke typer interesseorganisasjoner osv. For dem må det være viktig å få etablert sammenhengene mellom det arbeidet de utfører og vårt langsiktige mål, sosialismen.

Jeg vil derfor spørre Steigan om han er enig med meg i følgende begrunnelser for at vi som kommunister bør jobbe mye med dagskampene:

1. Dagskampen er viktig for å knytte bånd mellom AKP(m-l) og massene i Norge. Vi kommer i kontakt med folk, lærer deres problemer å kjenne, vi gror røtter blant dem. Bare på denne måten kan vi utvikle politiske linjer som er i samsvar med massenes behov og nivå.
2. Gjennom at vi som kommunister tar del i dagskampen skaper vi tillit og hengivenhet til AKP(m-l)
3. Gjennom å ta del i dagskampen vil massene kunne se svakhetene ved systemet sjøl, noe vi kan bruke til å forklare nødvendigheten av en samfunnsmessig omveltning.
4. Gjennom dagskampen vil massene lære mye: De vil få kunnskaper om fienden, om klasseforholdene, om statsapparatet, om arbeideraristokratiet, om rettsapparatet osv. Derfor er det viktig for oss å utvikle dagskampene og utløse flere.
5. Gjennom dagskampene vil massene utvikle seg: De vil få sjøltillit og kamperfaring, de vil utvikle solidaritet og samhold, de vil utvikle ideer om sosialismen.

Disse fem punktene til sammen mener jeg peker på at dagskampen er av grunnleggende betydning for AKP(m-l). Dersom Steigan og jeg er enige om dette, så er vi også uten tvil enige om at vi som kommunister må fostre massene videre slik at de utvikler den sosialistiske bevisstheten. Og at hvordan vi skal gjøre det er en viktig diskusjon med mange uavklarte problemer. Blant annet fordi vi etter oppgjøret med venstre-avvikets firkanta propaganda har kommet kort med å utvikle en smidig og skikkelig propaganda for revolusjon og sosialisme.

Oskar

FAGLIG-DEBATT

Grunnleggende dreier denne diskusjonen seg om forholdet mellom dagskampen og kampen for revolusjon. Eller, sagt på en annen måte: Hvordan forbinde sosialismen med den spontane arbeiderbevegelsen? Så langt jeg kan se, så er dette en klassisk problemstilling som har avla kamper i den revolusjonære bevegelsen siden den oppsto. Dette er heller ikke første gang den dukker opp i AKP(m-l) — sikkert ikke siste heller.

Debatt!

Sjøl syns jeg det er svært vanskelig å lage et skikkelig svar på spørsmålet, ikke minst i praktisk politikk. Etter mitt syn har bevegelsen vår aldri klart å løse det skikkelig i praksis. Teoretisk mener jeg at verken Oskar, Pål Steigan eller det første programutkastet gir tilfredsstillende svar.

Tradisjonelt er det to grøfter å gå i her. Den ene setter den daglige klassekamp opp som alfa og omega for å kunne nå sosialismen. Den andre neglisjerer de daglige kampene, isolerer seg fra massebevegelsen og «prater» revolusjon. De har felles konsekvenser: Det blir ikke revolusjon i noen av grøftene.

Oskars artikkel er etter mitt syn klart økonomistisk. Men samtidig mener jeg at Steigan i sin kritikk mangler en klar avgrensing mot den andre grøfta.

Jeg er uenig med mye i Oskars artikkel og skal begynne med å kommentere den. Det er meg Steigan refererer til når han i sin artikkel skriver at «debattanten Olaf (gir) følgende karakter til Oskar: *«artikkelen hans er til 90 prosent et utmerka og velfortjent slakt av utkastet.»* Dette er nå ikke hele karakteren, da.

Verken Oskar eller Steigan treffer spikeren på hue!

En tredjedel av det innlegget Steigan siterer fra dreier seg nemlig nettopp om min kritikk av Oskar for økonomistiske feil. Det betyr jo at Steigan og jeg ville være enige i det mest grunnleggende her. Men la meg legge fram mitt syn på Oskars artikkel sjøl.

OSKARS RIKTIGE KRITIKK

— Kritikken av at programutkastet bare omtalte de «store» klassekamper, er riktig. Og den er viktig fordi programmet viste en totalt manglende forståelse for det daglige arbeidet som gjøres i fagforeningene og som spiller en viktig rolle for arbeidsfolk og for tilliten til kommunistene.

— Kritikken av programmet for feilaktig plassering av behandlinga av fagforeningene og for at det ikke ga en skikkelig begrunnelse og forklaring på fagforeningenes rolle, er riktig.

— Oskars kritikk av begrunnelsen som utkastet ga for å drive dagskamp — nemlig at klassen ikke skal sulte i hjel og få bedre tid til kultur, politikk etc. — er helt riktig. Samtidig er Oskars egen begrunnelse feil på flere punkter. Poenget er at verken utkastet eller Oskar ga en riktig begrunnelse. Jeg mener utkastet i hovedsak var feil på spørsmålet om dagskampens rolle og fagforeningenes betydning.

Når Steigan ikke gir Oskar rett i noe av dette, så må jeg spørre: Mener du at utkastet er riktig på disse punktene?

— Sist, men ikke minst; Oskars problemstilling er viktig: Hvorfor drive dagskamp? Hvordan er sammenhengen mellom dagskamp og revolusjon. En del av svaret hans er etter min mening rett. Men hovedkonklusjonen og hovedbegrunnelsen er feilaktig og økonomistisk. En økonomistisk feil er sjølsagt verken 90, 80 eller 40 prosent riktig, om noen skulle ønske å tolke meg dithen. En økonomistisk feil er feil, verken mer eller mindre.

ROT I BEGREPENE

Først til avklaring. Jeg syns Oskar bruker begreper unøyaktig. Han setter likhetstegn mellom «dagskamp», «økonomisk kamp» og «krav om materielle forbedringer». Men såvidt jeg forstår så mener han at dagskamp også omfatter kampen for politiske krav, som f.eks. stemmerett for fremmedarbeidere. Samtidig innebærer ikke et slikt krav materielle forbedringer. Ikke er det økonomisk kamp heller. Her må Oskar klare opp.

Sånn jeg har forstått disse begrepene, så fører vi klassekamp på tre områder; økonomisk, politisk og teoretisk.

Begrepet «dagskamp» lar seg ikke plassere innafor ett av disse områdene for klassekamp. Sånn vi har brukt ordet «dagskamp» tidligere, så har det dreid seg både om politiske og økonomiske krav og kampen for disse. F.eks. har jeg oppfatta kampen mot rasisme, kampen

FAGLIG-DEBATT

for ytringsfriheten, lønnskampen osv., som dagskamp. Kort sagt: Kampen for forsvar av massenes daglige interesser og krav — hva enten de er økonomiske eller politiske. Dagskampen utgjør en grunnleggende og vesentlig del av kommunistenes arbeid, men likefullt bare en *del*. I tillegg kommer spredning av kommunistisk teori og propaganda, rekrutteringsarbeid, teoretisk arbeid osv. Slikt arbeid er ikke dagskamp, men arbeid som har eksplisitt revolusjonære mål.

Jeg vet ikke om Oskar er enig i dette forsøket på å skille noen begreper litt grovt fra hverandre?

ØKONOMISMEN

Økonomistene som Lenin polemiserte mot i «Hva må gjøres?» (1901/1902) hevdet det standpunkt at den økonomiske kampen «dannet det bredest mulige grunnlag» for å utvikle den sosialistiske bevisstheden i proletariatet og at bevisstheden om at de måtte kaste hele det daværende samfunnssystemet på båten, sprang direkte ut av den økonomiske streikekampen.

Ut fra denne teorien, så gikk de hardt ut mot Lenins krav om bevisst teoretisk orientering blant de revolusjonære. De gikk mot et sentralistisk parti og en

landsomfattende avis, bl.a. Lenin hevdet at arbeiderklassen spontant og av egne krefter bare kunne utvikle fagforeningsbevissthet. Dvs. bevisstheden om å stå sammen i kampen mot utbyttinga, mot streikebryteri, politi og militære som blei satt inn mot streikende, bevisstheden om at domstolene og staten tjente kapitalistene. Et slikt bevissthetsnivå oppstår spontant når klassekampen skjerpes. Men det er ikke i seg sjøl revolusjonær bevissthet, det er et bevissthetsnivå som er utilstrekkelig for å gjøre revolusjon. Revolusjonær klassebevissthet krever innsikt i virksomheten og stillingen til *alle* klasser i samfunnet, i de økonomiske lovene som dirigerer utviklinga, i historia til den revolusjonære bevegelsen osv. Ut fra dette kritiserte Lenin økonomistene for å gjøre knefall for spontaniteten og gi borgerlig ideologi fritt spillerom i proletariatet.

Ut fra våre egne forhold kan vi se at fagforeningsbevisstheden er utilstrekkelig. Du kan f.eks. utmerka godt ha en fagforening som slåss i den økonomiske kampen på det nivået vi illustrerte ovenfor, uten at denne fagforeninga dermed er revolusjonær. Den økonomiske kampen gir ideer om sosialisme, om at det gamle samfunnet er ubrukkelig. Men den gir i seg sjøl ikke svar på hvilket samfunn

vi trenger og en strategi og taktikk for å nå det. Den økonomiske kampen avslører galskapen i de økonomiske lovene under kapitalismen, men den gir i seg sjøl ikke forklaringa på hvordan disse lovene faktisk fungerer.

Det betyr at dagskampen i seg sjøl ikke truer det kapitalistiske samfunnets eksistens. Dagskampen blir en voldsom og grunnleggende revolusjonær kraft bare dersom det fins et kommunistisk arbeiderparti som oppofrende deltar i denne kampen og samtidig «opplyser» den med revolusjonær teori, politikk og propaganda og agitasjon.

OSKARS ØKONOMISME

Ære være Oskar for hans ønske om og forsøk på å fremme dagskampens betydning. Men Oskar går over i økonomismen i sin begrunnelse for dagskampens betydning. Både gjennom det han sier og det han ikke sier. Oskar skriver bl.a.: «*Dagskampen er den grunnvullen vi bygger revolusjonen på.*» (s. 35) og «*Den viktigste drivkrafta til å gjøre revolusjon er ønsket om materielle forbedringer.*» (s. 33) og «*Dagskampen er nøkkelen til det å gjøre revolusjon.*» (s. 35).

Hvis Oskar hadde sagt noe sånt som at «Dagskampen er *en av* grunnvullene vi bygger revolusjonen på», så hadde vi vært enige. Men han sier ikke det. Han sier temmelig direkte at det er den eneste, hvis han da ikke har flere «nøkler» til samme låsen. Faktum er at andre vilkår for å lage revolusjon ikke er nevnt i artikkelen i det hele tatt. Noe av det samme gjenspeiler seg i det han sier om den russiske revolusjonen. Her nevner han parolene «Fred», «Brød» og «Jord», men han nevner overhodet ikke den parolen som etter min oppfatning er det avgjørende, nemlig parolen «All makt til sovjetene», som parolen het i en viss periode av revolusjonen. Altså parolen om statsmakta. Derfor mener jeg at Oskars teoretiske begrunnelse er klart økonomistisk.

Det ville ikke ha hjulpet å erstatte utkastet til prinsippprogram sin begrunnelse med Oskars. Denne kritikken mener jeg gjelder sjøl om Oskar ikke bare snakker om den økonomiske kampen, men om dagskampen overhode.

På den andre sida kan jeg ikke være enig med Steigan når han sier at Oskars synspunkter er «*fullstendig identiske med*

Linjegodsarbeidere samlet etter en av 70-åras hardeste streike-kamper. (Foto: Klassekampen)

FAGLIG-DEBATT

teorien og standpunktene til de økonomistene som Lenin kritiserte i "Hva må gjøres?".» Bl.a. så går ikke Oskar til angrep på de delene av programmet som omhandler den politiske og teoretiske kampen, ei heller på det å ha en landsomfattende avis og et sterkt sentralistisk parti etter Lenins modell. Dette er nemlig økonomismen utvikla som et helhetlig system. Her kunne det derfor heller ha vært grunnlag for å stille spørsmål til Oskar.

STEIGANS ARTIKKEL

Det skulle vel være klart at jeg mener det er riktig og viktig å kritisere Oskars teoretiske feil. Men det er også saker i det Steigan skriver og det han *ikke* skriver, som i beste fall trenger en avklaring.

Steigan skriver: «*Men ingen kommunistiske klassikere snakker om at det er kommunistenes særskilte oppgave å utvikle fagforeningsbevisstheden. Den oppstår jo nettopp spontant, og en behøver ikke være kommunist for å fremme fagforeningsbevisstheden.*» Og videre:

«*Vår særskilte oppgave som kommunister er å føre den revolusjonære bevisstheden inn i arbeiderklassen og det gjøres ikke gjennom økonomisk kamp. Det gjøres gjennom propaganda, politiske avsløringer, teoretiske forklaringer av motsigelsene i det kapitalistiske systemet.*»

Steigans eneste «positive» formulering om dagskampens betydning og om utviklinga av fagforeningsbevisstheden, er følgende:

«*Som et arbeiderparti har sjølsagt kommunistpartiet plikt til å tjene folket i så vel store som små kamper.*» Og videre:

«*Det er klart at vår virksomhet i fagforeningene kan få denne spontane utviklinga av fagforeningsbevisstheden til å gå fortere og at vi kan styrke arbeiderklassens evne til å føre den faglige kampen.*» (Alle sitater fra s. 37 i Røde Fane nr. 4/80.)

Her levnes sannelig verken dagskampen eller fagforeningsbevisstheden særlig betydning.

Jeg mener det er *to* grunnleggende forutsetninger for å drive riktig kommunistisk arbeid. Den ene er oppofrende deltakelse og ledelse av dagskampen fra kommunistene. Den andre er at vi driver propaganda, teoretisk arbeid, organisering osv. Disse to sakene betinger hverandre gjensidig. Vi deltar ikke i de små og store kamper bare ut fra *plikt* til å tjene folket,

slik Steigan skriver. Dette er ensidig og feilaktig. Stor innsats i dagskampen er en strategisk nødvendighet for kommunistene.

Innsatsen her gir klassen kamperfaring, erfaring i organisering, utvikler solidariteten i klassen, gir nødvendig — om enn utilstrekkelig — kunnskap om fienden, fremmer ideer om sosialismen, er en forutsetning for kommunistenes tillit i klassen og det arbeidende folket.

Dagskampen gir også kommunistene helt nødvendig erfaring og kunnskap i klassekamp. Den er også en av forutsetningene for at våre ideer om sosialisme og nødvendigheten av å gjøre revolusjon skal kunne knyttes til den spontane arbeiderbevegelsen og framstå som svaret på de daglige problemene undertrykkelsen som det arbeidende folket opplever.

Intenting av dette er nevnt i Steigans artikkel. Han reduserer vår innsats i dagskampen til en plikt til å tjene folket. Dette samsvarer ikke med den enorme vekten som *alle* klassikerne har lagt på betydninga av dagskampen og vår innsats der. Det samsvarer heller ikke med prinsippprogrammet som gjelder i dag fra 1976. (Se s. 115) Både førsteutkastet til nytt prinsippprogram og Steigans artikkel representerer et tilbakeskritt her.

IKKE GJENNOM ØKONOMISK KAMP?

Det er riktig når Steigan sier at den økonomiske kampen i seg sjøl ikke utvikler revolusjonær bevissthet. Men hans understreking av at vi *ikke* tilfører denne bevisstheden gjennom den økonomiske kampen, kan tolkes på forskjellig vis. Poenget til Lenin er jo blant annet at vi må knytte de sosialistiske ideene til den daglige kampen proletariatet fører, også den økonomiske. I et tariffoppgjør f.eks. så oppstår det straks en «krig» om de sosialdemokratiske mytene om økonomien. Taser om at «Høyere lønn fører til høyere priser», at «Høyere lønner og priser fører til økt arbeidsledighet», «Det fins ikke penger», «Kaketeorien», for bare å nevne de mest vanlige. Her åpner det seg for viktig teoretisk kamp mellom sosialdemokratiet og oss. En teoretisk kamp *knyttet* til den økonomiske kampen. Utallige andre eksempler kan nevnes. Poenget mitt er at Steigan burde ha sagt noe sånt som at: «Vi må bruke den økonomiske kampen mye bedre til å spre ideer om so-

sialisme og avsløringer av det kapitalistiske systemet.» Men han sier ikke det. Han sier at vi ikke tilfører revolusjonær bevissthet gjennom den økonomiske kampen. Kan Steigan avklare hva han mener her?

FAGFORENINGSBEVISSTHETEN

Noe av den samme kritikken kan rettes mot det Steigan sier om fagforeningsbevisstheden. Det er rett at den utvikler seg spontant. Men det betyr en nedvurdering av denne bevisstheden når Steigan bare sier at vi *kan* utvikle den raskere. Jeg mener det er en svært viktig jobb for oss å utvikle fagforeningsbevisstheden i fagforeningene. Vår egen historie bekrefter at det har vært og er nødvendig og riktig. Jeg oppfatter Lenin sånn at fagforeningsbevisstheden er en positiv og nødvendig del av arbeiderklassens klassebevissthet, men at den er *utilstrekkelig*. Det er også skjedd en viss endring siden Lenin skrev «Hva må gjøres?». Nemlig utviklinga av arbeideraristokratiet. Dette sjiktet har ut-

LO «arbeider for deg som arbeider» — men fagbevegelsens kamp er i tilfelle ikke nok i kampen for sosialismen.

FAGLIG-DEBATT

vikla et helt ideologisk og organisatorisk system for å undertrykke den spontane utviklinga av fagforeningsbevisstheten.

Den kan og vil oppstå spontant også i dag, f.eks. dersom klassekampen blei betydelig skjerpa. Men det er vanskeligere. Derfor bl.a., har partiet i mange år hatt parolen: «Gjør fagforeningene til kampporganisasjoner». Dette er en parole for å utvikle fagforeningsbevisstheten i kampen mot classesamarbeidsideologien. Jeg mener den gjelder for fullt ennå — ja, kanskje enda mer enn tidligere. Steigan uttrykker seg imidlertid sånn at det kan reises spørsmål om han er enig i dette.

PROBLEMET AKKURAT NÅ

I vår jobbing i fagforeningene og på arbeidsplassene mener jeg vi i det minste har to problemer. Det ene skriver seg fra at vi har svært mange tillitsverv. Det er ikke et problem i seg sjøl. Det er tvert imot svært positivt og et uhyre viktig grunnlag for å gro virkelige røtter i arbeiderklassen. Problemet ligger sjølsagt i den påvirkningen vi får av å jobbe for det meste innafør det tradisjonelle lov- og avtaleverket og av å jobbe sammen med og i tradisjonen til sosialdemokratiet og arbeideraristokratiet. Spontant vil dette som et objektivt grunnlag trekke arbeidet vårt til høyre.

Det andre, og kanskje mer grunnleggende, problemet, er at partiet i lang tid har prioritert arbeidet på arbeidsplassene for lavt og på den måten bidratt til å overlata dette arbeidet til spontaniteten. En slik feil står også for kritikk fra Lenins «Hva må gjøres?». Jeg mener vi trenger å få utvikla en revolusjonær arbeiderpolitikk på en hel rekke områder, som tar utgangspunkt bl.a. i de faktiske ønsker, problemer, ideer og motsetninger i arbeiderklassen.

Dette er en forutsetning for å løse den store oppgaven som vi generelt kan sette under overskriften: «Å forene sosialismen med den spontane arbeiderbevegelsen.»

Når Steigan ikke engang berører dette som problem, når han gir en klar nedtoning av den økonomiske kampens og dagskampens betydning, ja, da går spørsmålet i første rekke til ham. Ikke minst ettersom Oskar er enig i mesteparten av den kritikken som er rettet mot hans artikkel.

OHV

Den økonomistiske strømminga i den revolusjonære bevegelsen

Av Pål Steigan

I godt og vel ett år har det pågått en diskusjon om økonomisme og om forholdet mellom den daglige klassekampen og den revolusjonære strategien. Noen av debattinnlegga om disse emnene har stått i Røde Fane. Det gjelder Oskars artikkel i RF 1/80, debatten om den faglige delen av prinsippprogrammet i RF 2/80, debatten om den faglige delen av prinsippprogrammet i RF 2/80, undertegnede hadde et innlegg i RF 4/80, i nr. 7/80 kom et svar til meg fra Pedro* og endelig har OHV og Oskar to innlegg i dette nummeret. Dessuten har Tor Mostue drøfta økonomismen i AKP(m-l)s faglige studiebok. Men mesteparten av økonomismedebatten har likevel foregått internt i AKP(m-l). Uten å gå inn på detaljene i den debatten, vil leseren likevel få et inntrykk av rekkevidden av den når jeg nevner at ett av de spørsmåla som sto i sentrum på et tidligere tidspunkt i debatten, var spørsmålet om det er riktig å satse slik ml-bevegelsen gjør på å utgi ei kommunistisk dagsavis, eller om ikke kreftene hadde vært bedre anvendt ved å satse først og fremst på den lokale og i all hovedsak økonomiske kampen. Det er nå utbredt enighet i partiet om at en slik strategi er økonomistisk, at den fornektar kommunismenes plikt til å føre teoretisk og politisk kamp og at den fornektar behovet for en helhetlig politisk ledelse av klassekampen. En del av debatten i Røde Fane har dreid seg om hvorvidt økonomismen er en oppkonstruert eller en reell og aktuell fare. Leseren bør derfor kjenne til at den praktiske konsekvensen av økonomismen var et forslag om å nedlegge Klassekampen som dagsavis.

HVA ER ØKONOMISME?

I AKP(m-l)s faglige studiebok forsøker Tor Mostue å gi en definisjon av økono-

mismen: «Sånn jeg har skjont Lenin, bruker han begrepet økonomisme om ei politisk retning i arbeiderbevegelsen som hevder at den økonomiske kampen er overordna og ei forutsetning for andre former for klassekamp. Økonomistene mener at arbeiderne gjennom den økonomiske kampen aleine kommer fram til bevissthet om sosialismens nødvendighet, og at den økonomiske kampen så og si av seg sjøl fører til sosialismen. Det er etter min mening å vulgarisere Lenin når enkelte kamerater anklager de av våre tillitsmenn som i hovedsak driver med økonomisk kamp, for 'økonomisme'.» («Faglig arbeid» s. 18)

Dette er avgjort en for snever definisjon av økonomismen. De økonomistene som Lenin polemiserer mot fornektar ikke politikk så totalt som Mostues definisjon forutsetter. Lenins motstandere ville derfor ikke fullt ut kunne kalles økonomister etter en slik definisjon. Denne definisjonen innsnevrer kritikken av økonomismen til en kritikk av de aller mest ekstreme variantene av økonomismen, mens den tildekker den økonomismen som er langt mer utbredt. Dersom Mostues definisjon skulle brukes, er det lite trulig at vi får oppleve noen økonomisme i det hele tatt.

Jeg synes det er mer fruktbart å ta utgangspunkt i Lenins egne formuleringer om dette problemet. I «Hva må gjøres?» siterer han Karl Kautsky, som på den tida var marxist: «Mange av de revisjonistiske kritikerne våre trur at Marx hevda at den økonomiske utviklinga og klassekampen med nødvendighet ikke bare skaper vilkåra for den sosialistiske produksjonen, men også — og direkte — bevisstheten om nødvendigheten av den.»

Han avviser denne teorien fordi «sosialismen og klassekampen oppstår side som

FAGLIG-DEBATT

side, og ikke den ene ut av den andre». Nettopp derfor må den vitenskaplige sosialismen føres inn i arbeiderklassen *utenfra*. Lenins kritikk av økonomismen rammer *all* forringelse av denne oppgaven, og det er en langt mer omfattende kritikk enn den Mostue viser til. Lenin sier i «Hva må gjøres?»: «... *all forringing av rolla til «det bevisste elementet», av rolla til sosialdemokratiet, betyr å styrke innflytelsen fra den borgerlige ideologien over arbeiderne, helt uavhengig av om den som forringer denne rolla ønsker det eller ikke.*» (Lenin, Verker i utvalg b.2, s. 48)

På grunnlag av denne definisjonen går det an å stille spørsmålet: Finnes det denne typen økonomisme i bevegelsen vår?

Etter min mening må svaret på dette spørsmålet bli JA. Konsekvensen av å nedlegge Klassekampen som dagsavis ville være en reindyrka økonomistisk strategi, ei politisk linje for å slavebinde arbeiderklassen til sosialdemokratiet og revisjonismen i enda høyere grad enn i dag, ei linje for nederlag for den revolusjonære kampen.

Oskars artikkel var et annet uttrykk for økonomismen. Han forsøkte (uansett hvor gode hensikter han hadde) å etablere et teoretisk forsvar for nedprioritering av teoretisk og politisk kamp til fordel for økonomisk kamp. Begrunnelsen var at «dagskampen er den grunnvullen vi bygger revolusjonen på», og dagskampen blei i hovedsak definert slik: «*den viktigste drivkrafta til å lage revolusjon er ønsket om materielle forbedringer (eller hindre forverringene).*»

Dersom dette var korrekt ville det sjølsagt bety at den politiske og teoretiske kampen var ei meningsløs sløsing med krefter. Kommunistisk propaganda ville ikke være nødvendig, og partiet kunne erstattes av et landsomfattende Samorg. Stort klarere har ikke økonomismen blitt uttrykt. Det gleder meg at også Oskar nå innser dette. Han skriver: «*En slik tendens er farlig, fordi den fungerer som en overbygning for motstand mot politisk propaganda, motstand mot å jobbe aktivt for å politisere fagforeningene osv.*» Utmerket. Det betyr at vi er enige så langt. Men dersom en slik enighet i teorien skal få noen betydning, må Oskar og andre som er enige i dette bli med på en mer omfattende kritikk av den økonomistiske strøminga. Oskars artikkel er bare toppen av et isfjell som stikker opp over vannet. Det er ikke noe vanskelig å kritisere den økonomismen som er så tydelig som Oskars første artikkel. Men det vil kreve større anstrengelser å avdekke den økonomismen som er mindre åpenlys. Dette arbeidet har bare så vidt starta.

UNDERVURDERING AV DEN ØKONOMISTISKE FAREN

I dette nummer av RF retter også OHV (Olaf) en kritikk mot min artikkel. Han erklærer seg langt på vei enig i kritikken av Oskars økonomisme. Dette synes jeg er et framskritt. Men han gir et nokså unøyaktig referat av sin egen kommentar til Oskars artikkel i RF nr. 2/80. Jeg mener at OHV har undervurdert økonomismen. Derfor vil jeg sitere det han sa i RF i sin helhet, for at leseren også skal få mulighet til å ta standpunkt til det:

«*Olaf: — Artikkelen til Oskar frister til en debatt om økonomisme, Lenins «Hva må gjøres» osv. Jeg er uenig i en del av formuleringene til Oskar og mener at de faller for en kritikk som har kommet fram her. Men jeg er enig i de kravene han stiller når det gjelder prioriteringa og synet på dette (faglige arbeidet). Og så lenge det her ikke skjer en endring, mener jeg det er den viktigste svakheten og faren for partiet og ikke at det kan oppstå en økonomistisk tendens. Det er lett å misbruke «Hva må gjøres». Den er skrevet i en tid da kommunisters og revolusjonæres arbeid var splittet opp i en masse økonomiske avsløringer, streiker osv., og Lenin agiterer for samling av dette. Men situasjonen nå er at vi har flere år bak oss med en etter min mening katastrofal neglisjering av dagskampen. Derfor kan ikke Lenins «Hva må gjøres» brukes på samme grunnlag, og på samme vis som han brukte den i Sovjet. Dessuten er jeg uenig med Oskar når han ikke skiller mellom økonomisk kamp og politisk kamp og kaller alt dagskamp. Jeg mener at det gjør ham tilgjengelig for å bli kritisert med «Hva må gjøres» i handa. Det er dumt, for artikkelen hans er til 90 prosent et utmerka og velfortjent slakt av utkastet.*

Når OHV nå omtaler dette utdraget sier han at en tredjedel av innlegget dreier seg om OHVs «kritikk av Oskar for økonomistiske feil». Men enhver kan jo se at denne kritikken får en helt underordna plass i OHVs vurdering av Oskars artikkel. Han sier seg uenig i en del «av formuleringene» og han er uenig i at Oskar ikke skiller mellom økonomisk og politisk kamp. Dette gjør det mulig å kritisere Oskar med «Hva må gjøres» i handa. Dette er dumt. Hvorfor? Fordi Oskar står for en økonomistisk teori? Nei, det er dumt fordi artikkelen hans er til 90 prosent et utmerka og velfortjent slakt av utkastet. OHV sier heller ikke at Oskar står for en økonomistisk analyse i artikkelen sin. Han sier at det «*kan oppstå en økonomistisk tendens*». Det må være rimelig å tolke dette dihten at OHV på det-

te tidspunktet ikke kjente til noen økonomistisk tendens, og at han heller ikke så Oskars artikkel som noe uttrykk for en økonomistisk tendens.

Nå går OHV vesentlig lenger i kritikken av Oskars artikkel. Etter trekvart år har vi til slutt blitt enige om at Oskar «*går over i økonomismen i sin begrunnelse for dagskampen*» og at «Oskars teoretiske begrunnelse er klart økonomistisk». Det er bra. Det betyr at vi er enige om å forkaste ideen om at «*dagskampen er den grunnvullen vi bygger revolusjonen på*» (Oskar i RF 1/80) og ideen om at «den viktigste drivkrafta til å lage revolusjon er ønsket om materielle forbedringer».

På dette punktet står det bare igjen å rydde opp i en del misforståelser av historisk art. Oskar behandler f.eks. parolene «fred, brød og jord» i den russiske revolusjonen som reine velferdskrav fra massene. OHV imøtegår ikke dette synet, men plusser på parolen «all makt til sovjetene» for å vise revolusjonens politiske karakter. Det er riktig at denne parolen var uttrykk for kampen for å ta statsmakta. Men både Oskar og OHV ser bort fra den politiske rekkevidden av de tre andre parolene. Parolen om «jord» f.eks., var sjøelve hovedparolen for agrar-revolusjonen. Parolen betydde konfiskasjon av godseierjorda med våpenmakt og innsetting av ei ny statsmakt til å sikre fattigbøndenes kontroll over jorda. Den djupe politiske betydninga av parolen om jord har vi fått demonstrert i utallige revolusjoner og revolusjonsforsøk i fattige jordbruksland. «Tierra y libertad», «tierra o muerte». (Jord og frihet, jord eller døden.)

Sjølv om vi nå er kommet fram til en brukbar kritikk av den økonomistiske begrunnelsen for dagskampen, synes jeg fortsatt det er lite respons hos OHV for den politiske og teoretiske kampens betydning. Oskars artikkel betydde to ting. 1) den feilvurderte den økonomiske kampen og 2) den la et teoretisk grunnlag for å trappe ned den teoretiske og politiske kampen. Denne siste sida ved artikkelen tar ikke OHV opp. Det er riktig som OHV sier at Oskar ikke går til angrep på de delene av programmet som omhandler den politiske og teoretiske kampen. Men poenget er at dersom vi slutta oss til Oskars analyse av forholdet mellom den økonomiske kampen og revolusjonen, så ville det ikke lenger finnes noen logisk begrunnelse for å prioritere den teoretiske og politiske kampen. Sjøelve hensikten med å drive kommunistisk propaganda ville falle bort. Massene ville jo så allikevel bli revolusjonære gjennom «dagskampen». Det jeg savner er fortsatt en forståelse for den politiske og teoretiske

FAGLIG-DEBATT

kampens betydning. Økonomismen i dag gir seg i første rekke utslag i en manglende forståelse for disse kampenes betydning for vår revolusjonære strategi.

PROGRAMKRITIKKEN

Oskar skriver at jeg ikke deltok i kritikken av programutkastet på spørsmålet om å neglisjere dagskampen. Det er ikke riktig. Det korrekte er at jeg ikke deltok i den delen av denne debatten som pågikk i Klassekampen. Men jeg deltok sjølsagt i denne debatten internt i partiet i forskjellige fora. Alt våren 79 pekte jeg på at vi trengte ei bedre behandling av dagskampen og spesielt av fagforeningene enn det vi hadde i det gamle programmet. Vintren 80 tok jeg igjen opp denne kritikken av det nye utkastet internt. Men jeg burde sjølsagt også gjort det eksternt.

OHV ber meg ta stilling til Oskars opprinnelige programkritikk. Problemet er at dette ikke kan besvares kort. På en del punkter er jeg uenig både i utkastet og i Oskars kritikk. Jeg mener f.eks. at det er en avsporing å diskutere «store» kontra «små» kamper. Er det f.eks. en «liten» kamp når sporveistjeninga fjerner rassistiske slagord? I forhold til streikene i Polen er det jo ikke så stort, men det blir ikke mindre prinsipielt viktig av den grunn. Utkastet gjør en feil ved å snakke om «store» kamper, ikke bare fordi det betyr ei nedvurdering av mindre kampsaker, men også fordi en riktig kommunistisk agitasjon ofte kan ta utgangspunkt i en «liten» kamp for å avsløre klassekarakteren til staten og vise proletariatets grunnleggende klasseinteresser. Men Oskar svarer på denne feilen ved å fokusere på «små» kamper. Det blir jo ikke noe bedre. Jeg er f.eks. enig med Oskar i at vi skal hjelpe arbeidskamerater med å få 14 dagers velferdspenn fordi kona har trøbel med nervene. Dette kaller jeg å tjene folket. Men det finnes også mye hederlig folk på sosialkontorer o.l. som gjør den typen saker hver dag. Det er nødvendig og riktig. Men det blir en uholdbar definisjon av kommunistpartiets særskilte oppgaver.

FAGFORENINGSBEVISSTHETEN

OHV sier om den: «*Et slikt bevissthetsnivå oppstår spontant når klassekampen skjerpes*». Dette er jeg enig i, men i tidligere debatter med OHV har jeg forstått det slik at han ikke mente dette. Det problemet er nå løst. Fagforeningsbevisstheten oppstår spontant, på grunnlag av motsigelsen mellom arbeid og kapital. Denne prosessen gir Marx en god beskrivelse av i Det Kommunistiske Manifest. Det er jo kjent at fagforeningsbevisstheten i f.eks. England er på et meget høyt

nivå på tross av at den revolusjonære bevegelsen er veldig svak.

«*Vi deltar ikke i de små og store kamper bare utfra plikt til å tjene folket, slik Steigan skriver. Dette er ensidig og feilaktig.*» (OHV) Her gjør OHV seg skyldig i et lite knep. Ordet «bare» er ikke henta fra meg. Noen få linjer tidligere har han sitert fra meg der jeg kort og godt sier at vi har en sjølsagt «plikt til å tjene folket i såvel store som små kamper». Ikke noe sted sier jeg at dette er den eneste grunnen til at vi deltar i dagskampen. Når OHV legger meg en så absurd mening, er det sjølsagt ingen kunst å slå den over ende etterpå. Sjølsagt er det en «ensidig» framstilling av kommunistenes forhold til store og små kamper at vi skal tjene folket. Men jeg ga da heller ikke noe inntrykk av at dette var min fulle begrunnelse for å delta i dagskampen. Min oppgave var utelukkende å kritisere en feilaktig begrunnelse for å delta idagskampen, ikke å presentere et helhetlig alternativ. Men OHV sier ikke bare at det er ensidig at vi «*som et arbeiderparti har sjølsagt plikt til å tjene folket i såvel store som små kamper*», men det er også «*feilaktig*». Hvorfor er dette feilaktig, OHV? Det er utilstrekkelig, ja, men *feilaktig*? Dette må du forklare. Er det en penne-glipp eller har vi større uenigheter på dette området enn jeg har ant?

På enda et punkt blir jeg offer for en slik språklig vridning av mine standpunkter. Jeg har sagt at «*vår virksomhet i fagforeningene kan få denne spontane utviklinga av fagforeningsbevisstheten til å gå fortere og at vi kan styrke arbeiderklassens evne til å føre denne kampen*». Dette utlegger også OHV på en nokså uforståelig måte. «*Det er en nedvurdering av denne bevisstheten (fagforeningsbevisstheten, min merknad PS) når Steigan bare sier at vi kan utvikle den raskere. Jeg mener det er en svært viktig jobb for oss å utvikle fagforeningsbevisstheten i fagforeningene.*» Her understreker OHV ordet «kan» slik at setningen får en annen mening. Jeg uttalte meg generelt om forholdet mellom den objektive og lovmessige utviklinga av fagforeningsbevisstheten på den ene sida og vår subjektive innsats på den andre. Da er det jo ikke gitt at vår innsats vil styrke fagforeningsbevisstheten. Det kommer jo an på hva vi gjør og hvilken linje vi jobber etter. Ordet «kan» betyr i denne sammenhengen utelukkende et forbehold om at dette vil skje *dersom* vi jobber etter ei riktig linje. Jeg må beklage overfor leseren at det er nødvendig å gå inn på slike språklige detaljer. Men når jeg to ganger blir tillagt andre meninger enn dem jeg har, ved hjelp av enkel språklig manipulasjon, er jeg dess-

verre nødt til å oppklare forholdet.

Så over til OHVs tolkning av Lenin: *Jeg oppfatter Lenin sånn at fagforeningsbevisstheten er en positiv og nødvendig del av arbeiderklassens klassebevissthet, men at den er utilstrekkelig.*» Overflattisk sett er dette riktig. Men Lenin sier noe mer. Han drøfter fagforeningsbevisstheten dialektisk og ikke som en uforanderlig positiv mengde, der det gjelder å føye til noe. Han peker på at uten den politiske klassebevisstheten forandrer fagforeningsbevisstheten seg til sin motsetning, den fører til ideologisk og politisk avhengighet av borgerskapet: «*Isolert fra sosialdemokratiet (dvs. kommunistene) blir arbeiderbevegelsen snever og blir uunnngåelig borgerlig. Ved å bare føre den økonomiske kampen, mister arbeiderklassen sin politiske uavhengighet og blir et haleheng på andre partier og forråder det store prinsippet «arbeiderklassens frigjøring må være dens eget verk».*» (Lenin, Coll. Works b. 4 s. 368 «The urgent tasks of our movement») Jeg er enig med OHV i at vi må «*forene sosialismen med den spontane arbeiderbevegelsen*». Men hvordan gjør vi det? Gjør vi det gjennom å senke oss ned på den spontane bevegelsesnivå? Jeg synes gamle Lenin også her står for et vidsyn vi kunne lære mer av: «*Sosialdemokratiet er foreninga av arbeiderbevegelsen og sosialismen. Dets oppgave er ikke å tjene arbeiderbevegelsen passivt på hvert enkelt stadium, men å representere interessene til bevegelsen som helhet, peke ut for denne bevegelsen dens endelige mål og dens politiske oppgaver og sikre dens politiske og ideologiske uavhengighet.*» (Samme sted).

Pål Steigan

* Jeg vil svare på Pedros innlegg seinere.

P.S.

BØKER

Makten Socialismen och Demokratin — en ny klassiker?

I en artikkel i den svenske m-l-avisa «Gnistan» blir av en eller annen grunn boka «Makten, Socialismen och Demokratin» utropt til en sosialistisk klassiker. Boka er skrevet av Håkon Arvidsson og Lennart Berntson og er utgitt på Zenit forlag i Sverige.

Vi har store vanskeligheter med å svelge en slik konklusjon. Det er ikke bare en overdrivelse å kalle boka for en sosialistisk klassiker, stort lenger vekk fra sannheten er det vanskelig å komme. Boka er et oppgjør med marxismen-leninismen, og gir seg heller ikke ut for å være noe annet.

Det er et relativt offensivt og ukamouflert forsvar for reformismen, og i venstre-sosialdemokratiske kretser kan den godt bli en klassiker. Den er derfor også verd en skål i Røde Fane.

MAKTEN ... OG KLASSIKERNE

Boka representerer et fundamentalt angrep på marxismen-leninismen, og det er spesielt Lenin som får gjennomgå. Forfatterne tar avstand fra både hans revolusjonsteori og statsteori. Dette var teorier som muligens var korrekte i Russland i 1917, men allerede da var de fullstendig avlegs i det demokratiske Vest-Europa. Og den historiske utviklinga har gjort teoriene mer og mer feilaktige, ifølge forfatterne.

Dette er ikke boka om Stalin som forrødte den sosialistiske revolusjonen, etter forfatternes mening førte han stort sett videre Lenins politiske lin-

jer. Når de bruker så liten tid på Stalin er det først og fremst fordi de mener at dette spørsmålet er løst: Han var en tyrann og despot. Men Lenin er det framleis mange som holder høyt, derfor er han utpekt til brennpunktet i angrepet.

Også Marx får sitt pass påskrevet, særlig har teorien om proletarietets diktatur vært skadelig for den sosialistiske bevegelsen. Men Marx blir delvis unnskyldt for dette feilgrepet, i det totalitære Eu-

ropa i tida etter 1848 er det lett å forstå at slike ideer fikk innpass i den sosialistiske opposisjonen.

Den eneste som får godkjent karakter er «gamle Engels». Ifølge forfatterne hadde han i sine siste år forstått de mulighetene som den almene stemmeretten skapte for en fredelig og parlamentarisk overgang til socialismen, bare en tok tida til hjelp.

Maos teoretiske bidrag til spørsmålet om makten, socialismen og demokratiet blir for-

bigått i taushet. Muligens passer Maos utvikling av marxismen-leninismen på dette punktet ikke inn i argumentasjonen til forfatterne, derfor har de latt dette spørsmålet ligge. Tida er ennå ikke inne til å angripe Mao. I 70-åra var det opportunt å ta rotta på Stalin, ved inngangen til 80-åra er det Lenin som skal stilles til veggs, men i morgen ...

Stort sett har Arvidsson og Berntson levert et åpent og redelig forsvar for reformismen, men på dette punktet skurrer det mistenkelig. De har klart å skrive ei bok om socialismen og demokratiet på 370 sider, uten å referere til Mao en eneste gang.

EN SKJØNNMALING AV DET BORGERLIGE DEMOKRATIET

Boka har i høyeste grad relevans for den sosialismediskusjonen som i heile høst har foregått i «Klassekampen». Den har det til felles med en del av deltakerne i den debatten at det kapitalistiske, parlamentariske demokratiet blir skjønnet, og trukket ut fra sin klassemessige sammenheng. Arvidsson og Berntson går imidlertid en del lenger enn sjøl de ivrigste parlamentarikere gjør i «Klassekampen». De hevder blant annet at det er *feilaktig å betrakte staten som en klassestat*, dels står staten over/ved siden av klassene, dels er den et middel til kompromiss mellom klassene.

Dette er ikke nye tanker.

74 kroner
371 sider

Returadresse:
Røde Fane
Boks 83
Bryn, Oslo 6

IGJEN NYTT OPPLAG:

10 000

DAG SOLSTAD

BRØD OG VÅPEN

Hft. 80,-, ib. 96,-

**10ÅR
OKTOBER**
1970-1980